

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

Vasovalci prihajajo.

Nocoj je večer mojih spominov. Medla luč, belkast kolobar v sivem mraku sta jim odklenila grob, v katerega sem mislil, da sem jih položil za večno. In zdaj prihajajo, znanci, in se mi smejó, podajajo mi roko, sedajo čisto domači na stole okrog mize in silno jih veseli moja zadrega, ker so prišli nenadoma, nenapovedani, ker so me obiskali v samoti, da se nasmejejo mojemu začudenemu licu, ki je menilo, da se bo zravnalo v ravne, mirne gube, da se ne bo nikdar več vznemirilo in vztrepetalo.

Kako sem se varal! Sanjal sem o tihih zimskih večerih, polnih miru in blaženstva, sanjal sem, kako bo počivala moja duša in živela sebi, samo sebi. Toda njeni otroci so ji zvesti. Ne dajo ji miru, za njo prihajajo; kadar so vrata zaklenjena, spuščene zavese, ko je vse krog in krog kakor na pokopališču, in ko sedim sam, da bi užival blaženstvo tihih večerov, tedaj potrkajo na okno ti vasovalci...

Toda ne mislite, da sem se jim bil vdal takoj, da sem na prvo trkanje odprl okno. Oj ne! Kakor nedolžna deklica se je vojskovala moja duša, ko je zvenelo prvič na okno. Ne, ne, ne smem jim odpreti, tem spominom, ne smem začeti vasovati — — — In hodil sem po sobi s trdimi koraki, vojskoval sem trdo bitko sam s seboj, z roko sem potezal preko čela, v kot za gorko peč sem se skrival, sedal sem k pultu, s katerega zre nekaj bledih obrazov naših pesnikov in pisateljev, odpiral sem znanstvene knjige, listal po prečitanih romanih, zagledal se v zeleno mirto, ki stoji poleg pulta — nič!

Vasovalci so neprestano trkali na okno; veter je žvižgal krog vogla; moji duši so se zasmilili... In odprla je spominom okno

široko in zavasovala je prvič tistega večera. Naj bo samo nocoj — — —

Samo nocoj? — Tisti spremljevalec na vseh nevarnih stezicah, tisti tovariš na sklizkih potih ob brezdanih brezdnih — tisti 'samo enkrat' je prevaril mojo dušo kot je prevaril že milijone src na svetu... Samo nocoj? Ha, če nocoj, potem tudi jutri in pojutrišnjem in vselej in vedno brez konca in kraja...

In sedaj je moja duša nepoboljšljiva vasovalka. Komaj čaka, da zatone dan, da pozaspé vsakdanji opravki, da vse poleže in potihne, da se zaklenejo duri moje delavnice in da ni v nji drugega čuti, nego trdo nihanje budilnikovo, da me ne gleda nihče drugi, kakor resni obrazi s kipov slovenskih literatov, da ni drugega življenja v sobi, kakor tiho žitje drobnoliste mirte, ki dolgočasuje v zimski sobi in sanja o ravnih vrtovih z večnim solncem.

Tedaj pa se oglasijo ob oknu spomini, in moja duša jim odpira vselej na prvo trkanje, potem jih zvabi skozi okno v gorko sobo in prične iskreno, dolgo kramljanje v pozne zimske večere — — —

Sedaj sem navajen teh vasovalcev. Stari znanci so ti spomini; znane oči me zró, znani smehi mi donijo na uho, skozi vlažne oči jim gledam v dušo in srce. A čudo — več vidim sedaj, veliko več kot nekdanj v vrtincu življenja. Seveda, saj takrat ni bilo časa. Ustavljali smo se za trenutek na ulici, kar tako mimogrede, pozdravili smo se, stisnili si roke, izpregovorili par hitrih stavkov, pogledali globoko drug drugemu v oči pa odhiteli hitro dalje po opravkih, in srečavali nove znance, oči drugačnih barv, pa smo se zopet ustavljali, pozdravljali in — hiteli naglo dalje... ker se nam je tako silno mudilo. Vtisk se je vrstil za vtiskom: komaj ga je zaljubila naša duša, ga je že

izpodrival drugi; komedija je zabrisala tragedijo; tiho življenje skrivnostnega pogovora v idealni uri je použila hrupna napitnica ob polnih čašah; drobna pesem deviškega grla, vsa polna dehtečega vonja, vsa potresena z zlatim prahom prvih ljubezenskih vzorov, je prodrila v srce in se tiho skrila v skriven kotiček, a za njo so kmalu zadoneli samopasni orkestri, prepojeni z bojem in krvjo, s strastmi ter bedo življenja, in drobna pesem deviškega grla je izniknila iz duše kot cvetni prah med viharjem, da nihče ne ve, kam ga je zasejal neukročni podsolnčnik...

V tihih samotnih večerih se nam ne mudi tako. — Komodno se lahko naslonimo na kanape, zapalimo si s solidno previdnostjo smodko, počasi naližamo kozarce in pijemo premišljeno in varno, da imamo ob tem modrih užitkov, ne pa polite mize, strastnih besed in težkih glav.

ln ko tako sedimo, se pomenimo brez šundra prav precizno, vržemo vse pajčolane in krinke v kot, da se vidi naravnost v srce. Tu si ne damo ključavnic na usta, ne natičemo rokovic, ne pobrizgamo obleke in besedi s parfomom — v dolgih zimskih večerih kramlja moja duša z vasovalci-spomini jasno in odkritosrčno.

Drugod ne smeš biti odkritosrčen; to je prvi najglavni greh, katerega se odvadi v kulturni družbi, sicer boš delal pokoro, da ti bo sijala pleša z upognjene glave, a odpuščanja še ne bode. To je edini greh, za katerega svet nima odveze... Zato pa znajo ljudje, ki „hodijo gazeč“, izborno hinavčevati. Preden gredo v javnost, opravijo si srce in telo pred zrcalom. ln ko pred njim ne spoznajo več samih sebe, tedaj so šele zadovoljni, tedaj gredo malo v gledališče, v koncert, na družabne večere... ln s seboj nosijo velike lekcije za hudobni svet, govorijo kot v sodni dvorani sodbo nad svojim bližnjikom, da res misli sosed, da so ti ljudje sama utelešena nebeška pravica in krepost. — Sicer se tudi v družbi pove resnica. Pa kako? Človek pogleda, kako daleč je sosednja miza, potem si popravi kravato, ki ga jezi in davi, pa jo le

nosi s patosom, ker je moderna, in se hvali, kako mu ugaja, dasi jo doma vrže jezno od sebe — in popravi torej kravato in pri tem sune tovariša s komolcem in mu pove resnico — na uho... Ko je pa povedana, zardita oba in hitro ter glasno pripovedujeta najgorjo laž, ostudno pikantnost, ki se je zlegla v možganih bogsigavedi kakega velikomestnega bonvivanta. ln družba se zgraža, strmi, jezi, obsoja — — — ln ko se loči družba, pravi, da se je izborno zabavala, presojajo pa hkrati drug drugega ter celo ne vedó, da kritikujejo maskerado človeških src — — —

Moja duša je vesela, da ji ni treba poslej krinke, da vasuje s svojimi spomini z odkritim licem. ln ko se pogovarja, naj že razpravlja z vasovalci o velikih življenjskih problemih, naj tolaži kašljajočo starko za pečjo, naj ljubkuje z globokimi očmi ali pije bratstvo z dobrimi prijatelji: tedaj pomakam jaz pero naravnost v srčno kri tistih spominov, in preden se zavedó, so ukovani na papir brez pesimizma in brez idealizma — prav taki kakor so, v poštenem negližeu, brez pardona, naj jim ugaja ali ne!

Do tega prepričanja me je dovedla bridka izkušnja in sklenil sem, da se poslej spokorim vsaj za en greh, ki sem ga morda parkrat zagrešil, namreč — za literarno laž. Kako strašno je, če celo literati obešajo težke zvonove na pajkove niti in otroške kraguljčke na Samsonove vrvi. ln zato naj hodijo moji vasovalci taki, kakršni so, kakor dihajo in čutijo, brez naličja, brez rokovic in galoš izpod mirtinega grma ob mojem pultu — v širni svet.

I.

Njegova zvezda se je utrnila...

„Kar je iskal, je dobil!“

„Pa res!“

„Da si to upa!“

„Pa takle gostaški.“

„Zgled bo vsem!“

„Saj pravim, no!“

„ln kako je stara tulila!“

„Boga naj zahvali, Boga, ciganka!“

„In še druge bo dolžila.“

„Kar zna!“

Izpod snežnikov je brisala ostra burja, in komaj vidne snežene muhice so švigale po zraku. Trgovka Jara in gostilničarka Brenta sta se zavili v težki ruti in ju tiščali na usta. Na pokopališču je tolkel grobar zmrznjeno grudo in jo spravljal jezno na grob, da je lopata zvenela. Ob nagnjenem križu pri grobu je zmučeno ihtela in se stresala borno oblečena starka. Iz pretrganega čizma ji je gledala ozeblá noga — — —

* * *

Na mrzlem, globokem nebu je bilo vse na gosto zvezd, kakor bi se skozi zamrznjeno morje svetili nedvignjeni zakladi. Z gorá so se v presledkih pobleskavale rdeče bakle, ki so se bližale z vseh kotov in vse lezle kakor kaplje na liju vedno bližje in bližje druga drugi — v dolino, kjer je skozi velika cerkvena okna gledal z jasnimi očmi polnočni dan. Pod nogami je škripalo, ljudje so se zavijali v kožuhe, kučme so vlekli čez ušesa, roke tiščali v žepu in gugaje šli po sneženi poti, kjer jim je pri vsakem koraku izpodrsavalo. Od daleč se je čulo votlo, a melodiozno zvonjenje, nad celo dolino je legala neka čudovita glorijska, srca so plavala v sveti melanholiji, govorjenja ni bilo, vsak se je zavijal čez usta in se potapljal v globoke misli pa mencial z vso hitro silo proti jasnim oknom sredi ravnine. Bakla za baklo je izginjala in utonila pred cerkvijo v velikem kresu, krog katerega je stalo nekaj dečkov in molilo rdeče prste proti ognju. Vse bakle so prišle — ne, še ena hiti po bregu — sedaj je v ravnini; po zraku se je zasvital svetel ris, nosilec je vrgel baklo proč — — —

Zvonovi so zapeli svečano glorijsko, po cerkvi je dišalo po kadilu, ljudstvo je klečalo in molilo in tisoč nemirnih src je hrepenelo s šepetajočimi ustnicami: Mir, mir, mir! In plaval je pod sveti obok ta veliki vzdih trpečega ljudstva, in prodrli strop ter kipel visoko, visoko — potrkali na nebeška vrata in na

zemljo je hitela truma dobrih duhov ter nosila na božji vesi pretehtan zlati mir in hodila od srca do srca, da bi jih napolnila s polno kupo edine sreče — — — Ljudje so vzdihovali: mir! mir! hrepeneli po njem in ječali — a ko je potrkal duh miru na vrata njihova, so mnogi duri zaklenili — — —

* * *

„Mati!“

„Vide, kaj je?“

„Tisto-le zvezdo gledam skozi okno!“

„Le glej zvezdo, pa moliva, Vide! Glorijo zvoni!“

V siromašni sobici je visela izpod črvicega stropa na lancu brleča leščerba. Plamen je neredno podajal više in niže, po stenah so se pretezale sence na čelesniku razobešene obleke. Na voglu pri peči je sedela mati in tiščala suha kolena pod ošpičeno brado, in jagoda za jagodo je padala po nitki na debelem molku. Njeno lice je bilo razorano, izpod nerodno pokrite rute so gledali še pred tednom počesani sivi lasje, in motna luč je pritiskala senco tako po koščnem obrazu, da so bile črte nerazločne, nekam skrivnostno-mračne — utelešena skrb in beda.

Na slamnici pri peči je napol visel napol sedel njen sin Vide. V strop je bila zabita železna klanfa, na to privezana vrv in sin je držal s trudno roko za to vrv ter se neprestano poizkušal premikati.

Z levico je večkrat segel po rdeči ruti in si obrisal potno čelo in si popravil z njega dolge, črne lase, ki so sprijeti od potu silili v stremenih prav do obrvi. Ustnice je imel stisnjene, na licih so se mu krčile in potezale mišice; stiskal je zobe od bolečin in včasih je zaškrtnil zob ob zob ...

Če ga je mati čula, vselej se je zganila, in hitro prašala — kar sredi češčenesimarije: „Te boli, Vide, kaj ne?“

„Ah, mati!“

Tak je bil navaden odgovor, in sin je okrenil glavo proti materi, in dvoje rosnih oči se je srečalo. Sina je bolela materina bridkost in skrb, mater je žgala sinova bole-

čina. In sin je sklenil, ko je videl solzno oko matere, da se bo premagal in ne bo več škrtnil z zobmi, mati je pa hitreje molila in skrivaj dvignila plavkasti predpasnik, da bi sinu prikrla, kar ji je lezlo po licih. Potem je vstala, vzela z vegaste mize piskerc cukraste vode in stopila k sinu.

„Si žejen, kaj ne, Vide? Pa pij!“

Sin je požrl parkrat iz posode, mati mu je popravila slamnato blazino in preko ram odela raztrgano plahto.

„Kako se potiš nocoj! Da se ne prehladiš!“

Zopet je postavila lonček na mizo, stisnila se k peči in molila in se križala ter tolkla na prsi.

Zvonovi so zvonili Sanctus.

Vide se je zagledal v skromne jaslice, ki jih je postavil že pred leti in so od tedaj neprenehoma črnele v kotu in se prašile. Pastirji so bili obledeli, hlevcec se je upognil, čeda je plegla po suhem mahu.

Nekako otrpnil je in za trenutek so izginile silne bolečine. A kmalu so prišle vnovič, strašne in grizoče, da je zopet škrtnil zob ob zob.

Mati je stopila k sinu.

„Vide!“

„Mati, zvezdo gledam!“

„Poglejte, onole!“

Pokazal jo je s prstom, a pri tem izpustil vrv, za katero se je opiral. Mati je pogledala za prstom skozi okno.

„Ježeš, Marija! Zakaj si jo pokazal?“

Zvezda se je utrnila, sin se je zgrudil na slamnico in bridko zajčal.

„Mati, m — ati! Umrl — bom!“

Omotica se ga je lotevala, oči so se mu razširile.

„Mati ga je prišla za glavo in čutila mrzli pot.“

„Vide, zakaj si pokazal zvezdo s prstom? Vide — umrl boš zato, o sveta božja Pomocnica!“

Hotela je sina dvigniti, a bila je preslaba.

Polglasno in s težko sapo je sin prosil:

„Mati, mati, le pustite me. Umrl bom — z Bogom!“

„DOM IN SVET“ 1903. ŠT. 1.

„Jezus, Vide, nikar!“

Solze so lile starki po licu.

„Mati, poslušajte! Na izpovedi sem povedal, pa vam bom sedaj, ko umiram!“

„Vide, nikar! Sedi! Sapo ti jemlje!“

„Mati, le pustite me! Mati, mene so — ubili!“

„Vide!“

„Nisem padel!“

„Saj si rekel.“

„Sem lagal!“

„Da si Zdolšovega hotel, pa si padel — so rekli drugi.“

„Poglejte! Leščerbo!“

Sin je dvignil odejo s silnim naporom, mati je posvetila z leščerbo in videla črno liso na telesu.

„Semkaj me je, narobe s sekiro!“

„Za pet ran! Zakaj?“

„Ker sem Tilki nesel tisto izrezljano, lepo škatlico — saj veste — v dar, ker je Vam stregla, ko ste bili bolni. Ona se mi je pa zasmejala in rekla, da ne dá mojega daru za nič ne nikomur — — To je on slišal.“

„Slišal, Zdolšov, ta bogati! In te je?“

„Pričakal — pa me je...“

„Moj Bog, Vide, in nisi povedal!“

„Saj veste, da bi bil jaz kriv. — Tako, mati, da veste vsaj vi. Nedolžen sem, Tilka tudi. Molite, mati! In tiho bodite! — Nam ne verjamejo — Beraču se ne sme verjeti — — — Zdolšovemu odpustim — vse vse — — Mati — mo-ja — ma-ti — — —“

Na lice se mu je začrtal vrhunec bolečin, ki jih je trpel vsled udarca v odrobju — — Materi je zdrsnil iz rok — udje so konvulzivno zadrgetali — vzdih — steklen pogled na mater — in ni ga bilo več. Z lica pa je izginil sled bolečin in prelil se je v žarek miru, ki ga svet ne more, dati — — — Materina solza se je zmešala s sinovo, ko mu je zatiskala oči — — — Pristavila mu je stol, nanj dejala blagoslovljeno svečo, potem sedla k sinu, začela moliti — a kmalu zadremala — utrujena in uničena ob mrtvem — ubitem sinu. — — — — —

Zunaj pa so na mrzlem, globokem nebu
blestele jasne zvezde. Tako na gosto so bile
nasejane, da se je zdelo, kakor bi se skozi
zamrznjeno morje svetili nedvignjeni zakladi.
Sijale so divni božični noči...

Zvonovi so odzvonili polnočno pesem
— bakle so se razlile po gori, nad kočo
so se ustavili angeli miru — — —

Nekomu pa je demon stlal v posteljo
nemir — prvega ubijavca — — —

(Dalje.)

SILVIN SARDENKO:

DOSMRTNI JETNIK.

Moj beli dan je bela smrt —
in to je čudna reč,
da niso mi prižgali
ob odru belih sveč...

Moj ni več zvezdic nočni mir,
moj ni več solnčni svit,
a kaj, da me nobeden
ne pride pokropit?

Li svet ne zna, in če ne zna,
naj bi me prašal vsaj:
Kaj je življenje moje
že bilo od nekdej?

Da želja mojih je želja
podgorska bila vas,
in misel mojih misli
sneženi gorski pas.

Dva temna brata — gozd in gaj —
imel sem jaz nekoč
in eno gluho sestro,
oj sestro, črno noč.

Podnevu sta me čuvala
prijazna brata dva,
ponoči mi je stregla
pohlevna sestra ta.

Na voglu me je čakala,
ko jaz sem v hiši stal,
nabiral tujo srečo
in nič se nisem bal...

Tako sem živel kakor siv
oblaček vrh neba,
a danes sem zavržen
kot kamen v dnu morja.

Moj beli dan je bela smrt,
in to je čudna stvar,
da zame še gomile
izkopal ni grobar...

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

II.

Zvonček s tihih Poljan.

 o kolena sam stal v snegu... Na dvocevko se je naletelo za prst snega. Moje oči so zrle nepremično po dolgi preseki med gostimi borovci. Videlo se je komaj trideset korakov daleč. Tam je pa izginjala preseka v mračno-sivkastem sneženem metežu, v katerem so bile videti kakor črne pege temnozelenih veje borov, ki so se šibile pod težo snega. Na vrh gore se ni videlo. Legla je nanjo gosta megla, in zdelo se je, kakor bi to zaveso milijoni demonov skubli na koščke in jih v neprozorni množini trosili na zemljo. V daljnih vrhovih je tulila bora. Krog mene je vršalo čudovito skrivnostno prasketanje ledenih zvezdic, katere je burja metala z veliko jezo preko hriba v dolino. Tako misteriozno je to donelo v suho listje trdovratnokošatega hrasta, ki je sameval med bori, da je zvenketalo, kot bi nekje daleč sipal kdo prožne kovinske igle na bronasto pločo. Zamaknil sem se čisto v to hrestljanje in zvenketanje, plašč mi je zdrsnil ob puškini cevi, v roko so pikale ledene iglice, lice me je peklo, kot bi od daleč kdo metal vanje šivanke, a jaz sem stal nepremično, zapal od snega, in moje oči so zrle po ozki preseki med gostimi borovci.

Divje, silno divje je bilo krog mene, in prav to je ugajalo moji duši. Narava nepokvarjena, čisto nedotaknjena od človeške roke, je plesala divje orgije, sferični zvoki so ji godli za ples, vetrovi so jo venčali z zimskim belim cvetjem in jo ovijali kot nevesto pod mirtnim vencem s čudovitim pajčolanom, ki je bil stkan iz milijonov kristalčkov in nanizan iz milijard prekrasnih zvezdic.

Da, bal sem se prestopiti, bal sem se otresti sneg s klobuka in plašča — in dvocevke si nisem upal obrisati, da ne bi s tem dejanjem posegel kot disakord v mogočno melodijo elementov. Poslušal sem, užival, strmel in bilo mi je ugodno, tako mogočno ugodno, da ne bi dal tega užitka za največjo simfonijo, ki so jo zamislili kralji glasbe.

Hov, hov, hov! Hov, hev, hov hev!

Izpreletela me je jeza. Pred par urami sem še veselja zadrgetal, ko so se oglasili lovski psi in gnali naravnost proti meni čedico preplašenih srn; puška se je dvignila k licu kakor sama od sebe, petelin je škrtnil, in prst je nervozno obvisel za jezičkom, da pritisne in sproži na bližajoči se plen... A sedaj me je spreletela jeza. In videla je burja moje jezno lice, zabučala je s silnejšo ihto in sipala ograbke snežink v kotlino, kjer so se oglasili psi, zasipala sledove, slepila jim oči in mašila bevskaajoče gobce. Še nekaj silnih žvižgov — borovec nad mano je zaječal, postaren je bil, divji ples ga je zmučil — in zopet nekoliko pasjih bevskov, pa so umolknil tisti glasovi, ki so se drznili motiti — pritlikavci! — kraljevo godbo svobodne narave.

Do kolena sem stal v snegu...

Lovski rog je hripavo zaječal in velel, da je konec gonje. Slišal sem ga, toda ostal sem apatičen. Premaknil sem se proti borovemu deblu, naslonil se nanje in moje srce je zaprosilo naravo, da smem še nekaj časa prisluškati divji godbi, kot otrok, ki se prikrade v vaški cirkus in se stisne za plot ter z odprtimi usti gleda, kako preobračajo pisani klovni kozelce in plešejo po vrvi.

In dobil sem dovoljenje od svobodne narave. Še več. Burja je spoznala, da sem sanjav človek, da mi je kultura pokvarila živce in da bi jim utegnil škodovati pre-

divji 'galop', zato je zaigrala mehko in nežno, kot bi brenkala harfa pred otomanom orientalske kraljice. In snežinke so padale rahleje na listje suhega hrasta; harfo so spremljali tihi cimbali in zvončkali melanholično uspavanko.

Mene je pa zagrinjala pravljica tančica rahlih in gostih snežink. — — — — —

Prigazil sem v dolino za samotnim logarskim domom, kjer so se zbirali lovci. Mrak je bil že teman. Komaj so se ločile konture hribov od ravne, zasnežene doline. Prišel sem zadnji med lovce. Vsak je bil zavrt čez ušesa, na potlačenih klobukih in plaščih je bilo vse polno snega. Nekateri so otesali snežene plasti s sebe in jezno otepali klobuke. Dan je bil naporen, pota silno slaba — plena skoro nič. Izmučenost je zato umorila običajni humor, ki se redno razvije po lovu. Psi so čepeli v snegu, otvezeni na lance, in drgetali mraza, brakirji so hukali v prezeble roke in trkali s težkimi črevlji ob tla pa tiho rentočili na to pasje vreme. Hladno so se poslavljali lovci in, zbrani krog mladega, visokega logarja, kateremu so se svetile kaplje tajajočega se snega v fino pristriženi bradi, ukrepali kdaj se zopet snidejo pred njegovim domom, da zopet poizkusijo lovsko srečo, naenjajoč se, da jim bo milejša kot je bila danes.

Mene to baratanje za dan in kraj ni čisto nič zanimalo. Spoznal sem, da sem pravi tujec v tej družbi, tujec namreč po svojem srcu, ki je upravar kar zajelo čarovitih užitkov v divji prirodi. Ker sem se bal, da bi mi prozaični pogovori ne ubili še tisto malo poezije, ki se je komaj rodila v moji duši — in poezijo ubijati znajo nekateri ljudje mojstrski — zato sem šel nekaj korakov proč ob beli, ljubeznivi logarski hišici. Na holmčku stoji, sredi tihih Poljan, kakor dremajoča pastirica sredi pašnika. Skozi severno okno je žarela luč. Nehote sem se ozrl skozi nezastirto okno. Komaj sem okrenil glavo, že se je oglasil konvencionalni ton v prsih: „Se ne spodobi!“ — Hm, koliko stvari se ne spodobi! Moje oči so kljub temu glasu ob-

tičale na pramenih velike svetilke, ki je visela izpod stropa in bila zasenčena z rožastim zastorom. Pod svetilko je sedela ob mizi mlada gospa.

„Soproga logarjeva!“

Obrnil sem se hitro in se počasnih korakov vračal k družbi. Lovski zbor je bil čedalje glasnejši. V debato so posegali stari, dolgobradi lovci, ki so utemeljevali umetnost lova na Hudem gozdu z dolgim pripovedovanjem, ki je bilo prepleteno s številkami plena za petdeset let nazaj.

„Debata bo še dolga!“ — si mislim jaz in namerim korake nazaj proti luči. Vleklo me je s čudno radovednostjo do okna, da bi še enkrat videl mlado gospo. Zazdela se mi je namreč znana, ko sem se bil ravno kar prvič ozrl skozi okno. Sneženi kosmiči so plesali v žarkih luči tako gosto in tako naglo, kakor bi hoteli preprečiti nezastirto okno z neprozorno tančico, da ne bi moglo prodreti nepoklicano oko v svetišče samotne kraljice — snegulčice — sredi tihih Poljan. In vendar meni moja radovednost ni dala mirovati.

Obstal sem precej daleč okna. Rožna luč je padala na njene kostanjeve lase, ki so bili najskrbnejše urejeni. Ni je zapeljala samotna sredi tihih Poljan, da bi zanemarila le en kodrec, opustila le eno zalasnico; ne, ona ni bila vrtoglava lahkoživka, ki hoče biti lepa svetu — ona je bila nazorov, da mora biti plemenita in čednostna ženska lepa najprvo — sama sebi.

Na mizi je bil odbit majhen zabojček, iz katerega je gledal bel papir. Na odtrganih pečatih se je poznalo, da je prišel pred kratkim po pošti. Pred njo je bilo razgrnjeno pismo. Pa ga ni več brala. Desnica je podpirala glavo, velike oči so gledale v nasprotno steno, kot bi se ne mogle ločiti od kake ljubljene podobe. Tanki, dolgi prsti levece so se igrali z majhnim, srebrnim zvončkom. Belo je bilo srebro, a je temnelo vpricho njene aristokratsko lepe roke. Ko je tako slonela, sem videl naravnost njen markantni profil. Vsaka poteza, od lepega čela do majhne brade, vse je bilo kakor profil

iz alabastra v kiparjevem ateljeju. Po licu pa ji je polzela — solza — —

„Dà, nekje sem jo že videl!“

To je bila gotova sodba. Toda kje? — — Vrtinec spominov, hitrih kakor misel, je preplul mojo glavo. Snežinke niso hitreje plesale pod nebom, kakor so se vrstili vtiski mojega življenja nazaj, vedno nazaj, globlje in globlje, dokler se spomin ni hipoma ustavil v lehnem čolničku sredi sinjih valčkov — Blejskega jezera.

* * *

„Da, odtam jo poznam!“

Avgustovo solnce se je že nekoliko nagibalo, z Zelenice je popihaval hladen veter, da se je jezerska gladina rahlo vznemirjala. Kako sem prišel v njihov čoln, sam ne vem. Neki znanec me je menda predstavil v gostilni, in ker nihče ni znal veslati, sem se ponudil jaz tujim izletnikom, da jih popeljem do otoka. Bila je mama, tri hčerke in sinček — prvošolec — pa dotičnik, ki me je predstavil — dijak, inštruktor. Jaz dijak — on dijak, deca — sami dijaki in gospa vdova, ki je takisto dihala sredi svojih otrok samo dijaško ozračje — bili smo hitro dobri znanci. Najstarejša hčerka je bila štirinajstletna Maša. Naročil sem ji, kako naj vodi krmilo, sedel njej vis-a-vis, drugi pa so sedeli za mojim hrbtom.

Izpočetka sam se upiral krepko v vesli; na sredi jezera sem pa odnehal, da smo se zibali, kakor je bilo drago valovom. Maša je skrbno držala za vrvice krmila in gledala vame z vprašajočimi očmi, ali je prav, ali ne, ko še le prvič krmari. Njene rahlorjave oči so plavale v blesteči vlagi neizmerne radosti, lice ji je gorelo; velik slamnik ji je visel na hrbtu, in kostanjevi kodri so se vsipali na čelo in po sencih doli na vrat.

Mehanično sem pomalem veslaril. Mama je zadaj tuintam zinila kako modro, inštruktor je neprenehoma svaril Vilkota, da ne bi padel v vodo — mi drugi smo se pa smejali. Smejali smo se — pa kako zvonko in čisto, kako glasno in veselo!

Toda ne dovtipom, ne naučenim šalam ali duhovitim satiram. Ne, ne! Vsega tega še poznali nismo. Smejali smo se, če se je zaujčkal čoln, smejali, če je brizgnila voda od vesla in je s par kapljicami oškropila tenko obleko Maše, smejali, če se je prikazala ribica na površju. Dà, takim stvarjem smo se smejali — vsaj mislili smo tako. A danes vem, da se nismo smejali ne kapljicam, ne ribam. Smejala se je tista neizrazljiva, kakor cvetni prašek rahla, pa kakor demant čista mladost — sama sebi. In tega nismo vedeli! — — —

Triglavski vrhovi so rdeli v večerni zarji. Vrnili smo se z izprehoda ob jezeru, kamor smo šli, vrnivši se od otoške cerkvice. Maša je vezala v šopek ciklamne. Nikoli jih še ni toliko imela.

Pri večerji se je nadaljevala ista otročje nedolžna živahnost. Maša je postala vrto-glavo poredna. Poseznanila sva se tako kot ptici istega gnezda. Izmisli si je vse mogoče nagajivosti. Poveznila mi je na glavo svoj širokokrajni slamnik, tako da so višnjevi trakovi viseli po mojem licu. In tedaj so udarili vsi otroci v smeh in ploskali z rokami, da jih je morala miriti mama. Živelimo smo prekrasne ure, ko se je smejala mladost — sama sebi — In tega nismo vedeli. — —

Voznik je javil, da za četrtno ure napreže. To je bila slana na sveže in rahle rože naše mladosti.

Mami se je zresnil obraz; šlo je za račune od treh dni. — Maša je umolknila. Z neko nejevoljo je neredno stlačila nekaj stvari v kovčeg, potem se je pa naslonila na ograjo ob jezeru in nemo zrla po vodi. — Prav tako je nedostajalo besed meni. Nerodno sem se obračal, stopil blizu nje, vrnil se k mizi, govoril nekaj z dijakom, pa bil zopet samemu sebi odveč. — Kar mi šine nekaj v glavo. Stekel sem preko ceste v prodajalno in kupil majhno pah-ljačko. Na njej je bilo napisano: *Spomin z Bleda*. Glas se mi je skoro tresel, ko sem poprašal za ceno. Imel sem v žepu velik kapital revnega dijaka — pet belih dvajsetic. A bil sem pripravljen žrtvovati vse do zad-

njega vinarja. Za vsako drugo stvar bi se bil desetkrat premislil, a tu se nisem nič prašal, jeli škoda, ali ne. Samo da ima spominček od mene.

Z neizmernim ponosom sem se vrnil na verando k mizi. Maša je še vedno gledala po vodi.

„Prosim, za spomin!“

Ozrla se je na pahljačko, prišla jo z drobno roko, potem pa pogledala vame z velikimi, jasnimi očmi. A njene oči so bile solzne. Krog ustnic je bila sicer komaj vidna, a tako bridka poteza, da me je zbolelo in zazeblu krog srca.

„Pojte z nami!“

Na pol tiho in boječe je izrekla to prošnjo.

„Ne morem!“

Njene oči so postale še bolj rosne.

„Maša! Maša! Le hitro! Voz čaka!“

Materin glas je veleval odločno.

„Za spomin!“

Tri ciklamne je vzela iz šopka in mi jih dala, potem pa hitro odšla k vozu. Naglo sem jih spravil v notes, vtaknil notes v žep in ga vedno tiščal z roko, kot bi skrival zaklad.

„Z Bogom! Z Bogom! Hvala za družbo!“

„Klanjam se.“ — — —

Voz je oddrdal, Maša je mahala z belim robcem. — — — — —

Vračal sem se v mraku po pašnikih domov. Krog mene je donel smeh Maše, šumelo njeno krilo, in gledale so me njene oči kot zvezde z jasnega neba.

Zjutraj sem se probudil. Na vzglavju je bil notes in v njemu trije ciklamni.

* * *

Videl sem jo! Takrat razvijajoči se rožni cvet, danes dovršen model resnega življenja. Pri slovesu je imela solzo v očeh, danes ji je pritekla solza po licu in kanila na pismo. Zakaj? Ali ni srečna? Kako je prišla sem? — V meni so se dvigali spomini, plalo je srce. — Morda se motim? Ne! Še enkrat naj pogledam, nekoliko bliže. Stopim korak proti oknu. Mlada gospa se je zganila, obrišala solzo, spravila pismo in vstala. — Lovska

družba je dognala torišče prihodnjega lova in se razhajala.

Ker sem imel precej daleč, mi ponudi logar sani da se peljem domov.

„Izvolite, da bo napreženo, z menoj v sobo!“

Vleklo me je noter, a v družbi se tako navadimo fraz, da ne vemo, kdaj jo izbleknemo. Zato sam se moral opravičevati in brani i: da sem ves moker in umazan, da je prepozno, da se ne spodobi...

„Prosim!“

Pokazal mi je odločno vhod v vežo mož svobodne narave, kateremu so bile moje fraze gotovo priskutne. Ker je bilo temno, je šel naprej v sobo. Gospa mu je prihitela nasproti z iskreno ljubavjo; objela ga je vroče, kot bi hotela pritisniti nase srečo vesoljnega sveta, in poljubila ga je z gorkoto prvega poljuba.

Malce se je zdrznila, ko je soprogo pokazal name, ki sem stal še v veži blizu odprtih vrat. Srce mi je burno utripalo, da sem bil sam nase nejevoljen. „Domišljija!“ sem se ošteval. „Ta romantični dan, pa živ spomin na otročjo preteklost, to me razburja. Pametni ljudje se za to ne menijo!“

Z odločnim korakom sem stopil pred gospo in se ji dostojno poklonil, ko je logar imenoval moje ime.

Pogleda me v lice s tistim globokim, sodečim pogledom, ki je last skoro vsake ženske.

„Vi ste?“

Spoznala me je.

„Me poznate?“

„Poglejte!“

Pokazala je na steno, kjer je bilo mnogo spomin-obeskov. Med njimi — moja pahljačka.

Sedli smo in pri čaju sem izvedel vzrok njene solze. Izpovedal sem ji odkritosrčno, da sem jo opazoval skozi okno, jo tudi spoznal in videl, da ji je kanila solza na pismo.

Bilo je pismo matere. Poslala ji je raznih darilc in okraskov za božično drevesce. Pridejala je tudi srebrni zvonček, s katerim

je nekoč ona vedno zvonila mlajšim sestricam in bratcem, ko se je odkrilo razsvetljeno drevesce. In zvonček ji je prizvončkal iz očesa prvo solzo v zakonu.

Njegov srebrnoskrivnostni glas ji je pričaral v spomin celo vrsto svetih večerov, katere je praznovala med svojimi. In letos bo prvič — odtrgana od njih, prvič sama sredi zasneženih tihih Poljan. Vse žilice tihe ljubezni do doma so naenkrat zakrvavele, njena duša je poletela vun iz te samote v svetlo dvorano, v šumečo družbo, kjer vonjajo dehteče toalete, kjer se krešejo pogledi, kjer blesté uniforme, kjer se tako galantno klanja in zabava na levo in desno. — — — Njeni duši se je stožilo po domu, stožilo po svetu, katerega pa v resnici ni poznala prav nič. Nekaj veselice, par sijajnih plesov — to je bilo vse, kar je dovolila mama svoji hčerki. Prav zato ji je plaval pred očmi svet ves ogrnjen z vonjem in krasoto, spremljan s šumom in sladko godbo in vse to ji je še pozlatil veliki kontrast neme tišine sredi tihih Poljan. In prvič v njenem življenju se je dvignila v srcu grozna intrigantinja zakonske sreče — ledena mržnja.

Že si je stavila vprašanje, zakaj je prišel on s tistimi dobrimi očmi, zakaj je prišel s tistimi ponosnimi koraki, vitkim stasom in lepo brado — zakaj, da je posegel v vrt in odtrgal njo, ki se je razcvela čez noč — zakaj je prišel in jo odvel v samoto. —

Tako intrigantinja.

A bila je dosti krepka, da je zmagala. In ko ga je iskreno poljubila pri dohodu, je bil to poljub kesanja, da je dovolila le trenutek takim mislim prostora v duši. Res, vse ji je vzel, a vse ji je tudi dal.

Pokazala je soprogu materino pismo, pokazala zvonček in se mu izpovedala. Njegove dobrodušne oči so jo objele in ji sveto prisegle, da več, kot on, ji ne more dati nihče. — Govorilo je oko sveto prisego, usta so pa izrekla mirno in šegavo, kot govori mož prirode:

„Zato zvonček konfisciramo!“

„In jaz to takoj izvršim, če dovolite, gospa!“

„Prosim! Revanche — za pahljačko!“

— — — — —

Zdaj visi nad mojim pultom zvonček s tihih Poljan. (Dalje.)

CVETKO SLAVIN:

LE ZVON SAMÓ . . .

Prinesel sem, grobar,
ti krone tri,
pa grob mi tihi, črni
izkoplji ti!

Zahaja solnce, glej,
mi za goró:
možje me kmalu štirje
sèm prinesó . . .

In takrat vsak pogled
boš zrl vesel —
le zvon v visokih linah
grenkó bo pel.

Le zvonov glas iz lin
bo spel v nebó,
le on samó bo prosil
za me gorkó . . .

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

III.

Kletev zavrženega srca.

rog mojega doma se je pasla umazana, pepelkasta megla, ki je trdovratno in leno zapirala vsak razgled, zastirala ves božji dan solnce, da se je zdelo, kakor bi zaklenila vse vedre misli v svinčeno ječo. Ne vem, koliko reči sem se lotil, pa vse brez uspeha. Vse moči so bile ukovane v čudno stagnacijo; vun se mi ni hotelo, v sobi sem bil zopet nervozno-nemiren, da sem se presedel s stola na stol. Težko sem čakal noči, ki je, dasi temnejša, vendar bolj prijetna kot tak leni dan brez življenja in brez luči.

In prišla je noč — prav zgodaj.

Sedel sem k pultu in iskal po miznici rokopis nekega prijatelja. Ko tako iščem, zadenem prav na dnu miznice na šop pisem, ki so bila povezana z obledelim rdečim trakom. Deset let jih že nisem pogledal. Kar pozabil sem iskanega rokopisa, razvezal šop in začel pregledavati liste davnih spominov.

„Nikomur nisem pisal. Samo tebi. Jaz grem tako daleč, da me ne vidi nikdar več znano lice. Veš, zakaj grem? Saj ti je znano, zaradi nje, zaradi Mine. Nikoli nisem klel, nocoj pa kolnem — njo, samo njo. Vso srečo sem ji uklel — boš videl — — —“

Tako pričetek pisma, katerega ni pisala roka, ki se je mnogo trudila s peresom. Črke so bile dokaj šolarske. A slog je kazal, da je pismo pisano s srčno krvjo. Pretrgani stavki, vzkliki, izpuščene besede, vse je pričalo, da je Tone drgetal razburjenosti, ko je to pisal. Da, skoraj sem ga bil pozabil. A po tem pismu se je zbudil preživo spomin na prijatelja. Bil je posebež, toda plemenita duša in neskončno rahlega srca. Jaz dijak — on tesar, pa sem vendar preživel lepe ure z njim. — Posvečujem mu — ta večer.

* * *

Stari, nadušljivi oče je kašljal pri peči. Po sobi je vladala tema. „O, para ti parasta!“ Tako je vzdihoval stari, ko se je odkašljaj in prizdigoval kapaste trepalnice pod mogočnimi sivimi obrvmi in gledal topo skozi okno, ki je bilo kakor siva lisa v steni. Zunaj je svetila mrkla mesečina.

„Ga ne bo, kali?“

Ob palici je drsal skozi duri v vežo in se kašljaje ustavil na pragu ter strmел s širokoodprtimi očmi po shojeni stezi, ki je vodila do kajžice.

„Ko bi vsaj umrl! — — Ali pa naj bi bila Urša malo še potrpela na svetu — — Treba ji še ni bilo umirati. — — — O, para ti, para — — Aha, zdaj — —“

Zagnal je deda kašelj, da se je krčevito sključil in se trdo oprl na rogljasto palico.

„Oče, zakaj pa niste v hiši? Zunaj še bolj kašljate.“

Sin krepke postave, s suknjičem čez ramo je ljubeznivo ogovoril očeta, ga prijel z eno roko pod pazduho in vedel v hišo. Stari je sedel v svoj oguljeni kot k peči, sin je pa prižgal lojevo svečo. Na mizo je postavil v plavo ruto zavezan lonec.

„Sem mislil, da te ne bo!“

„Par tramov smo morali še potegniti na zid. So pa težki, in podnevi ne utegnejo ljudje priti pomagat!“

„Seve, seve. — — — E, povsodi imajo dela!“

„Oče, večerjo sem Vam prinesel. Pogledajte, kava je, s pogačo podrobljena.“

Oče je bil lačen in hitro je zato vstal in trkal s palico k mizi. Slastno je jedel iz piskra.

„Ti ne boš?“ Oddahnil se je in postavil žlico pokoncu.

„Sem že, ta je vsa Vaša.“

Stari je brez obotavljanja nadaljeval, sin je pa vzel izpod trama oslo in začel brusiti tesarско orodje.

Po večerji je risal oče zopet k peči. Precej dolgo sta molčala.

„Tone!“

„Kaj?“

Oče je zelo zakašljajal.

„Oh, tale naduha, kako me tare! — Tone, veš kaj, tako-le sem premišljeval danes: kaj ko bi se ti oženil . . .“

Starec je z nekim strahom in nekim velikim pričakovanjem izrekel to besedo. Sinu je roka zastala. Položil je na mizo oslo in sekiro, pomolčal dokaj dolgo in gledal v starca, potem pa rekel:

„Da bi se oženil? I, zakaj pa to?“

„Da ne bo vse narobe pri hiši. Ona bo lahko doma vse lepo pospravila in oprala nas bo, pa zašila in skuhalo nam bo — saj vidiš, kako je nerodno, ko sva kar sama dedca pri hiši.“

Zopet molk.

Tone še ni na to nikdar mislil v življenju. Deset let že ni bilo Urše, rajnice matere; navadil se je kuhe in drugih ženskih del, pa je mislil, da je tako najbolje.

„Oženil? Katero bi pa jemal?“

„Danes je bila Marinčkova pri meni. Mino je ponujala.“

„Mino?“

Zategnjeno je bilo to vprašanje. Tone ni zinil nobene besede več. Pridno je drgnil z oslo po sekirah, stari je tudi molčal in zlezal počasi na trdo ležišče, sin je pa ugasnil luč in se zleknil na klopi pri peči. —

Mina . . . Mina . . . Mina . . .

Poznal jo je dobro. Šivilja je bila Marinčkova Mina. Na koncu vasi sta imeli z materjo majhno kajžo in vrtec krog nje.

Mina — seve. Kako bi jo poprašal? Ali me bo marala? Prelepa je. Moj obraz je kozav, pa mustače mi stojé na dež. Drugi fantje imajo lepo sesvedrane, moje pa ne stojé drugače — — —

Potipal se je pod nosom . . .

Pa če je mati rekla, mora že Mina tudi biti zame. Saj me je zadnjič tako lepo pozdravila, ko sem prinesel nekaj šivat. —

Da, šivala bi, jaz pa tesaril; pa bi se res lahko živelo — Mina — Marinčkova —

Prvo noč je Tone prečul v svojem življenju, razen tistih dveh, ko je mati ležala na mrtvaškem odru — — —

V soboto je prinesel Tone na večer domov kos platna. Ko je oče večerjal, si je šel sin pred vrata umivat smolaste roke. Potem je pospravil z mize, ogrnil suknjič, stisnil platno pod pazduho, zaklenil bajto in šel. Očetu ni nič povedal, kam da gre. Ej, mnogo je že hodil Tone, mnogo, ponoči in podnevu, nevihte so ga podile, bliski in gromi so ga spremljali po samotah, ko se je vračal z dela domov — a zanj ni bila nobena pot pregrda, nobeno vreme predivje . . . Toda nocoj mu je zastajala noga. Srce je menda prvič začutil v prsih, ki mu je bilo tako močno, da se je čisto ozrl, če ne gre morda kdo za njim. Zbiral je besede, iskal stavkov, izmišljal si izgovorov, kako bi začel pri Mini. Čim bliže je bila Marinčkova kajža, tem težja je bila njegova noga.

„Da so si morali oče izmisliti to sitnost! Ali mi je tega treba!“

Kar nazaj bi šel. Ali zopet ga je vleklo z nepoznano silo.

Skozi okna Marinčkove kajže je gledala luč. V sabotih je Mina šivala pozno v noč.

Pred durmi je Tone še nekoliko postal. Prisluškal je, če ni morda kaj ljudi v hiši. — Tihota.

Pokljukal je. Marinčkovka je prišlapala v vežo in odrinila leseni zapah.

„Sem mislil, da ne boste več pokoncu, pa res ne utegnem sicer priti; to-le platno sem kupil, sem rekel, bo pa za srajce, jih bo Mina naredila, če kaj utegne.“

Tone je govoril hitro, kar ni bila njegova navada.

„Lej ga no, Toneta! Le noter pojdi! Pri nas ni izlepa delopust; ima deklič na pretege dela. Kar posuli bi jo.“

S trsko mu je svetila skozi vežo v čedno pobeljeno izbo, kjer je med belim platnom sedela za mizo — Mina, belih rok in belega lica — bolj od platna.

„Mina, za srajce sem prinesel. Na, poglej, če bo to-le pražnje!“

Mina je odložila šivanje na kolena, pogledala dobrovoljno Toneta, potem segla po tkanini — na sredincu se ji je svetil rumen naprstnik — potipala prazne pa se zopet ozrla v Toneta, ki si je popravljal suknjič, ker mu je lezel z ramen.

„Oho, Tone, to je za ženine! Kaj se boš?“ Krog precej bledih ustnic ji je igral čuden, sarkastičen smeh. Tone tega ni videl. Njeno sivo oko se je pa vprašajoče uprlo v Toneta.

„Že vse ve, sem že rešen!“ ...

„I, saj mi ne kaže drugače. Pri nas je tako nerodno, ker ni nikogar pri hiši.“

Sedel je za vogel mize, klobuk pomaknil nazaj in se naslonil na roko. Mina je pričela hitro vbadati in je strmela nepremično v šivanje.

Stara se je oglasila izza pečka:

„Le se, le, Tone! Kaj boš čakal!“

„Kaj ne, mati! Naš oča tudi tako pravijo!“

„Ali imaš že izbrano? Pri nas se veliko izve, ker vedno kdo pride, pa o tebi še nič ne govoré.“

Mina ga je zopet pogledala in z belimi zobmi hitro odtrgala dlakico nitke, katero je vdevala v šivanko.

Tone je brez potrebe zakašljal, presedel se nekoliko ob mizi in že šel po sapo, da ji pove kar odkrito, čemu je pravzaprav prišel. Pa se je oglasila mati izza pečka in lezla govoreč na tla.

„Oh, tak-le delavec, tako priden, ki kaj zasluži, pa živ človek mu ne more reči napak besede — oh tak-le fant — deset na en prst! — Pomila še nisem. Le zmenita se za srajce!“

Stara je nateknila velikanske copate in se izmuzala v vežo pred peč.

Tone je bil v silni zadregi. Ni mogel takoj izpregovoriti.

„Mina!“ — Komaj je izpregovoril.

„Kaj?“ — Nič ni pogledala od dela.

„Veš, Mina, saj pri nas bi se ji res ne godilo slabo. Nekaj imam, zasluži se tudi vsak dan, pa bi se že živelo — ali ne, Mina?“

„Boljše bi se ji godilo, kakor pri najboljšem kmetu!“

„Kaj ne, Mina! No, kaj praviš?“

„I, saj sem rekla, da bi ji ne bilo nič sile!“ —

Mina ga je zopet pogledala vdevajoč v šivanko. Njene oči so žarele v svitu luči, krog ustnic je pa ležal pomilovalen smeh. A Tone ga ni videl in ga ni — umel.

„No, Mina, reci no!“

„Ali si čuden nocoj! Kaj naj rečem!“

„I no, da bi ji res ne bilo sile. Pa kako bi jo rad imel. Če bi ne mogla kdaj sama podelati, pa bi ji pomagal. Mina, jaz znam vse, še kuhati!“

„Mala nebesa bi imela pri tebi!“

„Kaj ne Mina! Kaj misliš? No!“

Mini je bilo jasno, kaj vpraša Tone. Rdečica ji je plula v belo lice.

„Ko te pa skoro nikoli ni k nam!“

„Saj me res ni bilo. No, zato nikar ne bodi huda. Pa pridem zdaj. Boš videla. Črez teden ne utegnem, takole ob nedeljah popoldne pa. Kaj ne, Mina, pa se bova pomenila?“

„Tone, le pridi, le“ — — —

„Ali oče še kašljajo?“

Mati se je vrnila v izbo in zadovoljna gledala Tonetovo razgreto lice. — S starim bova kašljala vsak na drugi strani peči. Kaj malega še tudi premakneva pri hiši, eno kajžo bomo prodali, on bo zunaj služil, ona pa notri. — Tako je računala starka.

„Naduha, saj veste, mati!“

„In pa leta, seve; le oženi se, le; bo tudi za starega bolje!“ — — — — —

Tone se je vračal domov; njegovo srce je vriskalo, prepojeno s čuvstvi, katerih doslej ni poznalo.

* * *

Tone je hojeval k Marinčkovim v vas, delal na vso moč, stiskal vsak krajcar, krog hiše pa popravljal in pospravljaj, belil in snažil, da ne bi mogla reči nevesta tako ali tako. In ljudska sodba se je širila: Res, pripraven zakon bo to-le. — — — — —

V nedeljo je stala sredi vasi gruča fantov. Med njimi je bil zopet Kebrov Matevž, naj-

gorši fant cele vasi. Tako ni nihče nosil kastorca, tako niso nikomur pristojala kriva peresa za trakom, nihče ni znal tako plesati, tako vriskati in peti kakor Matevž. Njegovo lice je bilo nekoliko zagorelo, a lepo okroglo in gladko obrito. Pod nosom je imel navihano - zafrknjene brke, izpod kastorca so mu silili bujni, črni kodri. In kako je on hodil v visokih, škripajočih škornjih! Kakor vlit je bil v gamsovke, in rožast žametast telovnik se ga je oklepal kot bi z njim rastel.

„Kako je bilo, Matevž, povej no, ko si sedel celo leto?“

„Dobro! Več smo mesa pojedli kot vi doma. In še zaslužil sem. Poslušajte!“

Požvenketal je s tolarji v žepu.

„Pa res ni sile, če ga zapró!“

„A, kaj še! Ne veste, kakšni fantje smo bili skupaj! Take smo utrinjali včasih, da se je vrag čudil.“

„Ali te je bilo danes kaj sram, ko si prvič šel po vasi?“

Sram, šavra! Kako si otročji! Če si zato zaprt, ker si tat — seveda, potem beži in se skrij! Če pa na žegnansko nedeljo kakemu zabavljaču pošteno rebresca porahljaš, to pa vendar ni nič takega. O, le čakaj, če bo treba, saj se bomo še! Toda ne več tako neumno. Notri se vsega nauči, najbolj pa tega, kako moraš govoriti, da te ne zapró. To so vam tiči! Jezični dohtarji naj se kar skrijejo pred njimi!“

Nekaj fantov, vernih sodrugov bojevitega pretepača Matevža, se je glasno krohotalo njegovim besedam, drugi so se pa odmikali in kmalu tvorili gručo zase in odšli drugam.

„Nekaj si pa vendar na škodi, ker si sedel.“

„Kaj neki?“

„Dekle si izgubil!“

„Katero? Saj ne vem — ker so vse silile za menoj!“

Zopet prostaški smeh.

„I no, Mina se moži!“

„Marinčkova?“

„Da, tista!“

„Naj se, strdena punca! Maram zanjo!“

„DOM IN SVET“ 1903. ŠT. 3.

„Kako se dela! Lažeš! Jaz pa vem, kako si jo rad imel.“

„Ona mene — to je res. In da je res — čakajte — kdo jo pa jemlje?“

„Tone s kajže!“

„Tisti kozavi kozar! Hahaha! Da je res, kar sem rekel, vam povem, da ga ne bo vzela. Prej mene! Boste videli, kako bo temu trolastemu Tončku zajec pot pretekel! Hahahaha!“ — — — — —

Solnce je bilo še nad goro. Pošev so padali rdeči žarki skozi okno Marinčkove hišice in obsevali roke Mini, ki je zgrinjala belo obleko na mizi. Njene roke so bile tako nežne in bele, da so jih skoraj prosevali solnčni prameni. Matere ni bilo doma. Mina je bila zatopljen v misli na bodoče življenje. Ni trohice ni mogla očitati Tonetu. Spoznala je, da jo ljubi tako iskreno, da bi dal dušo zanjo, in da se ji bolje ne bo nikjer godilo, kakor ob njegovi strani. Da bi bil le nekoliko gorši . . . Ta kozavi obraz — lzkušnjava je dvigala drzno črna krila nad njeno dušo — — —

Tedaj zaškriplje v veži urna, ponosna stopinja. Vrata se hitro odpró in pred Mino je stal Matevž. Srce ji je vztrepetalo, lica ji je podplula kri.

„Me še poznaš, Mina? Daj mi no roko, če se me ne bojiš, ker pridem iz zavora!“

Dala mu je roko. On pa je pričel svojo priliznjeno in hinavsko govorico.

„Mina, koliko sem mislil nate! Noč in dan sem se spominjal tebe in tvojih rdečih nageljnov — in ti — Mina — oj, le čakaj, nezvesta si postala . . .“

Njegov glas je bil mehak, in oči so mu žarele . . .

Mina je drhtela.

„Pusti me! Prepozno, Matevž! —

„Zakaj? Saj še nista poročena! Ali si ti, Mina, za takega, kot je on! Sram te ga bo, na sam poročni dan te ga bo sram — — — Mina, le pomisli — tisti grdi, kozavi obraz!“

Tisti grdi, kozavi obraz! — Kar zašumelo je po njeni glavi in na sencih je začutila utripanje žil. In na dnu duše jo je zapelo . . . Sram je bo njega, sram . . . In vsi ljudje

bodo kazali za njim in za njo ... Ona pa — tisti grdi, kozavi obraz!

Molk, molk strašnega boja. A Matevž je dosegel, kar je nameraval. Razpalil je strast njenega srca, ki je sežgala podobo Tonetovo in posadila na prestol — njegovo. Zmagoslavno je zapustil hišo prav tedaj, ko se je potopilo solnce za goro: njegovo jasno oko ni hotelo gledati, kako je bilo prevarjeno dekliško srce. — — —

V mraku je prinesel Tone polič vina in vogel belega kruha za mater in zanj, da si priboljšajo, ker je nedelja.

Mina ni upala pogledati ženina. Ob oknu je stala in trgala suhe lističe roženkravta.

„Mina, pij no!“

„Ne bom!“

„U, ali si huda?“

„Pusti me no!“

Toneta je zapeklo. Približal se ji je in jo rahlo prijel za roko.

„Mina, kaj ti je? Ali si bolna? Ali si huda? Lepo te prosim, povej no!“

Njegov glas je bil proseč in iskren, kot bi ne govorila usta, ampak bi govorila naravnost ljubeča duša sama.

„Pusti jo“, pravi mati. „Vsaka ženska se včasih kuja; posebno tako-le pred svatbo! Pa ga samá! Na dobro zdravje, Tone!“

Ženica je srknila krepko iz kozarca in si odrezala pogače.

Tone ni mogel piti. Gledal je Mino, in čuden strah mu je hotel stiskati dušo.

„Mina! Mina! Kaj me nimaš nič rada? Reci no!“

„Nič!“

Odgovor je bil rezek in kratek, da je ubijal.

Tone je obžedel z napolodprtimi ustmi, nekaj ga je hotelo zadaviti v grlu, srce se mu je skrčilo in topo je zazrl v Mino.

Šele za dokaj trenutkov se je zbral, da je vnovič vprašal:

„Mina, torej ne boš moja žena?“

„Ne!“

Zopet ista rezkost.

Tedaj je v Tonetu zavrelo.

Zobje so mu ostro šklepetali, ko je glasno zaprašal:

„In zakaj ne?“

„Ker si pregrd!“ — — —

Strašno kletev je izustil Tone, zagrabil polič in ga treščil njej pod noge, da je tisoč stekelc zazvenelo po podu in da je naširoko brizgnilo črno vino ter oškropilo s črnimi lisami belkasto obleko Mine. Ta je kriknila, mati je planila v sobo z vikom in jokom — Tone je pa odburil kot nevihta. — — —

Drugi dan sem dobil pismo, katerega začetek sem zgoraj priobčil. Prinesel ga je neki pastir. V pismu je bil ves Tonetov prištedeni denar z napisom: Tega daj očetu! — Sam pa je izginil bogve kam, bržkone v bosanske šume.

* * *

Dve leti po tem dogodku sem srečal blede, mlado ženo, ki je pokašljevala rinila pred seboj ročni voziček. V njem je bilo par buč in nekaj zelenjave, na vrhu pa malo, bolešno dete.

Mina! Bila je žena Matevževa. On je zopet sedel zaradi poboja ... Srce me je zbolelo, a siloma se mi je vrivala misel: Ni li to kletev zavrženega srca? —

(Dalje.)

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

IV.

Pohojeni biser...

orda človeška duša res sluti prihodnost?...

Živo se spominjam one noči. Blizu polnoči je bilo. Ob postelji je še gorela luč, moja roka je trudno držala Tolstega roman „Vstajenje“. Oči so me že skelele, več nisem mogel brati, a zaspati tudi nisem mogel. Ob voglu mojega stanovanja je piskala burja, ostra kakor britev, da si je našla pot skozi okno pri najmanjši špranjici in pomajala zdajpazdaj zavese nad oknom. Pod oknom sem slišal že tretjič brze, škripajoče stopinje. Vojaška straža je bila; ni se mogla dolgo vzdržati na silnem mrazu in se je češče menjavala. Koraki straže pa so me še bolj razburjali, in vkljub skelečim očem ni bilo spanca. Prižgal sem si zadnjo cigareto, iskreno želeč, da bi me omamili nikotin.

Tedaj je zaškrtal električni zvonček nad posteljo. „Saj sem vedel!“ sem vzkliknil in v trenutku sem bil pri vratih in odprl oknice. Nadpaznik prisilnice mi javi, da želi bolni Frice z menoj govoriti.

„Takoj!“

Za par minut sem že hitel čez široko dvorišče za trdimi koraki nadpaznikovimi. Burja je žvižgala in po strehah je čudno cvililo. Nebo je bilo pa jasno in zdelo se mi je, da je iz samega ledu.

Šla sva po koridorih mimo trudnih straž, ki so se zavijale v težke burnuse in v klobučinastih škornih hojevale pred vrati, da so zmagavale zimo. Krut mraz je gospodaril, da je človeka spreletavalo do mozga. Vkljub ostremu zraku pa je udarjal v obraz tisti grozni duh, katerega ne pozna nihče, kdor ni hodil po mračnih celicah tistih nesrečnih bitij, ki jih je izločila iz sebe človeška družba,

ker so se ji zdela na kvar, in jim je pritisnila za celo življenje znamenje — ničvrednežev.

Pred vrati bolnice sva se ustavila toliko, da je bil odrinjen zapah in odklenjene ključavnice.

„Sedaj Vas ne potrebujem!“ sem velel spremljevalcu.

Stopil sem v veliko sobo, sredi katere je visela izpod stropa luč, zasenčena z zastorom, na katerega je naslikala roka bogvedi katerega siljenca okorno nekaj okraskov.

Deset bolnikov je bilo v sobi. Večina so spali. Le pri vratih tisti me je topo pogledal. Bil je edini, ki me ni mogel trpeti. Strašna, nalezljiva bolezen, sad razuzdanega življenja, se mu je zajedla v celo telo. Njegov um je bil mračen, odgovarjal ni nikomur; ko je pa zagledal mene, se je obrnil v zid in zaškrtal z zobmi, čez katere je bruhrnila grozna kletev. Stopil sem prijazno do njega; on je pa skril obraz v odejo, in izpod nje sem čul zopet škrtanje z zobmi...

Ker se ni nihče ganil, sem šel po prstih skozi sobo do bolnice siljenčkov. Rahlo sem odklenil in za seboj zopet zaprl.

V kotu na postelji je sedel Frice. Oči so mu bile vdrte in komaj komaj je dvigal trepalnice. Vse telo je bilo izmozgano in izsesano, ustnice brez krvi, roke voščene in sam skelet.

„Frice, kako ti je? Slabo, kaj ne?“

„Strah me je!“

„Strah? Česa se bojiš?“

„Tako strašno nekaj hrusta in škriplje. Smrt gre po mene. Ali ne?“

„Ne boj se, Frice! Veter tuli in brije!“

„Ni veter! Veter nima zob!“

Veliki navihanec, ki je z desetimi leti dozorel za prisilnico, je bil otročje-najiven. Posmehal sem se mu.

Brzo je opazil smeh in bil je razžaljen. Majčkена rdečica mu je podplula obraz.

„Nalašč ne verjamete?“

Trudno glavo je naslonil na zid in me gledal z mrtvimi očmi.

„Verjamem, verjamem, Frice, da si čul. A pravim, da si se motil. Ali pa si slišal iz sosednje sobe hreščanje, kjer spiyo drugi bolniki.“

Frice me je gledal zdržema z mrtvimi očmi, kot bi s pokopališčnega vogla gledala vame naslikana smrt. Prijel sem ga za roko, da bi zbudil v njem zaupanje. Roka je bila mrzla in polita s tistim potom, ki oblije človeka tedaj, ko se bori zadnji plamenček življenja s smrtjo.

„Frice, slabo ti je, kaj ne? Ali hočeš kozarček konjaka?“

Pokimal je.

Nalil sem posodico. Tresoča roka je segla po nji hrepeneče, kakor bi se dvignila iz morja roka potapljaljočega in segla po slamnati bilki, da si otme z njo življenje.

Močna pijača ga je nekoliko pokrepčala.

„Povejte mi, ali bom res umrl?“

„Nič se ne boj, Frice, saj si pripravljen, in na svetu te itak ne čaka nič dobrega!“

„Saj bi rad umrl, ko bi samo še enkrat videl, kako sije solnce zunaj ječe“ ...

Po njegovem licu se je razlila tolika bolest in se zasvetilo tako gorko hrepenenje, da nisem mogel za čas govoriti, in moja duša je čutila njegovo žalost.

Počasi so se mu zaklopile oči, izpod njih je pripolzela solza, in zazdelo se mi je, kot bi bil ugasnil.

„Frice, ali boš zaspal? Zdaj lahko grem, kaj ne?“

„Ne, ne, ne smete iti!“

S tresočo roko je iskal moje, da bi me pridržal.

„Saj bom pri tebi. Le miren bodi!“

„Bogve, ali oče imajo delo ... ali so mati še lačni?“ ... Debelejša solza mu je pritekla po obrazu.

„Nikar ne skrbi! Gotovo imajo službo oče in mati imajo dosti kruha; gotovo sta preskrbljena.“

Neverjetno me je pogledal in zopet naslonil glavo na zid.

Obsedel sem tiho pri njem in gleda vanj — v nesrečno žrtev, ki jo je rodil boj za obstanek.

* * *

Dve leti poprej je bilo.

Frice se je vrnil iz šole, z veliko slastjo je použival kos kruha in prigrizaval jabelko. S komolci je slonel na kolenih matere, ki je šivala prav zanj novo perilo. Mati je bila šibka, v obrazu je ležalo nekaj gosposkega, in njeni prsti so bili tanki in prozorni. Večkrat je pogledala Frice, ki je neprenehoma izpraševal in hotel vedeti stvari, o katerih sama ni vedela večkrat odgovora. In tedaj je vprla velike rjave oči v oko svojega edinca, in radost ji je žarela v očeh, velike misli so se ji snovale o lepi bodočnosti tega otroka.

Vrata se trdo odpró. Oče. To ni bila njegova ura. Vračal se je iz tovarne navadno točno ob sedmih zvečer. Njegova obleka je bila sicer sleherni dan zamazana, a obraz je bil čist, brez megle, brez težkih, temnih oblakov.

Danes pa se ga je mati prestrašila. Obraz je bil jezen, obrvi namršene ... Fricu ni prinesel nič s seboj. Neljubo ga je pogledal in vrgel jopič na posteljo, sedel za mizo in strmел skozi okno.

Materi je zastalo delo. Zadrhtela je po vsem životu, srce ji je burno zaplalo in glas se ji je tresel, ko je zaprašala:

„Kaj se je zgodilo?“

„Pripravi mi lepšo obleko! Bomo že pokazali tem vragom!“ — —

Frice se je prijel materi za krilo in hitel z njo v sosedno sobico. Nikoli še ni videl očeta takega, nikoli ga še ni slišal kleti.

Žena je molčé slušala in mu znesla na posteljo praznjo obleko.

„Pa umiti se moram tudi, ne? Ali bom tak!“ — —

Zopet nobene besedice, a v trenutku je bilo pripravljeno umivanje.

Mož se je naglo preoblekel, zahteval nekaj denarja in odšel brez slovesa. — —

Žena je obstala pri vratih in v groznih slutnjah gledala po stopnicah, dokler niso

utihnilo njegovi koraki. Potem je bolj omahnila kot sedla k mizi, sklenila roke, pogledala proseče v podobo Žalostne Matere božje in zaihtela...

Frice je ihtel z materjo...

Precej pozno zvečer se je vrnil oče in privel s seboj dva človeka. Frice se ju je silno bal in iz druge sobice plašno gledal divja obraza.

Oče je zahteval pijače. Bil je že nekoliko vinjen.

Žena je zopet slušala brez ugovora in brzela po stopnicah v bližnjo gostilno, da naglo ustreže možu. Frice je gologlav tekkel za njo.

Mož in oba neznanca so sedeli v pozno noč. Govorili so grde besede, često so kleli, srd in sovraštvo so sipali na vse ljudi; óndva sta hujskala moža in mu slikala nebesa, če bo stanovitien...

Žena je v gostilni izvedela, da delavci v tovarni štrajkajo in da je kolovodja — njen mož... Navidez malomarna, brez čuvstva v licih, je hitela z vinom domov. Kolena pa so se ji tresla, strašna slutnja ji je stiskala srce, in tujca v sobi sta se ji zdela kakor dva rablja, ki sta prišla z golim mečem, da zakoljeta tako lepo, tiho domačo srečo —

Minulo je štirinajst dni, tistih strašnih dni, ki so se vleкли kakor večnost, ki so pogoltnili zadnji novец, v katerih so mladi ženi pobledele lica, oči od joku zardele, v katerih je bil Frice večkrat lačen in nikdar od očeta ljubkovan, često pa ozmerjan s trdo besedo.

Iz tovarniškega dimnika se je zopet začel valiti črni dim, kolesa strojev so oživila. Zvonec je zopet klical oddihe in delopuste. Izboljšali so delavstvu plačo, silno malo sicer, a doma je gledal stradavec skozi okna — morali so na delo, zakaj obetane podpore ni bilo.

Prišli so — vsak je stopil na svoje mesto, prijel za orodje in zdelo se jim je, kot bi bila pretekla dolga doba velikih nad, ki se jim niso izpolnile. Krik otrok po kruhu je razdril zračne gradove...

Vsi so prišli — tudi Fricov oče. Vsi so prišli zopet za delo — tudi oče Fricov. Vsi so smeli delati — le njemu se je s trdo besedo odreklo delo in se mu pokazala vrata — njemu, ker je vodil stavko...

Kakor bi ga kdo s silnim sunkom prebudil iz težkih sanj, tako je gledal krog sebe in proseče vprašal tovariše:

„Ali dovolite to? Zakaj se ne dvignete za me — svojega voditelja, ki vam je izvojeval priboljšek? Vi imate boljši kruh — jaz naj pa gladu ginem?“...

Njegove oči so švigale in begale po tovariših — ti so pa molčali in zrlí zamišljeno vsak v svoje delo. Skrivaj ga je srečal pomilovalen pogled — a on je moral odhajati brez dela in kruha. Železna kolesa so brezčutno svičala, in ko so se zaprla za njim težka vrata tvornice, bilo mu je, kot bi ga pognali lastni otroci v prognanstvo, ga sunili na cesto, da bo povožen in pohojen kakor črv...

* * *

S tistim nesrečnim dnem se je naselila sloka in bleđa žena, koščenih rok, vdrlih lic in lačnih oči v stanovanje pred kratkim tako srečne delavske družine — prišla je strašna gôstija — beda.

Frice je hojeval poslej v šolo brez zajtrka. Suha žemljica je bila njegova večerja. Mati je bila vedno žalostna, njene oči zaplakane, oče ga ni več božal, ni mu nosil boljših prigrizkov. Njegov obraz je vpadal, po dnevi je polegal, šel često po mestu iskat dela, a se vračal brezuspešno, in vselej je tako zoprno zadišalo po žganju v sobi, kadar se je vrnil...

Lepo junijevo jutro. Otroci so hiteli rdečih lic v šolska poslopja. Frice je pa stopal lačen, da se je tresel. Njegova obleka je bila zanemarjena; mama ga ni več snažila in čedila, kakor nekdanj. Snoči tudi suhe žemljice ni dobil.

Pot ga je privedla mimo prodavalke kruha. Kako je to dehtelo in vonjalo! Mehki hlebčki, rmeni štruklji — in cele skladovnice jih je bilo. Frica je vleklo h kolibi, šel je deset-

krat mimo, pa se je zopet vrnil. Ura je bila osem. Ni je čul. Samo eno žemljico ali en štrukeljček! Kako bi bil srečen! Pa so mu vstajali nauki matere, Mojzesa je videl z resno brado in ostrim pogledom, kako je držal table in kazal s prstom na VII. zapoved. Frice se je oddaljil od kolibe. Pa so mu klecala kolena in zavidal je matere in gospodinje, ki so stopale k skladom kruha in polnile košarice in cekarje, da dobé njih sinčki in hčere, vrnivši se iz šole, dober prigrizek.

„Sedaj-le... Frice!“ ...

Gneča je bila velika krog prodajalke. Skoro ni mogla vsem postreči.

Prsti so se razširili na lačni Fricovi roki — kar sami od sebe. Tresli so se in z nepremagljivo silo ga je privleklo do kolibe. — Še en kratek boj... „Nikar!“ — Frice je stisnil prste, in v roki je obstal lep štrukeljček... Kakor bi ga nekaj zaskalelo konec prstov, tako se mu je zdelo. Zbežal je s s kruhom...

Revež ni znal krasti. Prodajalka ga je z ostrim očesom hitro zapazila, pričela kričati in teči za njim; odurne priimke so sipala njena usta, klicala je stražnike na pomoč...

Frice se ni zavedel, kaj se prav za prav godi, ko ga je že držala roka stražnikova in ga sirovo tirala h kolibi, kjer mu je bil vzet štrukelj.

Gneča ljudstva se je nabrala, na trgu. Samo radovedne oči, zasmehi, vzkliki: „Seme, semensko!“ „Tat!“ „Tako mlad!“ „Aha, sin tistega puntarja!“ „To je zalega!“ ...

Takih besedi Frice še ni slišal nikoli. Jokati ni mogel. V goltu ga je nekaj davilo, tresel se je kot šiba, knjige so mu padale iz rok, ko ga je tiral stražnik po ulicah...

Kaznovan je bil samo v šoli. Pa od tega dne ni videl prijaznega lica. Součenci so ga kazali s prstom, učitelj ga je presadil v zadnjo klopo — kjer je apatično in brezdelno presedel cele ure.

V mladi duši je vstajalo silno sovraštvo do ljudi; spočela se mu je zavist in začel

je tiho kleti, dasi se je zgražal ob teh besedah, ko je videl, kako jedó součenci maslene štručke in okusni kruh.

Doma je bilo vse narobe. Sobe so bile oropane. Vse je bilo poprodano, le najpotrebnejše je ostalo še v stanovanju. Pa tudi stanovanje so morali zapustiti — stanašina je potekla — denarja ni bilo. Preselili so se v zaduhlo pritlično sobico, ki je bila bolj klet nego stanovanje. Mama je šivala noč in dan staro obleko, da je zaslužila nekaj za živž. Za Frice se ni nihče več mnogo brigal. Nikdar ni bil vprašan, zakaj ga ni bilo tako dolgo domov, ali je bil v šoli ali ne...

Zato je Frice začel opuščati šolo. Sovražil je vse součence, sovražil učitelja. Hodil je iz mesta, klatil se po polju, iskal živž za nedozorelem sadju.

Nekoč naleti na tri dečake. Bili so nekoliko starejši od njega. Kurili so v gozdiču in pekli kokoš. Ko se jim približa, ga obkolijo in mu zažugajo, da ga obesijo na hrast, če le besedico zine o tem, kar je videl.

Spočetka se jih je Frice bal. Ko jim pa pove vse, kaj je in kako mu je, so sklenili z njim prijateljsko zvezo. Dobil je bedro pečene kokoši, in povedali so mu, kam naj jutri pride.

V gozdu je bila majhna duplina. Tam je bil brlog mladih tatičev, tam je bila poslej šola Fricova...

Ko je izostal prvo noč in stražil pri nekem hlevu, kjer so kradli piščeta, mu je bilo nezno. Zdelo se mu je, da so se gibala tla pod njim, da se odpira peklo, da čuje rožljanje verig. Ob vsakem hrestljanju ponočnega hrosta je zadrgetal, klic skovirja ga je vznemiril, da je hotel bežati...

Prebil je prvi poskus. V jutru je zaplapolal ogenj, in Frice se je najedel po davnem času do sitga — najedel okusne pečenke.

Sedaj ga ni več skrbelo. Le doma se je nekoliko bal. Ko je potožil tovarišem strah, so ga naučili pretkano laž, in s to naučeno lažjo se je opravičil doma ter dobil dovo-

ljenje, če ga rabijo pri onem kmetu, da lahko še gre pomagat na polje, kadar hoče . . .

Frice je bil svoboden — svoboden, pa vendar tako žalostno ujet v zanke hudobnih tovarišev . . .

* * *

Za pet mesecev je pa stal ubogi Frice pred sodiščem. Ko je izvedel sodbo — devet mesecev v zapor — mu je posijalo z vso mogočno lučjo v dušo bridko spoznanje. Sesedel se je na zatožni klopi in pričel jokati solze izgubljenega sina. Verjeti ni mogel, da je resnica, kar se godi. „Mama, moja mama!“ je donelo po sodni dvorani; ljudstvo je mrmraje odhajalo, sodniki so urejevali akte, njegovega joka ni poslušal nihče . . .

Zaprla se je za njim celica in začel je živeti one strašno življenje, katero mu je izpilo ves mozg. Ljubeznive besede ni slišal več. Kletev je bila hrana njegovi duši, psovanje — namesto materinskega ljubkovanja; ostudne reči je moral poslušati, o groznih grehah je izvedel med tovariši, ki so se smejali s satanskim smehom njegovi — nedolžnosti. Ne — ne — z njimi on ni mogel! In radi tega sovraštvo, pikanje, zaničevanje! Če se je pritožil, dvignilo se je sto glasov zoper njega, in bil je on, ki je zakrivil vse — drugi so bili nedolžni.

Klonila mu je glava, pobledela so lica, oči so se mu skrile globoko pod čelo. Jed mu ni dišala, žalost mu je objela dušo in v tihih nočeh so se kopale te bolne oči v solzah . . .

Minuli so oni meseci . . .

Svobode ni bilo. Iz ječe v ječo — v prisilnico. Železni paragrafi so ga tirali dalje, da zadosti pravici do zadnje nitke.

To ni bil deček — to je bila smrtna senca.

Za nekaj dni si je sicer za spoznanje opomogel. Sumljiva rdečica je pobarvala blede obraz — pa to je bila le iskra, ki je z zadnjo močjo zažarela — potem je pa umrla za vedno . . .

* * *

Po strehah je cvilil vihar tisto noč. Frice se je zdrznil pred menoj na postelji.

Smrtni boj — —

Posinele ustnice so poljubile razpelo, iz mrtvih oči je pritekla zadnja solza.

Vračal sem se zamišljen čez mrzlo dvorišče. — Biser, pa pohojen v lužo!

Truden sem legel in ga blagroval z Davidom:

*Ipse liberavit te de laqueo venantium . . .*¹⁾

¹⁾ Gospod te je otel iz zanke zlobnežev . . .

SORIN:

O PRIJAZNE VE PLANINE!

O prijazne ve planine,
ki v daljavi se bliščite,
stokrat zdravi mi bodite,
kraji moje domovine!

Tamkaj mila zvezda sreče
žarko mi je zasvetila . . .
Kdaj se zopet bo vrnila
v srce moje koprneče?

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

V.

Mara.

aleji je zbujala splošno pozornost... Gizdalini so natikali monokle in spešili korake za njo. Gruče častnikov so se izzivajoče in predrzno ozirale v njene jasne oči; ko je ponosnih korakov odšla za pet kostanjevih debel dalje, še ni nihče okrenil glave. Šele ko jo je množica šetalcev skrila in je bilo videti le še bujno-prožno se gibajoče cvetje širokega, modernega slamnika, šele tedaj je zamrmrala gruča hkrati isto vprašanje: „Kdo je ta?...“

Ona je pa šetala s prijateljico, ki je bila komaj senca njene elegance in lepote, dalje in dalje. Kamor je dospela, povsod triumf, povsod očaranje. Zadrhtel je celo majev vzduh, oblil jo z dehtečim vonjem akacij, in drevesa so zatrepetala in vsula nanjo ljubezenski sneg pomladnega cvetja.

In v njenem srcu je tudi zacvetela pomlad s silnim vonjem in hrepenenjem...

* * *

Sedemnajsto leto je bila dovršila. Dala je slovo institutu in se vrnila v mesto k stari teti. Roditeljev ni imela več. Bila je sirota. Prav zato je bilo menda v njenih prsih tako tesno, tako valovito. Zdelo se ji je, da je edino teta, ki jo ljubi. A ta je bila prestarokopitna, maloizobražena. Mare ni umevala. Včasih ji je Mara pričela pripovedovati visoke sanje svoje domišljije; njeno lice je ožarelo, iz srca so hoteli na dan valovi nerazumljivega hrepenenja — a vselej je s silo zaprla vrata, udušila kipeče besede, nasmejala se teti, stisnila jo k sebi pa ji rekla: „Kaj ne tetka, kako sem neumna!“ —

„Čenčica, čenčica!“ je brbljala teta, in dobre oči so plavale v radostni rosi, njeno

srce je bilo ponosno, in v prečutih nočeh je teta pogosto modrovala, kaj neki da bo iz tega dekleta, ki govori tako modro, tako čudno učene stvari, da je ni razumeti.

Zato je Mara od dne do dne bolj zaklepala svojo dušo. Od narave je imela vcepljeno nezaupnost do vsakogar. Imela je učiteljice: zdelo se ji je, da jo ljubijo. Vzgojiteljice so bile nekatere kar zaljubljene vanjo. Večkrat je začela z njimi govoriti v prostih urah intimno, iz duše so ji silile tajne skrivnosti. Gledala je vselej z velikimi rjavimi očmi vprašujoče v njihovo lice — a preden je bila iskrena, se je ustrašila, hipoma umolknila, goste črne obrvi pod visokim, belim čelom so se skoro naježile, ustnice je stisnila pa hitela h klavirju, kjer je udarila najdivjše akorde — ali pa se je naslonila na okno ter brezizrazno gledala na vrt, na ulico, na nebo...

„Plačana ljubezen!“ Tega se ni mogla otresti. „Radi me imajo, da, radi — zakaj? Nekaj denarja imam in moj varih je točen mož, ki vestno in dobro plačuje zame. Da sem sirota — kako malo bi me vsi ti ljubili! Tako malo kakor Tero, kateri iz vsakega koščeka kruha doni: Tu imaš — vbo-gajme!“...

Tako je vzcvela bujna roža, duševno bolj izobražena kot njene tovarišice, ki so v počitnicah slonele na vročih maternih srcih, ki so hitele s svojci od zabave do zabave. Zabava Marina je bila knjiga; srce pa, ki jo je ljubilo, je bilo mrzlo in pokojno, globoko pod rušo — v grobu matere. Tja je zahajala pogosto vasovat in polslišno je šepetala v grob najgloblje skrivnosti dekliškega srca, polslišno, da ne bi veter njenih skrivnosti odvel med ljudi s plačano ljubeznijo, polslišno, da ne bi predramila mamice v grobu — saj matere spé tako rahlo, neprenehoma skrbeča ljubezen jim ne dá brezskrbnega počitka...

Pa je prišlo osemnajsto leto, prišlo s krasno pomladjo. In ni bilo na vrtovih rože, ki bi procvitala tako bujno, kot Mara v lepoti mladega življenja. V njeni duši pa je bil vedno večji nemir, za srce se ji je zdelo, da ni več prostora v prsni, želela je daleč, daleč, nevemkam; zahotelo se ji je peroti, da bi vzletela čez travnike, se dvignila nad zelene gozde in glasno zavriskala, da bi dala duška svoji srčni tesnobi.

Da bi srečala človeka, ki bi jo umel, ki bi jo vzljubil iskreno, hitela bi mu na prsi in pol dne bi jokala, samo jokala, da bi njegovo srce začutilo vso neizmerno ljubezen, katero skriva in zaklepa ona pred ljudmi, ker se jih boji, ker sumi, da ljubijo, ker so plačani . . .

* * *

Mara in prijateljica Tera sta prišli bliže gozda, kjer je bilo izprehajalcev vedno manj. Tu je zavila Mara na desno po ozki stezi. Hotela je proč od ljudi, vun v naravo, v tiho in samotno naravo. Narava, ta ne laže, pri nji ni hinavščine, ona ničesar ne zahteva, vse ljubi z isto ljubeznijo: kralju stelje isto cvetje na pot kakor prosjaku, bosa peta raztrganega pastirčka sme po istih, s cvetjem pretkanih preprogah na livadi, kakor svileni čevljički milijonarke.

Mara je snela slamnik in šla urno dalje, da so se bogati kostanjevi kodri zibali v zraku in ji je v lice kipela razvneti kri. Tera je skoro ni dohajala.

„Mara! Mara!“

Parkrat jo je poklicala, pa Marini šolnički so šumeli po pesku hitro naprej in naprej, zdelo se je, kakor bi plavala med temnim zelenjem. Margarite so visele na stezo pa so vztrepetavale, dotaknjene od njenih kril, in obračale za njo velike rumene oči, kakor bi se čudile vili-pogorkinji.

Prišla je do mostiča. Precej globoko pod njim se je svetlikala med širokimi listi kalužnic mala vodica. Mara se je naslonila na rogovilasto brezovo ograjo in čakala prijateljice Tere.

„Le počakaj, s teboj ne grem več! Ah —“

Tera je bila izmučena. V obrazu se ji je bral trud, kakor bolehnost.

„Ali si huda, Tera?“

Mara je stopila k nji in jo ljubezno pobožala po razgretem licu.

„Le sitna mi ne bodi, Tera! Sitna sme biti samo naša teta, ker je stara, ti pa ne, razumeš?“

Mara je zapičila solnčnik v mehko črno zemljo ob stezi, obesila nanj slamnik in pričela trgati cvetje ob stezi. Preprosto je bilo, pa sredi narave vendar lepo. Ni imelo zrahljanih gredic ne pisanih lončkov, bilo je brez umetnega nakita — samo po sebi lepo — lepo, kakor Mara brez zlatnine in draguljev.

„Ajs!“ vzklikne naenkrat Mara.

„Kaj je? Si se zbodla?“

„Pesek se mi je zasul v šolničke.“

Mara se je naslonila na ograjo in sezula čevlje, da iztrese pesek.

Tedaj zazveni nekaj, koraki zahrešče v pesku. Mara se vsa zgane in se ozre po stezi. Dva častnika sta prihajala, ostroge so tiho zvene. Mara se prestraši, izpusti hitro čevlje, da bi ga obula — a nesreča —: čevljec zdrsne čez mostiček in pade v jarek.

Kratek vzklik.

Eden častnikov je zapazil Marino nesrečo. Kavalir seveda — je moral na pomoč. Hipoma je bil po ilovčasti strmini v jarku, prijel se je za jelšo z eno roko, izdril sabljo in z njo dosegel lakasti čevljec, ki je boječe obvisel na visoki travi in s strahom gledal, kaj bi bilo, če bi zdrsnil v kalužo.

S par krepkimi dvigi je bil nadporočnik iz jarka in z dovršeno dvorljivostjo je srečen izročil otetega nagajivca Mari.

Mara je bila nekoliko zbegana; sramovala se je. A vendar je iskreno zahvalila nadporočnika ter mu pogledala naravnost v obraz. Njune oči so se srečale. Takih oči Mara še ni videla. Začutila je ta pogled v zadnjem kotičku srca . . .

Častnika sta salutirala in šla dalje.

Na ovinku se je nadporočnik ozrl — ozrla se je prav tedaj tudi Mara in zopet jo je pretreslo skozi celo dušo.

Naprej ni hotela. Vračali sta se s Tero. Mara se je zamislila. Ko so jo ljudje opazovali, je povešala oči. Zdelo se ji je, da se nasmihajo, da se izpogledujejo, da s silo vpirajo svoje oči v njeno srce, in da se ona sramuje tega, kar vidijo v njem.

Nemirna in trudna je prišla domov. Kaj je to pomenilo, ni vedela. Čutila je le, da se je zgodilo nekaj velikega...

* * *

Mara je dobivala šopke, majhne in velike, a vsak je bil spleten iz najlepših rož. Nekateri so bili nekoliko — ne uveneli — pa že malce onemogli. V njih so bile cvetlice, katerih niso nudila okna domačih vrtnarjev. Prišli so od daleč, morda od juga. Toda nobenega šopka ni spremljala vizitka, v noben ni bil zataknjen droben listič, da bi Mara izvedela ime čestilčeveo.

Bilo je vse zaman! — Na promenadnem koncertu pa je za njo včasih zazvenelo kakor tedaj v gozdu... Mara se je pre-magovala, a končno se je morala ozreti, čeprav skrivaj, nekako slučajno. In zblestela je polikana uniforma, ostroge so glasneje zažvenketale, sablja je tedaj nalašč trčila ob tla, in Maro je srečal tisti pogled iznad zarjavelega lica in ponosnega, nekoliko orlovega nosa, pod katerim so se zmagovalno ponašale vitežke brke. In vselej, kadar se je Mara ozrla, ji je nadporočnik dvorljivo salutiral, in vselej so njegove oči še bolj zagorele.

In zopet... Če je v hladu slonela za gardinami in gledala malomarno na ulico, gotovo je parkrat šetal nadporočnik mimo okna. Glave ni okrenil, a dobro je videla, kako njegove oči iščejo in trkajo na razna okna, kako mu nekaj drgeta v licih, kakor pene na morski obali, katere še ujčka nemirno morje. Dvignila se je že, njena roka je prišla za žalozije — pa se je premagala in omahnila nazaj na stol... Potem je pa vzela zadnji šopek in pričela je pomenek s cvetjem...

Mara se je čisto izpremenila. Prej je prepevala cele popoldneve, sedaj je zaigrala

košček sonate, zapela odlomek arije, pa zaloputnila klavir, vzela vezenje — par vbadov... pa je odmeknila mizico in šla h knjigam, izbrala liričnega pesnika, začela čitati — a ni se ji dalo... Obsedela je zamišljena v naslonjaču po cele ure.

Tera ji je bila nadležna. Mučila jo je s tem, da ni odgovarjala na njena vprašanja. Brez pogovora sta sedeli skupaj po cele četrtinke. In kadar sta govorili, je bila Mara huda, če ji je Tera kaj ugovarjala; rekla ji je, da je čemerna sitnica, mlada starka...

Tera je bila prenaivna, da bi mogla razumeti Marino vedenje. A teta, stara, neizobražena in dolgočasna teta, je hitro uganila, za kaj gre. Šopki, mhè, nemir, nove bluže, večni nepokoj od ene stvari do druge — mhè — ljubezen, seveda, nič drugega...

In teta je hodila k mašam, namolila rožnih vencev brez konca in kraja — vse za njo, za Maro, da bi bila ljubezen prava in pametna, taka namreč, da bo Mara prav kmalu ugledna in spoštovana gospa...

* * *

Mara se je vrnila v nedeljo iz cerkve. Soparno je bilo. Kar potoma je odpenjala zalasnico iz slamnika, snemala rokovice in nervozno pozvonila teti, češ, naj ji pošlje takoj po sladoleda. Malomarno je sedla na divan, z eno roko si je podprla glavo, z drugo je gibala pahljačo in si hladila lice.

„Ta strašna soparica! Ne grem iz sobe danes. Saj ni mogoče dihati!“

Umolknila je naglo, ker se je ustrašila polglasnega sklepa. Vedela je, da bi vročino že še pretrpela, da pojde prav gotovo na večer v drevored, da so te jezne besede prazna laž, laž nji sami, ker je nesrečna in nevoljna zato, ker — ni srečala njega.

Polastila se je njene duše otožnost. Bilo ji je kakor razvajanemu otroku, ki sega po mesecu in joka in joka ter zaničuje vsako igračo, ker ni nobena srebrni mesec, po katerem izteza roke.

— Da sem jaz tako nesrečna! Ali mi je tega treba! Druge se izprehajajo, srečujejo svoje drage, mame jih spremljajo —

jaz — jaz pa sama in nimam nikogar — nikogar, razen — — —

Njega? Ali smem kaj takega misliti? Ali on pošilja šopke? . . . Morda je kdo drugi . . . Ali vendar-le! Tako me iskreno gleda in vedno srečuje . . . Seveda, morda so to slučaji in pa navadna uljudnost . . .

Mara je segla po šopku, ki je stal pred njo in potopila vanj lice, kakor bi hotela zarotiti nedolžno cvetje, naj ji razodene veliko tajnost — — —

Tedaj vstopi postrežnica s sladoledom in velikim šopkom. Mara pozabi hladila in seže po cvetni kiti, ki je bila največja in najkрасnejša, kar jih je dobila.

Z obema rokama ga je prijela, naslonila se na divan in se zamislila v rože.

Kar zapazi prav sredi nekaj rožno-barvenega. To ni vrtnica. Pismo, drobno, silno drobno pisemce iz finega papirja kakor svila . . . Prsti so trepetali; skočila je po škarjice, ni jih mogla najti; prevrnila je šatuljo za šivanje, da so se pisani kolesci trkljali po parketu . . .

„Samo, da bi eno samo besedo čul iz Vaših ust — srečen bi bil do smrti.

Vaš srečno-nesrečni
nadporočnik N. N.

P. S. Morda pri onem mostičku?!”

Na mizi se je tajal sladoled, Mara je pa slonela na divanu, v njenih očeh sta gorela dva ognja, krog ustnic se ji je smejalo blaženstvo, roka je pa stiskala drobno, rožno-barveno pisemce . . .

* * *

In stala je Mara na mostičku ob nadporočniku. Po tleh so se tresli tolarji solnčnih trakov, ki so gledali skozi šepetajoče veje. Bolj je bila nemirna Mara kot mala solnčeca na tleh. Kri ji je šumela v glavo, v možganih ji je bilo vroče, sople je globoko, sunkoma, govoriti ni mogla. Zdelo se ji je, kakor bi se ji tla zibala pod nogami . . . Tako jo je vso prevzela sreča tega prvega snidenja z njim. Ah, kako je bil ljubezniv! Kako ji je tajno in sladko govoril, kako je odkrival svojo ljubezen, kako prisegal zvestobo . . .

V gošči je zašumelo; veverica je hitela po borovničevju.

Mara se je zgenila. Kot blisk naglo jo je probudila skrivna moč iz omotice, njene oči so mogočno velevala, in molče sta spešila korake drug ob drugem po peščeni stezi.

Proseče se ji je približal Šandor in segel po njeni roki. Ni smel.

„Ljudje!“

Mara je skoro bolešno vzdiknila, ko je zagledala, da morata srečati zbor šetalcev.

„Pustite me! Glejte, opazili so naju!“

Nadporočnik se je malo brigal, kdo ga je opazil in kako. Bil je miren in hladen ter hitro pričel kar sredi dogodka plitvo humoresko z manevrov. Mara se je smejala, šla kolikor mogoče ob strani ter s solnčnikom segala po travi in cvetju. Vkljub temu še ni toliko prestala nikdar. Pogledi so jo rezali kot noži, vsa ona družba šetalcev je obmolknila, in ona je čutila, da se ozirajo, da se pogovarjajo in delajo opazke.

Šandor je hitro videl, kako bridko je Mari zaradi tega. Zdelo se mu je smešno, otročje, in v srcu se je pravzaprav radoval Marine zadrege. Spoznal je, da je to prvi korak v njenem življenju, ki bi ga rada prikrla svetu.

Govoril je o pokvarjenih ljudeh, zabavljaj hinavcem, deklamiral o poštenih srcih, ki se ne menijo za zlobni svet, in s tem resnično vsaj deloma pomiril Maro, pred katero je z gromom stopilo vprašanje: „Kaj porekó ljudje?“

* * *

V kazini pri biljardu. —

„Šandor, nova ljubezen, kaj? Častitam!“

„Bah! Kaj vem? Pusti to!“

„Vraga! Saj je prišla na rendez-vous!“

„Prišla, in zaverovana je vame, se mi zdi — Toda otrok je, polna ozirov, ljudi se boji! Ljudi — hahaha! . . . In oči ima tako nedolžne: če te pogleda, te ubije z njimi, da padeš prednjo kot prestreljena čaka z glave.“

„Da si vendar enkrat naletel!“

Tovariš se je glasno zasmel in sunil s kejem kroglo.

„Mehercle, da mi tega ne bodeš več očital! Pol mesečne gaže sem že potrošil za šopke...“

* * *

V sobi je bilo mračno. Z ulice se je čulo drdranje voz in krik voznikov.

Mara je slonela na komodnem stolu in premišljala prejšnji dan. Ni si mogla urediti misli. Ali je bila resnica? Ali so bile sanje? Sanjarila je včasih, kako bi bila srečna, če bi doživela le en trenotek ob ljubečem srcu, kako bi bila utešena in bi zlahka ostala v samoti cele mesece ter bi pila nepretrgoma še vedno iz studenca one utehe... A sedaj je bila razočarana — miru ni bilo. Tisočkrat bolj je bila nesrečna. Njeno hrepenenje je postalo bučnejše, v srcu se je oglasila čudna disharmonija, navstal je boj, katerega doslej ni umevala. Zaželela je nazaj svoje kdanje visoke misli, s solzami je prosila, naj se zapró vrata njene duše, kot so bile zaprte nekoč, naj začuti tesnobo v prsih — samo da bi ne bilo te strašne razdvojenosti, da bi ne bilo tega boja in strahu...

A bilo je prepozno. Pečat na tajnem svetišču njenega srca je bil ulomljen, sama je bila izdajalka svojega srca...

Nenadoma je vstopila Tera.

„Mara, kaj pa vendar misliš?“ — Iz vzklika je zvenela razburjenost, žalost, strah in ljubezen.

Po Mari je zaplulo kakor vihar. Dvignila se je s stola in začutila je, kakor bi se nanjo vsula podirajoča se gora. Ustnice so ji bile usehle in čutila je, da se trese. Ali v momentu se je pojavil v nji z vso silo odporni ponos. Skoro zaničljivo je ponovila Teri:

„Kaj mislim?!“

In stopila je prednjo z vso odločnostjo energične ženske, ki sklone kljubovati vsakemu udarcu usode, ki nosi pekel v duši, pa ga pokrije z nebeško gloriolo, samo da ne bi svet pokazal nanjo, češ: kako je ponižana...

„Ka-aj mislim?“

Za korak se je odmaknila od prijateljice. Desnico je vprla zavestno na mizo; gladko čelo je nabrala v drobne gubice, iz katerih je pa gledala odločnost, skoro trma, in izpod črnih obrvi sta vabila na boj dva ognjena meča.

Tera je zajokala in se naslonila na mizo.

Mara ni stopila k nji, da jo potolaži. Po preprogi je šla gorindol in čakala, da se Tera utolaži sama.

„Mara!“

V tem klicu je bilo toliko ljubezni, da je bila Mara zmagana. Stopila je k Teri in jo stisnila k sebi na divan.

„Mara, moram ti povedati, čeprav me vržeš iz sobe in mi za vedno pokažeš vrata... Moram ti povedati, ker te ljubim! Drugi ti ne bodo povedali, dasi vse mesto govori — — —“

Mara je zatrepetala, lice ji je nekoliko pobledelo, ustnice je stisnila.

Molk.

„Vse mesto govori!? Hahaha! Hinavci!“

Mara se je glasno zasmejala. A smeh ji ni prišel od srca. V prsih jo je rezalo kakor z nožem.

„Ti ga ne poznaš, Mara! On je varalica, pustolov, igral bi se rad s teboj!“

„Kdo je to rekel?“

„Vsi, vsi tako pravijo, ker ga poznajo!“

„Vsi, vsi! Kdo so ti vsi, kdo, povej!“

V Mari je vstajal demonski odpor. Sedaj nalašč ne odneham in ga ne pustim, ne, nalašč ne!

„Vsi, veruj mi! Gospa svetnica, Drozdova Julka, adjunktova Fanica, Mici... no, vse.“

„Hahaha, vse — vse in še Tera, kaj ne! Nevoščljivost, hinavščina! Kaj se brigajo zame! Z Bogom Tera, o tem mi ne govori več!“

Mara je šla v stransko sobico, Tera si je pred zrcalom obrisala oči in žalostna zapustila budoar.

Ko so se zaprle vrata za njo, se je vrnila Mara, zgrudila se na zofo in jokala kakor dete...

* * *

Po kostanjevih listih je ležal umazan prah, zagatna vročina je tiščala na mesto, ki je bilo v počitnicah izpraznjeno in neizmerno dolgočasno.

Mara se je trudila celo popoldne pred zrcalom. Njena navada ni bila, da bi tratila cele ure za toaleto. Zavedala se je svoje naravne krasote in često se je oblekla izredno preprosto — ne sicer, da bi bila skromna, nasprotno: ker je prav ta ubrana preprostost povzdigovala harmonijo njenega stasa in lica.

A danes je bila v njeni sobi pravcata izložba oblek. Petkrat je premenila bluze in krila, a bila je vselej nezadovoljna in čimdalje bolj nervozna. Njeno lice je bilo zadnje tedne nekoliko obledelo; toda danes ji je razburjena kri podplula obraz, da je cvetela in žarela — preveč. Ko si je spenjala lase, je čutila, kako se ji prsti tresejo. Kadar je udarila ura, je zadrhtela po vsem životu in se okrenila proti steni, če ni že prepozna k vlaku.

Štiri popoldne. — Teta je prinesla kavo. Stare poteze na obrazu so igrale v zadovoljnem smehu in ni mogla zamolčati sodbe, ki jo je izzvala za pot pripravljena Mara:

„Stric te ne spozna, tako si lepa, Mara!“
Mara ni nič odgovorila.

Segla je hitro po kavi in jo pila stojé.
„Vsaj sedi; še eno uro je do vlaka!“

Mara postavi kavo na taso in seže po vodi.

„Pij no, tako je dobra!“

„Prevroča! Ne morem!“

Pogledala je v potno torbico, če ima vse potrebno s seboj, segla teti nekako zbegano v roko in rekla: „Z Bogom!“

„Kdaj se vrneš?“

„Jutri, pojutrišnjem — ne vem, kdaj!“

Hitela je po stopnicah. Teta je pa pomohila suhe prste v kanglico z blagoslovljeno vodo in za njo kropila ter mrmrala tihe besede kakor molitev.

Mara je vedela, da ima še dosti časa do vlaka, zato ni šla naravnost na postajo; izbrala je daljšo pot po samotni aleji. Hotela je samo vun, ker doma ni mogla več strpeti.

Tako čudne poti še ni hodila. Bala se je, da bi jo kdo srečal, ker je bila prepričana, da ji ljudje razberó z obraza, kako je nalagala teto. Hitro je hodila; srce ji je plulo v viharju; zdelo se ji je, da nekdo hodi za njo in jo proseče vabi, naj se vrne; ni se upala ozreti; zakaj prepričana je bila, da kdo s prstom pokaže za njo in pošepeta spremljevalcu tiho besedo, kateri se oba glasno zakrohotala.

„Hinavci! Sami lopovi, umazane duše, nevoščljive ženske! Ne meni se zanje!“

To je bil drug glas, ki je prevpil prvega in ji milo-zvočno, z vsemi sladkimi akordi slikal ure, ki jih v kratkem doživi ob njem, ko mu bo brez strahu gledala v tiste ognjene oči in se napila tihe sreče za dolgo — dolgo...

In vtonila je njena duša v srečnih valovih, ključevalna sila ji je dajala poguma in hodila je sanjajoč po aleji proti kolo-dvoru, pozabila solz, ki jih je jokala zaradi njega, ker je svet tako podel, tako nevoščljiv in velika vera v njegove ljubezenske prisege je zmagala strah, in hitela je k njemu kakor iz globoke teme bridkosti k jasni luči...

Kar se Mara stresne. Mrzlo jo izpreleti po udih. Na pokopališču sv. Erazma so zajokali zvonovi.

Kakor bi jo bil kdo neusmiljeno probudil iz opojnih sanj! Koleno ji je klecnilo, noge so ji postale težke, da je komaj ganila na cesti. Čutila je, kako ji kri izginja z lic, pa se v vročih sunkih zopet vrača in zopet izginja. V grlu jo je stisnila grozna tesnoba; oči so ji postale meglene vsled solz in šla je trudnih korakov dalje in dalje in začutila je toliko nesrečo in žalost v srcu, da bi se sesedla ob potu in beračila pri mimohitečih za pomoč in usmiljenje. Tavalala je kakor po labirintu, ni se več zavedala svojega cilja, šla je kakor nekdanj, ko so zvonovi svetega Erazma prav tako plakali, in so pred njo peljali vranci v črni krsti mrtvo edino srce, ki jo je ljubilo neplačano...

Mara je šla po aleji — izgubila je cilj.

* * *

Nageljni, katere je ljubila pokojna mamica najbolj, so veneli na njenem grobu. Kruta noga je stopila z okovano peto na gomilo in porušila kos zidca, iz katerega je rasel zimzelen. Mirti ob spomeniku sta bili prašni, listi sivozeleni in veli.

Mara je zajokala na glas in se naslonila na grobnik. Kako strašno je bilo njeni duši očitjanje trudnih rož na gomili! Vse hkrati so zašumele in zajokale po vroči ljubezni, ki jih je pred kratkim vsadila in jim prilivala, a je sedaj ugasnila, pozabila cvetja in pozabila najblažjega srca in njegove ljubezni... Ko je roso deževalo nebo, so z usehlimi ustnicami lagali vrtovi žalostnim klicem iz groba, klicem: Kje je ona, kje je Mara, da se ne vrne, da ne pride, da je ugasnilo njeno srce v ljubezni do srca materinega...

Mara je bila uničena. Zvonovi so ji probudili spomin, uvezali so jo z vrvmi in kakor onesveščeno vedli h gomili, katere je bila pozabila, odkar je v nji zaplamtela strastna ljubezen do — njega. Ob grobu je ihtela in zdelo se ji je, da je vsa umazana, vsa nevredna, da ne sme blizu groba z nogo, ki jo je nosila na pota, na katerih je pozabila zapuščenega materinega srca...

Ali iz groba je šepetal še tisti glas, kakor nekdanj, vela je taista ljubav nad gomilo: materino srce je vse odpustilo, vse pozabilo... Zvonovi so utihnili, v Marino srce je legal rosn mir, kakor na cvetočo pokrajino po prošli nevihti — — —

* * *

Odhajajoči brzovlak je zažvižgal.

Prav pred Maro so se vsipali potniki s postaje. Vlak je bil zamujen. Maro je žvižg vlaka vrezal do mozga. A bil je to samo en val, velik in obupen, ki s silo naskoči obrežje, pa se hitro razblini po mirni gladini. Mara se je borila in se stoično-mirno pomešala med ljudstvo, ki je privrelo od vlaka.

Pred seboj je zaslišala njegov glas. V trenutku ji je bilo, da bi skočila k njemu, se ga oklenila in mu potožila svoje gorje... Prišel je civilno oblečen, kakor je zahtevala. Čakal jo je, da se odpeljeta — in sedaj jo morda kolne, ker ga je varala — Ah, saj ga ni!... Ona je varala le materino srce v grobu in zato jo je zavedla noga na pokopališče in zato se ni mogla ločiti od materinega groba... Bridko, strašno bridko ji je bilo...

„Oho, Šandor, v civilu? Sestanček, kaj? Kje? s kom?“

„Vrag vzemi tak rendez-vous!“

„Proketo si slabe volje!“

„Kdo ne bi bil slabe volje, če te vse vara! Vrag!“

„Smola! Pa ne z Maro, kaj? Je-li ni bilo?“

„Kajpadane! In toliko sem potrošil za šopke!... A jutri večer pride moja zaročenka z mamó ter ostane tu štirinajst dni. To se pravi toliko, da je bila moja igra — zaman!“

Mari je segla v dušo kakor z železnimi nohtovi okovana roka in strašno neusmiljeno iztrgala iz nje sladko — vero v poštenje in ljubezen...

(Dalje.)

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VI.

Video meliora proboque...

čeraj sem bil na Turjaku. Ko sem se vračal skozi primeroma majhna vrata, ki vodijo skozi orjaško — kiklopsko — zidovje na dvorišče, sem postal pod mogočno večstoletno lipo. Vse je bilo mirno in tiho. Le od neke cvetne grede se je slišalo rahlo škrtanje vrtnarjeve lopate. Nad mano je lipa dehtela in v njenih vrhovih je monotonno šumelo. Vse živo je bilo čebel na lipovem cvetju. Naslonil sem se na ograjo in gledal v mogočna dva stolpa na vogalih grada. Visoko izpod strehe zevajo slepa okna, mrtve nekdane strelnice, skozi katere so gledala nekoč žrela topov. Zdela sta se mi stolpa kakor mogočna vojskovodja — a vsa siva, omagana in — oslepela. Spomnil sem se Belizarja. Častivredna, junaška, vitežka sta bila pred stoletji — danes nista več moderna, danes sta starca, ki ju novi rod le še trpi, a ju ne čisla, ne ljubi. Tako iz radovednosti ju še pogleda ta ali oni, kakor pogledamo v muzeju — vitežki, jekleni oklep in šlem z velikimi zevajočimi očmi, v katerih sije tema tam, odkoder so nekdaj žarele ognjene oči, hrepeneče po boju in po krvi.

Zamislil sem se v ta dva stolpa, in lipa nad mano je šumela romantične zgodbe davnih dni... Zapeketala so kopita. Mogočni, visoki konji, vsi penasti in znojni so sicer trudnih, a ponosnih korakov stopali pred grad. Kladiivo je udarilo na železne dveri, sluge so prihajali od vseh kotov, prijemali so konje za brzde in podražavali stremena, iz katerih so izmikali trudni vitezi noge. Orjaške so bile njih postave na konjih, in ko so šli skozi vrata, so hodili s težko ного, velike ostroge so zvenčale, dolgi meči, skrhani ob sovražnikovih kosteh, so

brenketali po kamenitem tlaku. Grajska gospa, za njo plemenitašice in gospodične, so jim hitele nasproti. Dolga krila so šumela čez dvorišče...

In prišla je gospa k prvemu junaku in se je oklenila njegovega oklepa. Temne lise so bile na njem — pobrizgan je bil s krvjo, ki je potemnela in se prisušila na jeklo. Pa ni vztrepetala. Njene mehke roke so se ovile krog jekla kakor mladi bršlinov brst mogočnega hrasta, in radosti trepetajoče ustnice so poljubile to mrzlo, krvavo železo...

Ljubila je in spoštovala moža, ki se je vračal, dovršivši veliko delo...

Pohitel sem po napetem strmcu. Na cesti sem zajezdil svojo kobilico.

Ob levi šumeči potok, na obeh straneh zaraščeni gozdi. Mračne sence so ležale po cesti. Solnce se je skrilo za goro. Le na vrhu gore se je rumenilo bukovo listje v večernih žarkih. Samota. Nobenega voza, nobenega človeka. Glas podkev se je daleč razlegal. Meni se je pa zdelo, da nad mano šumi lipa še vedno romantične zgodbe, pozabil sem sedanost, čudno navdušenje je preplulo moje srce, napel sem povodce, strastno stisnil konjiča, da je nejevoljen zahrkal in stresel z grivo pa se spustil v najhitrejši dir. Plaval sem čez sence, drevesa so bežala mimo mene, čul sem žvenket orožja, povodce sem stiskal kot bi držal za ročnik sablje — živel sem nekje daleč daleč v predstoletnih časih — — — v dobi velikih dejanj in mogočnih pokretov...

Danes sem truden. Davno že nisem bil na sedlu, in strastni dir mi je utrudil vse mišice, da sem čisto razbit. Kadar grem, se nerodno gugljam. Med svojimi nagelni — to cvetje imam najrajši — sem mislil šetati v jutro, ko je vzduh tako svež, ko so vsi cvetni listi, vse bilke pripognjene v kopel čiste rose, ko je vse tako vlažno, radostno-

solzivo krog mene, kakor bi božica Najada dvigala lepo glavo z mokrimi razpuščenimi lasmi iz gozdnega tolmana.

Hotel sem se izprehoditi. Ni bilo mogoče, tako so me bolele mišice. Zato sem se skril v ulnjak, sedel k mizici in mislil, kaj bi začel.

Vonj medu se je točil po revni kolibi, v panjih je šumelo in bučalo, iz žrelav so najpridnejše delavke že krepko letale na pašo. Skozi lino sem videl vejo jablane, na kateri se je skrivalo za listjem nekaj drobnih jabolok. Na licih so imela jabolčka rdeče lise. Skozi veje jablane se je videlo drugo drevje, ki je v mirnem koprnenju používalo rosne kristale in voščilo jasnemu solncu dobro jutro. Ta okolica, mir, šumljanje čebel in balzamični vonj — vse to učini, da ne vidiš v kolibi črvivih desk, da se ne zмениš za pajčevino nad glavo v kotu pod stropom. Tu je zame kotiček, ki ni na prodaj nikomur. Le pridite v moj tihi tuskulum, vse vam odstopim, čisto vse: otomane, da vsnivate po kosilu, težko hrastovo mizo v zasenčeni sobi, da se nakvartate ljudski ob nji, vrt in senčnico, utico na hribcu, bele stezice v gostih sencah — vse vam prepustim — samo ulnjaka ne. Tako tesen je, nemoderen, nekoliko že visi, bogve, kateri prednik ga je postavil, leseni plohi v pritličju so črvivi — morda bi se vam zdelo celo neugodno v tej bajtici, ker ste vajeni velikih mestnih oken, parketa, udobnih pisalnih miz, lepih, moderno popleskanih sten, na njih velikih podob v težkih zlatih okvirih — da, neugodno bi vam bilo in pripognili bi se pri nizkih vratcih, pogledali na to čudno zmes na mizi, kjer ležé razmetani časniki, leposlovni in politični, romani raznih odernikov, filozofija, estetika — pa moj brevir; na koncu mize pod lino sloni ob velikem mehurju tobaka zvesta tovarišica v ulnjaku — prava, pristna češka — gipsovka — to bi pogledali s priklonjenim hrbtom skozi nizka vrata in bi se nejevoljni obrnili in skoro s studom rekli: Ta kaos! — — —

Oblaki dima so se vlekli počasi skozi lino in izginjali. Slonel sem v kotu in gledal

beletristično zmes na mizi. Cankarjev 'Živeti' je dišal po vzduhu beznic, kjer se kvarta in kadi in vino poliva, Meškovi 'Zvonovi' so plakali kakor njegovo otožno srce, Govekarjeva 'Marjanica' je skočila kakor mačka (!) k oknu, Zofkina 'Nada' modro modruje, pa bo bržkone zamodrovala, Doljanov junak dr. Vever pri mizi omahne in se zgrudi na tla od suhe bolesti, Vrchlicky v 'Vedri noči' hodi po dolgi cesti, pa ne ve pravzaprav s kom in koliko jih je in kdaj je hodil — Marcel Prevost popisuje čisto nepotrebno pariške zakonske bonvivante, mojo 'Maro' držijo železni kremplji za dušo — — vmes pa mogočno, kakor s Sinaja, grmi 70. psalm: Quoniam non coquovisti litteraturam, introibis in potentias Domini — — pa obupen stavek Sokratov, ki ga je izustil po strastni disputaciji z zofisti: δοκῶ μοι εἰδέναι τὸ, χαλεπὰ τὰ καλὰ . . .

Kakšen svet v moji ulnjakovi kolibi! Kaos, bohu-vabohu — labirint . . . In to meni ugaja. To je tako velikanski svet, ne svet, to je morje brez dna, kamor se potaplja moja duša v zlata vrednih mirnih urah, potaplja se z vso energijo — pa se vrača težko dihajoča na površje — dna pa ni dosegla — in ga ne bo. Brezdanje je to morje — —

Danes me je obšlo neko čudno čuvstvo. Večkrat me je že obletaval kakor večča, pa sem se ga otrešel. Danes se ga ne morem. V prste mi sili in ven na papir. Morem je zapisati; če ugleda beli dan, ne vem. Uredniki so čudni možje, svoje glave imajo in celo pravice, pa škarje in debelo pero, namočeno v črno tinto. Bodi, zapišem, kar čutim!

Tako mi je pri srcu, kakor človeku, ki plava čez široko jezero, pa se sredi ustavi in jaha vodo ter počiva. Pod njim — ni tal, kroginkrog pa široka gladina z majhnimi valovi. Truden je že nekoliko — in nehote se ga loti strah, čuden, obupen strah in vsili se mu vprašanje, da li bom priplaval na suho?

Lotil se me je neki čuden strah sredi naše beletristike. Morda je vzrok včerajšnja

ježa, romantika v fantaziji, okrepljene mišice, ozdraveli živci, ki sovražijo melanholijo. — Morda; ne vem . . .

Zdi se mi danes vse, kar je pred menoj, kar sem pred kratkim bral našega — nič, prazen nič — ali kvečjemu laški drobiž, katerega imaš poln žep, pa še kosila ne plačaš ž njim. Kje je vzrok, da smo tako moderno-drobižasti, da lahko najboljšo črtico vsakega pisatelja izberemo in bomo približno vedeli in slutili vse druge . . .

Čas! Žal, prežal, človek je vedno odsvit razmer. Pojdi v družbo, pojdi na asfaltove tlake, glej kako hodi družba . . . Brezslušno, po prstih, ziblje se sanjavo; vsa obleka — sanja, misli — sanja, življenje — sanja. To je svetovni ples, moderni ples v veliki, gladko parketovani dvorani z električno lučjo, umetnim vonjem, ki vsniva, omamlja . . . Godba igra s surdinami — pari se vrté, pa kako rahlo, samo po prstih, na tretjini podplata samo, rahla godba — a nič ropota, nič udarcev, nič stopinj — vse se vrtil sanjavo, po zraku nekako . . . to je svet, to je družba.

Zakaj ne bi prišel *μάρτυς* — pa ne *κακός* — ki bi zaplesal sredi sanjajoče množice, kakor zapleše gorski fant v kvedrastih črevljih, ki počí z ного ob tla bučno in vitežki, da pogledajo žrebli iz poda . . . Moči, moči — sile, velike volje in velikih idej in železne roke je treba, ki bi vrgla med nas 'veliki tekst', da bi zatrepetali, kakor vrabiči, ko pridrvi med nje sokol in z dvorišča pobere kokoš! In Cankar je bil mož, ki je obetal 'veliki tekst', in ga skoro započel — pa se vrača spet in spet v dvorano, kjer se pleše po prstih na godala pritajena s surdinami. In mož je predrzen dovolj — to mi najbolj ugaja — predrzen tako, da udari včasih s kvedrom ob tla, da prime luno in jo vrže kot knof od jerhastih hlač skozi dimnik, da pade pred bolhavo kuharico na ognjišče ter zazveni kot stara cvancigarca. Samoglav je, da bi se ne bal vraga samega in če bi prišel k njemu, bi ga otvezel za roge in privezal k pultu, da bi mu pipo tlačil in cigarete prižigal . . .

Žal — prežal — človek je odsvit razmer. Pa so ljudje, ki trdijo, da je ta ali oni individualen . . . Kaj še! Individuum je vsak, individualen je pa tisti, ki tega ali onega iz svoje okolice prime za ušesa in ga pelje k pultu, da ga popiše, glasno pove svojo misel — in pa da ima mesto rovnice vsaj napol dostojno pero. To je vse.

Če pa srečamo zgodovinskega junaka, moža velikih del, če pride po cesti junonično-stasita mogočna ideja, ustrašimo se, ognemo se — in ležemo za grm v senco ter prisluškujemo omledno vzdihanje židane institutke, ali pa gremo pod okno mladiča, ki pod milim Bogom še ni naredil drugega nego očetu skrbi in nekaj dolga — pa se mu čudimo in poslušamo njegovo jezo ob blede mesečini, ko steza roke proti mesecu in ga hoče oklofutati, ker se mu reži v lice, njemu zaljubljenču, ki bi rad na srebrno nitko nanizal zlate zvezde z neba, da bi naredil dijamant za svojo kratkokrilo ljubico.

Drobiž, drobiž — smeti — to ni naš narod . . .

Poglej skozi lino v ulnjaku tjekaj na cesto! Čuj, kako škriplje parizar, slišiš te stopinje težkih, mogočnih konj, ki udarjajo ob tla, da se iskri kremen. Ob vozu pa našega naroda sin — z dolgim bičem v roki! Poglej to zdravje, to moč! Mišica ob mišici kakor zid kiklopov, nič ne hodi po prstih, na ves podplat stopa, obličje je ožgano. On ni nervozen, ni melanholičen in sentimentalni; njega nič ne razburja — O, da, ga že razburja, a tedaj ne medli, ne pada na kolena, tedaj on dela — železo bi zlomila njegova moč — — —

Vsak dan jih srečavamo — pa jih ne vidimo, bratje so, pa jih ne poznamo, zastrujski štatisti z velikansko vsebino, pa jih nečemo analizovati . . .

Ali hočeš občudovati energijo, tisto je-kleno ključovalno moč, katere ne zlomi nobena sila, dokler ji smrt ne odreže glave, tisto odpornost in moč, katere v moderni družbi ni, v družbi, kjer se kupi revolver radi odrečenega poljuba, kjer se iz strahu pred udarcem voli kalni tolmun? . . .

Poglej na griču tam-le pod sv. Ahacijem! Vidiš tisto-le bajto, ki sedi ob bregu in se ti skoro bojiš, da ne bi nate padla! Par dni je tega, kar sem bil v nji.

Majhna, očrnela soba, tla so izluknjana, vegasta, da bi si lahko nogo izvil, če ne paziš; v kotu črviva miza, nad njo dve podobni na steklo: sveti Janez in Jezušček z backom, obe sta počeni, eni manjka cel vogal in se vidi zadaj umazan pergamenast papir.

Na levi, pri peči je iz slabo poskobljanih desk zbito nekako korito. Postelja ni, pa je vendar ležišče — in na njem osemdesetletna starica. Kost in koža. Vse nagrbačeno in namrdano, po rokah, po licu. Kašelj jo nadleguje. Črni oblaki muh jo obletavajo, suha roka komaj giblje lipovo vejico, da odganja sitnice z lica. Mesto veje bi ji dal slikar koso — in dobil bi premijo za — sliko smrti. Toda nekaj bi moral izpustiti — nekaj ugovarja krepko smrti. Oči.

Majhne, precej globoko skrite v suhih votlinah: cele kožnate kape visé čez te votline, da se oči vidijo kakor dve žareči punčiči v temnem brlogu. In te oči — kaka

življenska sila, kaka junaška moč seva v njih!

Osemdeset dolgih let bede in trpljenja, let stradanja in prezebanja — a ta leta ji niso upognila duha. Telo so izsesala, izpila, kakor pajek svoj plen, a duša — je ostala močna in orjaška, da človek strmi in gleda, nazadnje zgane človek — moderni človek — z glavo in malomarno odide v mehkužni vrtinec, kjer se pleše po prstih — obriše si čelo, da pozabi junakinjo, ki ni branja vredna . . .

Ali nismo kruto krivični?

Nekdo me je poklical. — Službeni opravke. — Prihuljen izlezem iz ulnjaka. Ko zaprem dverca, se mi zazdi, da sem zaprl v to ozko celico velike misli, hrepenenje po orjaških idejah, ki zabučé, kakor top, če se sprožijo s pravim ognjem med ljudstvo. Vem, da pojdem sam zopet v vrtinec mehkih, sanjavih modernikov in vrnivši se nazaj bom morda čital današnje misli, morda se bom tudi kupal — pa hkrati skeptično vzdihnil:

Video meliora proboque, deteriora sequor . . .

(Dalje.)

SORIN:

SVITA DAN SE NAD GORO . . .

Svita dan se nad goro,
nad zemljo meglica vstaja,
iz vasice pa odhaja
ljudstvo bedno, žalostno
v daljno, tujo deželó.

Nad gorami zarja vzhaja,
up za upom v srcu vstaja
množici, ko zre na holmce,
ki jih že obseva solnce,
da blesté se kot zlato . . .

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VII.

Na prodaj.

ganka! To mi je bilo jasno na prvi pogled. Slišal sem njen smeh, a bil sem prepričan, da joka. Gizdalín je stal pred njo, njegove oči so bile kakor uvezane na njeno bradico. Pravil ji je dovtype, katere je sam glasno spremljal s smehom, da bi se smejala še ona. Izpil sem že drugo čašo mrzle čokolade, roka mi je skoro otrpnila, s katero sem držal časnik in preko njega zrl v to živo uganko. Sedaj se je zasmejala zvonko, dvignila glavo izza blagajničarskega pulta in pogledala po kavarni. Ko sem zagledal nekoliko rosne oči, sem bil prepričan še bolj, da joka. Kakor bi struna počila, tako hitro je onemel smeh, in videl sem, da se je sramovala hinavske vloge. Častilcu ni dolgo ničesar odgovorila. Obrnil se je in odšel k biljardu. Prihajali so drugi — in zopet odhajali kakor prihaja tat k močnemu omrežju, poizkuša, nateza in — zmagan odhaja.

Tedaj vstopi postaren mož; lice mu je bilo silno markantno, čelo nagubano od skrbi, oči so pa gledale tako pošteno v svet, da bi človek vstal, stopil k njemu in mu podal roko ter ob prvem srečanju rekel: „Servus, amice!“ Pod pazduho je tiščal zveženj časnikov in podolgasto škatljico. Ko ga je blagajničarka zagledala, se je zjasnilo njeno lice, in videl sem, da se je njeno srce za trenutek v istini nasmejalo. Izročil ji je časnike in škatljico, katero je takoj odprla in z otroškim pogledom zahvalila prinašalca za vsebino. Kaj je bilo, ne vem. Malenkost — bržkone. Skrila je škatljico v kljub temu varno pod pult.

Neznanec je sedel k moji mizi in vljudno pripomnil: „Dovolite, tu je moj stalni sedež.“

Vesel sem ga bil. Nisem se motil. Dve uri sva sedela, in ko sem odhajal na vlak, sva si stisnila roki. Da sva pa sedela še dve uri, bi se bila razšla: „Z Bogom, amice!“

Hitel sem proti kolodvoru in seboj sem nesel rešeno uganko, katero sem zaklenil v svojo dušo kakor zaklad in predse sem gledal v tla, kakor bi se bal, da mi kdo ne pogleda v obraz z vampirskimi očmi ter mi iztrga in oskruni, kar sem upravar varno shranil.

1.

Krog dekliške osemrazrednice je bilo živahno. Pred pročeljem na velikem trgu, kjer stoji visok, ograjen obelisk, je stala pestra množica ljudstva. Premožni očetje iz trgov, značilno oblečeni, napol gosposki napol ljudski, so samozavestno stali v gruclah po trije in štirje ter glasno govorili. Nekateri so se molčé izprehajali, roke v žepu, da so kazali težke verige pri urah, in pri vsakem koraku so s peto podrknili po tlaku. Niso mogli zatajiti, da so kljub nekoliko modni obleki izvirni kmetje. Drugod so zopet stale mogočne gospe. Nekatere so nosile klobuke, druge so bile v svilenih rutah, ki so jih zavezavale prav rahlo koncem brade. Vse so bile odičene z zlatnino: pod vratom velike broške, kakor kolajne, na prsih so se zibali konci zlatih verig, rokavice so držale v rokah, da se je videla rešta neokusnih prstanov. Mnogo so govorile, živahno pa dosti neokretno ponašale z rokami in glavami, kjer so se pobešali pred par leti moderni klobuki. Krog obeliska je slonelo nekaj kmetiških ženic. Pisane cajnice so držale na rokah. Nekatere so jedle štruklje, ki se dobé pri branjevki po pet krajcarjev. Blizu vrat je stalo dvoje elegantnih kočij, po asfaltu je šetalo nekaj mestnih dam, ponosno in samozavestno, ter

se oziralo pomilovalno na nemodno toaleta mater-tovarišic iz provincije.

Dasi je bilo živahno, nebo čisto in jasno — ponoči je deževalo — zrak krepilen, vendar se je bralo na licih vsepovsod neko čakanje, neka tajna radovednost, skoro bi rekli — strah.

Tiho in mirno šolsko poslopje se oživi. Skozi vrata prične vreti pisana množica deklic. Na trgu so bili v trenutku pretrgani vsi pogovori. Vse je hitelo proti izhodu, vse stopalo na prste. Kmalu je bil posejan šolski trg s pisanimi krili, velikimi in majhnimi slamniki. Smeh in veselje, poljubi se čujejo, drobne, bele roke segajo v tolste in potne, ali v žuljave in ogorele starišev; po vseh ulicah plava živahna reka; nekateri se poizgubé v bližnje restavracije, drugi hité v prodajalnice, meščanske deklice pa v spremstvu mater, starejših sestra ali starih varovank naravnost domov — nekatere radostne, ker se nadejajo daril za lepe uspehe, druge žalostne, ker se bojé resnega očetovega lica pri obedu, ko pregleda izpričevalo ...

Mnogo jih pa seveda odhaja samih. Ne katere so že tako velike, da bi se jim zamalo zdelo, če bi jih kdo čakal; kratkih kril se sramujejo. Druge nimajo nikogar, ki bi utegnil potratiti dopoldne, da čaka na šolarico.

Na predmestju sv. Pavla pri mostu se je poslovila Vanda od svoje prijateljice. Želela ji je vesele počitnice, potem sta si podali roke in si jih nekako graciozno pa vendar energično stiskali ter se ločili.

Vanda je šla čez most na predmestju sv. Pavla in se potem obrnila na desno po ozki pešpoti, ob kateri so rasli kostanji. Po travi v senci dreves so se prekopicavali gologlavi in bosonogi otročaji, otroški vozički so stali v sencah, ob njih so žedeze zgubane starice, gugale vozičke in brezizrazno, kakor naveličane življenja, gledale v zvitek kričečih otrok.

Vanda se ni ozrla. Njena hoja ni bila več hoja šolarice. Dasi je nosila še prikrajšano krilo, je bil vendar njen korak — sicer

prožen, pa ne otročji — samozavesten in premišljen. Ni bila velika, pa vendar vitka in lepe rasti. Po hrbtu daleč daleč ji je segala bujna kita kostanjevih las, ki so bili na koncu speti s skrbno zavezano široko petljo.

Blizu konca predmestne ulice je krenila v nizko hišico. Nad vrati je visel grozd iz kositra in za njim je bil napis: „Gostilna pri sladkem grozdu.“

Med vrati v gostilniško sobo je Vanda obstala. Noga se ji je zaustavila in na njenem sanjavo-idealnem obrazu so se zarezale poteze nevolje. Studil se ji je duh, ki je v poletni vročini zoprnó dihal iz gostilne. Bila je prava priskutna mešanica, ki jo tvori polito vino, žganje in dim smrdljivega tobaka. Pri nepogrnjeni mizi je sedelo nekaj golorokih delavcev, ki so zdravili prepito noč in govorili grde besede. Sirov dovtip je pozdravil Vando.

„Mama!“

Vanda se je obrnila med vrati, ko je poklicala mater in šla skozi nasprotna vrata v stanovanje. Bogato ni bilo, a bilo je goropaden kontrast napram gostilni. Nobenega praška, nič navlake, vsaka stvar v redu, veliko cvetja po skromnih lončkih in vazah, mala knjižnica, kjer so bile v najskrbnejšem redu razpostavljene njene knjige.

Takoj za Vando je priracala v sobo debe-luhasta mama. Obraz je bil prerdeč, rokava je imela do komolcev zavihana in tolste roke je vpirala ob mogočne boke.

„No, kje je izpričevalo?“

Govorila je z glasom, kakršnega dobi človek, ki mnogo kriči in se prepira.

Vanda je mirno podala materi šolsko listino. Njene nekoliko otožne oči, v katerih je bilo brati veliko hrepenenje po oddaljenih ciljih, so vdano in pokorno gledale v lice materi, ki je oblastno razgrnila izpričevalo in brala.

„Sedaj si dovolj učena! Popoldne greva k šivilji, da ti naredi dolgo obleko. Sedaj je konec večne šole in treba je, da mi pomagaš. Tako velika si že — pa za nikakršen prid pri hiši!“

Te besede je govorila z dokaj mehkim glasom, iz katerega je zvenel mogočen ponos, da je hčerka tako dobro izdelala. Bila je prva v razredu. Kdor matere ne bi poznal, bi bil mislil kljub temu, da je njena

utehe, kakor jo dajejo druge matere mehkih src svojim hčeram. Toda, kaj pomaga mečji glas, če ji je pa podrl vse gradove!

„Mama, saj ste rekli, če bom prva, da grem drugo leto v pripravnico, sedaj pa ...“

FRESKA V SEMENIŠKI KNJIŽNICI NA STROPU I.

govorica osorna in zadirčna. — Vandi je materina beseda sicer ugajala. Mehkih ogorov ni bila vajena, zato se je radovala vsake drobtine, ki ni bila grenka, ki je bila vsaj nekoliko oslajena in ji je dala tiste

„Paprlapa... flavze! Obljubiti in storiti je preveč. Misliš, da bom jaz vlekla in trpela zato, da boš ti po šolskih klopeh lenarila... Kako pa! Ala, le brž se preobleci, v kuhinji je še posoda od zajtrka. Pomij!“

Neki gost je sirovo klical še frakelj pijače, in mati je odšla v gostilno.

Vanda je odložila slamnik in ga skrbno spravila. Iz predalnika je vzela precej ponošeno bluzo in krilo ter se začela pre-

sunkoma stresalo in drhtelo od joka, ki ga je glušila, da ga ne bi čula mama. Vedela je, kak vihar bi bil, ko bi jo slišala. Izkusila je že mnogokrat jezo materino in dobro je znala, kako je trinoška in zaničevalna . . .

FRESKA V SEMENIŠKI KNJIŽNICI NA STROPU II.

oblačiti. Njeno lice je postajalo čedalje otožnejše, borila se je z močjo junaka, da bi zadušila solze, ki so ji vrele s toliko močjo pri lepih očeh na dan, pa se napol oblečena sesedla na stol ob postelji in zakrila lice ter je zakopala v blazine. Njeno telo se je

Ko se je izjokala, je šla v kuhinjo, in njene lepe roke so se potopile v umazane pomije . . .

2.

Popoldne je šla Vanda sama k šivilji. Gostov ni bilo, in bi stara dekla, ki je sicer

tičala ves božji dan na vrtu in na mali njivici za hišo, lahko varovala gostilno, dokler se ne vrnete mati in hči. Toda dremajočo mamo je predramila Močilarjeva Kati, žena soseda krojača, najboljša prijateljica Vandine matere. Kati je bila živa pošta na predmestju sv. Pavla. Če je kdo na glas kihnil daleč na drugem koncu mesta, je to Kati za nekaj minut gotovo vedela. Če je najpoštenjši mož ali mladenič voščil dostojno dober dan kaki osebi ženskega spola na ulici, je bila to za Kati obilna snov, iz katere so se pletli divji romani, zlobna sumničenja, frivolne opazke, ki so po predmestju sv. Pavla hitreje begale od hiše do hiše kakor najurnejši pismonoša. Zato je uživala Kati na predmestju splošno spoštovanje pri starih klepetuljah, obupanih samicah in ljubosumnih zakonskih ženah. Mladi svet in odkritosrčni poštenjaki so jo pa sovražili kakor pajka. Celo priletni in pobožni kaplan Marka ji ni privoščil več dobre besede, odkar je priropotala nadenj v stanovanje ter mu očitala, da ne zna pridigovati, ker je par nedelj zapored pošteno ožigosal predmestno obrekljivost. Sicer mirni mož je bil tako razburjen po tej lekciji, da je hotel strani. Pa ga je sivolasi župnik potolažil, češ: Ali ne veste, če prasca v rilec suneš, da zakruli?

Kati je vstopila tiho v temno sobo, kjer so bila okna zasenčena z zelenimi zastori. Po prstih je šla k dremajoči oštirki in jo podrezala z oguljenim solnčnikom.

„No!“

Jezna je dvignila oštirka glavo; ko je pa zagledala prijateljico, se ji je tolsto lice razlezlo v neprijeten smeh, potem je zazehala na široko, pomencala zaspane, rdeče oči in podala Katici roko.

„Mica, ti boš še večnost zaspala!“

„Lahko govoriš, ko greš s kokošmi spat! Jaz pa ponočujem in se pobijam s temi pijanci. Sedi no! Pol litrčka ga bova, kaj?“

„I, se ve; vroče je. Mica, pa ne kislice, onega prinesi...“

Mica je šla s steklenico po vino, Kati je pa sedla k mizi, a brž se je sklonila in pobrala majhen listič na tleh. Obrnila ga je

parkrat in zopet vrgla na tla. Zatrdno je upala, da je kosec ljubavnega pisma, kar bi ji bilo ljubše od vina. Zakaj najboljši prijateljici, vdovi Mici, ni zaupala in želela je, da bi za slučaj kake zdrahe imela dokaz za predmestni škandal.

„Čestitam, Mica“, je potegnila precej iz kozarca; „to je božja kapljica!“

Mica je malo zacmokala z jezikom in si otrla s predpasnikom debele ustnice.

„Koga čestitaš? Čemu?“

„I no, kako se delaš! Ker je tvoja punca najbolje izdelala.“

„Saj družega opravka ni imela. Hvala Bogu, da je konec večne šole!“

„Je ne daš naprej? Škoda!“

„Škoda, seveda škoda, še ti bodi tako trapasta! Za koga neki?“

„I no, da bo učiteljica ali poštarica.“

„Še tega je treba! Učiteljica, kaj pa je učiteljica? Nič, nič, povem ti, revščina! Nosijo se prav kakor purman, kadar kočijo vozi — družega pa ni nič. Po kmetih se potikajo, tiste zarobljene gumpce uče pa lačne so.“

„Tisto ne bo vse res, Mica, sile jim ravno ni. Preskrbljene so pa le in počitnice imajo, to je tudi nekaj vredno.“

„Preskrbljene, nič ne rečem; jaz pa hočem, da bom z dekletom vred tudi jaz preskrbljena. Misliš, da bom večno tako-le garala in trpela?“

„Danes te pa res ne razumem, kaj misliš. Še malo naj ga potegnem, morda se mi kaj odpre pamet.“

Kati je izpila, kar je ostalo v kozarcu, in Mica ji je hitela nalivat drugič.

„Ne razumeš, nalašč; ti si seme, da bi ti vse razodela; vse boš razčenčala po svetu.“

„Mica!“

Kati je naredila tako nedolžen obraz, kakor bi še v življenju ne bila nikdar izklepetala najmanjše stvarce radovednemu svetu.

„Saj nalašč pravim. Pij no! Stvar imam tako-le udeti: Dekle je čedno, kaj ne —?“

„Vse zija za njo. Še dolga krila —“

„Zdajle jih pojde merit — čakaj no!“

„Vanda! Vanda!“

Brzo je prišla hčerka iz sobe. V rokah je imela knjigo.

„Že spet! Vse bukve zmečem v ogenj, če ne pustiš teh čenč! Pojdi sama k šivilji, da ti umeri obleko. Blago sem ji že nesla. Pa čedno naj naredi!“

Mica je prisedla zopet k prijateljici in odgrnila okno na cesto.

„Kakor sem rekla: še dolga krila, drugo že ima dekle, pa bo snubcev na izbero.“

Vanda je prijazno pozdravila gredoč skozi vežo in zavila na ulico mimo oken. Obe sta gledali za njo.

„Ga vidiš?“ poštrkne krojačka Mico.

„Žaneta?“

„Kako gleda za njo! Če ni ta že zdaj do ušes zazijan vanjo, nočem nič. Ta bi bil, Mica, kaj?“

„Ga imam že sama na protokolu. Lepa trgovina, sam je pri hiši, blizu nas je, in tudi naša reč bi potem več nesla, pa jaz bi bila lepo čedno v penziju.“

„Samo tako govoré, da jih ima Žane več?“

„I, seve, takle fant! Zal je, govoriti zna, denar je pri hiši, veseljak je, vsaka tišči za njim, ki je toliko pametna, da si želi dobro na svetu. Veš, prijateljica, nekoliko boš morala potisniti, če ne bo gladko in rado teklo. Saj znaš!“

„Ehé, napovem mu tak škandal, če je ne bi vzel, da mora takoj v Ameriko.“

„Zato se stvar tako napravi, poslušaj! Njeno sobico preuredim za ekstra-sobo. — Med žganjarje, ki tu sedé, ne gredó boljši ljudje. Ona bo natarica in upam, da bo gostov kmalu dosti. Ti pa malo to reč razbobnaj in hvali vino in postrežbo.“

„Tako, tako! Mica, ti si tica! Lepa natarica — pol dobička! Pa boš imela mlin in žago! Žaneta, kot sosed, pa povabiš, ko bo otvorena ekstra-soba. Stavim, da bo več tu kot doma!“

„Ali ne izprevidiš, da je bolje tako, kakor da bi hodila v šolo? V enem letu bo morda že poroka.“

„Zares je bolje. Sicer bi tako lepo dekle tudi kasneje lahko zadelo terno!“

„Kaj še! Študentje bi noreli za njo, tisti lačenpergarji, potem bi šla na deželo na deset vogalov zaljubljena, in tam bi se obesila kakemu žandarju ali komurkoli. Saj veš, če dekle enkrat znori, ti vzame cigana, ki pride s cajno s Hrvaškega. Zato moramo pa matere skrbeti, da bo za vse prav. Le veruj mi, neumnih zakonov so samo matere krive.“

Visoko modrovanje prostaških žensk je prekinila trda hoja pod oknom.

„Jemnesta, Mica, nekdo gre. Vode, vode na mizo!“ Krojačka je sama urno segla po litru vode, ki je stal na drugi mizi in pomaknila pol litra proč, vodo pa postavila med kozarca.

„Ljudje imajo strašne jezike. Če naju dobi kdo pri vinu, gorjé — za pijanki naju razbobnajo.“

„Res je, Kati!“

Skozi vrata je prišel mokar Justin v beli, močnati in povaljani obleki.

„Jujhata, Pepe, pojdi no pit!“ ga sili Kati hinavsko in mu ponudi vode.

„Ti mene vlekla? Kaaj! Ženske ste vse hinavke. Iz piskrca sta se ga navlekli, sedaj pa z vodo hrup delata. Saj se poznamo, Kati!“

„Ti mene že ne, jaz pa tebe dobro, kozamurec ti lažnjivi! Si večkrat pijan...“

„Tiho, raglja! Ná, poglej se, da si rdeča kot sv. Pavla bandero. Od vode to ni, kaj?“

Pepe je snel s stene majhno ogledalo in ga pomolil krojački pod nos. Kati je zamahnila po njem in razdrobilo bi se bilo steklo, da ga ni Pepe ročno odmaknil.

Kati je vsula točo psok na mokaarja in hitro odšla iz gostilne. Potoma se je priverila, da mu napravi škandal, preden bo polna luna. — — — — —

Vtem ko sta nesrečni Parki pletli usodo Vandí, je šla ta k šivilji. Pot jo je vedla mimo pripravnice. Dasi je bila preplemenita po naravi, da bi bilo njeno bitje in žitje navezano na obleko, je vendar stopala nekoliko hitreje. Želela si je dolgih kril. Na-

ravni instinkt, čista duša in nepokvarjeno srce ji je govorilo, da se marsikako umazano oko pase ob nji, da je često vsa zmedena povabila plave oči, ožarjene z gloriolo čiste duše, kadar jo je srečal tak pogled in jo ranil na sredo njenega deviškega srca.

Skozi vrata pripravnice so prav tedaj stopile štiri kandidatkinje. Vanda je gledala njihova razpaljena lica, slušala njih smeh, ki je donel tako zmagovalno-veselo; razumela je, kako so čestitale druga drugi na dovršeni maturi. Postala je onkraj ceste pod lipo in gledala za njimi, ki so presrečne in navdušene šle, roko v roki, po gladkem tlaku. Ena je napravila izpit z odliko. Tisto so imele v sredi in ji prav posebno čestitale.

Vanda se je zamislila.

Za štiri leta bi stala lahko ona pri zeleni mizi. Pred njo učeni profesorji. Modre stvari bi jo prašali in ona bi zavestno odgovarjala, krepko bi črtala s kredo po deski, zavestno bi razlagala Prešerna, govorila o literaturi — in gospodje bi zadovoljno kimali, šli v posvetovalnico ter se vrnili in naznanili: Vanda — z odliko! Potem bi prišle tovarišice in bi ji čestitale in radostne bi šle ven na izprehod in bi pile kavo ter se menile samo učene stvari pa vmes ponavljale šolske dovtipe, da bi sosedje v gostilni zavidali njihovo učenost in radost. V počitnicah bi si napravila mnogo lepih stvari, ki bi jih

vzela seboj na službo. Tam bi imela svet mir v tihi sobici, kjer bi bila sama ona gospodar; nemotena bi brala zvečer, pletla bi in vezla ter učila bi se še neprenehoma...

In v šoli! -Kako veselje! Prišle bi majhne punčke, zdrave in bistrega uma. A bile bi vse razkuštrane, neumite, še sedeti ne bi znale. In ona bi jim vse pokazala, vsega bi jih naučila, koncem leta bi že bile lepo snažne, pisati bi že znale in brati. Ko bi jim razdelila izpričevala, bi se poslovila, in razred bi zajokal in hitel k nji in ji dajal sladke poljubčke. Tudi ona bi se solzila in vračala poljube na lepo umita čelca in na tiste majčkine, rdeče ustke — in ven bi jih peljala iz šole ter jim z robcem mahaje klicala: Z Bogom, na svidenje čez nekaj tednov! Pridni bodite, ljubčki moji! Nato bi pospravila nekaj reči v kovčeg in bi se peljala srečna domov na počitnice, srečna in samosvoja, živela bi od prištedenih novcev in se posvečala vzorom...

Tako pa — — vsega tega ne bo nikoli.

Po cesti je pridrdral težak voz, ki je dvigal oblak prahu. Vanda se je zdrznila, oči so jo zasklele, veter je pihal prah v njeno lice — zamižala je in si pomela oči. Iluzija je izginila, njeni prsti so v očeh, katere je brisala prah, začutili vlažno resnico bridke sedanjosti.

(Dalje.)

ZADER.

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VIII.

Na prodaj.

3.

osta megla je krila mesto. Po predmestju svetega Pavla so drdrali z divjim ropotom mesarski vozovi. Najtrudnejše oči so se predramile ob tem hrušču po trdi cesti.

Vanda si je podprla glavo. Tako težka in trudna ji ni bila še nikoli. Skozi okno je zagledala leno in gosto meglo, ki je ležala nepremično po ulici, kot bi se za vedno utaborila v mestu. Hitri pešci — delavci in delavke — so hodili mimo oken, vsi nekam zaviti v mračno meglo, da so se skozi steklo videle pravzaprav le njihove konture.

Tako temno je bilo v Vandinem spominu. Razne osebe so se dvigale v njeni domišljiji; čula je glas citer, precej neubrano in glasno petje, smeh, predrzne opazke. Naslonila je glavo na belo blazino in s trudnimi očmi gledala v strop, kjer je plesalo nekaj omotičnih muh. Začutila je po vsem telesu neprijetno utrujenost. Tako izmučena se ni še nikoli prebudila. Večkrat je že šla kesno spat, večkrat se je učila in izdelovala naloge v pozno noč, pa je vselej drugo jutro vstala čila in pokrepčana ter šla vesela in samozavestna v šolo.

A danes? Sama nase je bila zlovoljna; spati ni mogla, vstati se ji ni ljubilo. Najrajši bi tako žedela tjavendan in mirno brez misli gledala v strop, kjer plešejo muhe, kot nji vrše po glavi čudni spomini.

Hipoma pa jo je prebudila iz omotične nirvane mama. Oči so ji bile še zaspane, rdeče, lasje neurejeni, obraz čemeran.

„Boš do kosila lenarila? Le hitro se poberi!“ Trd in kričeč je bil njen glas, jezno je loputala z vratmi in iz kuhinje je bilo čuti, kako ošteva staro služkinjo.

Vanda je bila v trenutku predramljena; vse podobe so izginile in zaživela je pikro sedanost ob trdi materi.

Ko se je oblekla, je šla v svojo nedanjo sobico.

Tu je stala sredi nje. Postal jo je neizmerno bridko. Objel jo je neprijeten vonj, da bi bila najrajši pobegnila. Po tleh so bile napol usehle lužice, ki so izhlapevale duh po vinu; prt na mizi je bil zmečkan in polit, umazan od tobakovega pepela, in polno drobtin in koscev kruha je bilo raztrošenih po njem; odpadki cigaret, konci napol pokajenih smodk so se valjali po kotih. Vanda je hitela k oknu, odgrnila zastor, odprla okno in obstala pri njem, da se nadiha jutranjega zraka.

Obslonela je pri oknu in gledala v gosto meglo, ki se je cedila po malem vrtičku in kropila z roso pisane astre. Duh resede ji je zavel izpod okna. In ta vonj ji je pozval v spomin prejšnje dneve, ki so bili v primeri s sinočnim večerom vendarle pravo blaženstvo. Domislila se je živo na lanske počitnice, ko niso še imeli „ekstra-sobe“. Kako balzamično je dehtelo vse v tej sobici! Nageljni, reseda, vrtnice... Vse je dihalo tihe skrivnosti, vse je klilo in se spenjalo kvišku pod njenimi belimi prsti, kakor bi hrepenelo k visokim ciljem. Vse je bilo tako rahlo in nedolžno, vse čisto in neoskrunjeno, kakor mladi sneg na poljani. Šepetala je ona s podobnicami, ki so jo gledale tako simpatično in odkritosrčno; preproste so bile kot ona, lahko noč so ji voščile s sten, ko je ugasnila luč, dobro jutro so ji govorile ob zori, ko je odprla oči. In kadar se je vračala iz šole, ali z izprehoda, so jo pogledale rože iz lončkov in ji pravile, da so žejne, ter lepo prosile sveže vode. Prilila jim je, njen fini nasek se je dotaknil cveta, njene rdeče ustnice so se

približale nageljnu, ki ji je napolnil idealni svet s sladko vonjavo ter ji drugoval, ko je odprla knjigo in se poglobila v skrivnosti davnih pripovedk.

Obrnila se je od okna in z nekako srditostjo pričela pospravljati po sobi. Česar se je doteknila, vse se ji je gabilo. Tukaj na tem stolu je sedel tisti Nande, citraš. Kako čudno je govoril. V tla je gledala ona, rdečica jo je polivala; ni ga razumela. Vse omizje se je krohotalo njegovi govorici, ona se ni mogla smejati. Njena duša je čutila samo to, da je pripovedoval nekaj grdega. A te govorice ona ni umela.

Poleg njega je bil oni komi, kateremu je morala prinesiti trikrat črne kave, ki je govoril sam s seboj in se tako silno opotekal, kadar je šel iz sobe. Zaradi njega je ubila kozarec, ker jo je vedno lovil za roke. Bogue, kaj je bilo temu človeku...

Ah, te luže, te ostudne luže po tleh! Da, kakšno je bilo krog polnoči! Kako so bili predrzni, kako so kričali, polivali vino! In mama? Take še ni videla nikoli. Mama jih je vse razumela, kar so govorili, in tudi ona se je smejala, kakor drugi, na glas in bučno.

Čim živeje se je vzbujal spomin na prejšnji večer, tem bolj je bila Vanda razočarana. Mama ji je pravila o „ekstra-sobi“, o finih gospodih, ki bodo zahajali vanjo. To bodo čisto drugi ljudje, kakor v navadni pivnici, kamor Vanda ni šla nikoli, najmanj pa zvečer. Od tam je čula tudi krik in petje; pa je zaklenila vrata, sedla h knjigi in mirno čitala, ne da bi jo šum kaj motil. Navajena ga je bila.

Ko je pa čula o gospodih, si je domisljevala, kako modro in učeno bodo govorili, kako bo ona tiho prisluškovala in izvedela lepih zanimivih stvari. Govorili bodo o politiki, o volitvah, kar se toliko piše po listih, in Vanda bo iz modrih ust čula modre pomisleke ter bo s tovarišicami govorila kot učiteljica, ker same ne bodo imele te prilike. In sčasoma pridejo gotovo tudi učenjaki, morda profesorji, morda celo kak pisatelj, literat. Ti ji bodo pripovedovali

stvari, ki jih ne izveš po knjigah; in kak pesnik bo tudi prišel, pa ji bo napisal v spominsko knjižico lepih verzov, katere potem pokaže ponosna prijateljici ter jih shrani kot zaklad. In morda bo kak pesnik celo o nji zložil pesmico in jo dal tiskati! Kolika čast! Kako bodo druge zavidne, in kako bo ona ponosna...

Vse to je sanjala tedaj, ko je prenašala svoje malenkosti iz sobe ter pripravljala prostor za goste v „ekstra-sobi“.

Toda snočna „otvoritev“ je bila grozna toča na njene zelene trate v puščavi. V njej se je pojavil grozen odpor. Ni se sramovala dela, a to delo se ji je gabilo. Nikdar ni bila odporna napram materi; danes bi pa najrajši šla k nji in jezno povedala, da gre rajši od hiše, strani, — čeprav za pastirico na kmete — samo da ne pride več v tako družbo.

Trdo je sunila stol od mize, da doseže pometajoč dosti daleč. Vse, kar je bilo na tleh, se ji je zdelo kot grde lise, kot ostudni madeži, kakor bi se tiste besede, ki so se snoči govorile, raztresle po tleh in oskrunile vsak kotiček njenega deviško svežega doma. Izpod mize se je prikazala med smetmi pohojena roža. Roža, da tista lepa roža, katero ji je dal Žane in jo je ona pripela za pas, pa je padla pod mizo in se umazala in umrla med smetmi. Zasmilila se ji je in segla je po njo med smeti ter jo rahlo prijala z dvema prstoma za recelj. Pogledala jo je — in hitro izpustila na tla. Neka čudna misel ji je vstala v glavi. Roža, snoči tako lepa, tako dehteča — danes ostudna in umazana od smeti, kjer je ležala... Umazana roža — čudna misel... Skoro prestrašila se je te misli, in ni vedela, zakaj. Zato je urno delala, da bi se raztresla, in spomin se ji je zbudil na Žaneta.

Žane —. Najlepši od vseh. Kako ima lepe lase, skodrane. Ni tako neokusno počesan kakor drugi. Kar genialni so njegovi lasje. Govoril je manj kot drugi, tako sirovo se ni smejal. Ko so drugi govorili umazane besede, se je Žane nagnil parkrat do nje in ji začel šepetaje pripovedovati druge

stvari. Tako pesniški je govoril, o cvetlicah, citiral je verze in par izvrstnih dovtipov ji je povedal, da se mu je morala smejati. Kadar ji je govoril, je upiral vanjo oči. Ona ga ni gledala; le včasih je dvignila pogled vanj, pa ga je morala hitro povestiti. Oči ima tako čudne, tako goreče, da se je kar bala. Kljub temu je Vanda čutila, da ji ni neugodno, če misli na Žaneta. Sicer jo je že prej ogovarjal, ko je šla mimo njega v šolo; večkrat ji je dal sladčic, ko je prihajala v trgovino. Toda ona je hitro vse pozabila in nikdar ni mislila o njem. Danes pa misli, in to ji ugaja. Edino on je imel nekaj nimbus v družbi, in Vanda je srečala v srcu boječo željo, da bi Žane še mnogokrat prišel in še govoril z njo šepetaje, kakor parkrat snoči.

Ob taki tajni želji je Vanda pospravila. Hladna megla je použila zlokobni vzduh, zopet se je lahko dihala v sobi. Mizo je pognila z belim prtom, stole je porazvrstila ob nji, sobica je bila zopet prijazna, kakor bi zli duhovi, ki so v jutru nevidno plesali svoje orgije, izbežali in utonili v valovih meglenega jutra.

Vanda je šla na vrt. Od gredice do gredice je hodila s počasnim korakom. Cvetje se ji je priklanjalo prepojeno s težko roso. Tuintam se je stresel cvet, z njega je padlo, kot bi se osuli biserji na tla, in dvignil je glavo ter z briljantno kapljico, ki se je še svetila v njegovem kelihu, pogledal Vando. Ona je pa segla z drobnimi prsti po cvet in ga utrgala ter ga povezala v šopek.

„Dobro jutro, gospodična!“

Vanda se je hitro sklonila; roka ji je rahlo zadrgetala, da ji je skoro padla utr-gana cvetka na tla.

„Dobro jutro, gospod Žane!“

„Kako ste spali, Vanda?“

„Tako, za silo! In Vi?“

„Ah, komaj par ur! Zvlekli so me še v kavarno. Tem ljudem ne more človek uiti. — Komu trgate šopek, gospodična?“

Žanetovo lice je bilo izmučeno. Truditi se je moral, da je govoril rahlo in ljubeznivo.

„Komu? Sebi.“

„Ali daste meni eno cvetko?“

„Ste premalo pridni; predolgo...“

„Žane, ste kaj bolni?“

Mama se je oglasila na pragu.

„Malo že, gospa!“

„Pojdite na kozarček konjaka. Izvrstnega imam!“

Žane je šel v sobo, Vanda za njim, in mama je prinesla steklenko konjaka in čašico.

„Vanda, le naliij in postrezi!“ Mama je odšla. Hčerka je natočila čašico, Žane jo je naglo izpil in si prižgal cigareto. Vanda je napolnila vazo z vodo in postavila šopek na mizo.

„No, katero cvetko daste meni?“

„Kar izberite!“ Primaknila mu je šopek.

„Ne, Vi jo morate izbrati!“

„Saj ne vem, katera Vam bolj ugaja.“

„Od Vas vsaka!“

Vanda ga je pogledala in njene oči so srečale tisti pogled, katerega se je snoči bala. Hitro je povestila oči in v lice ji je hipoma postalo gorko.

„To nalašč trdite! Ne verjamem Vam! Le sami si izberite!“

„Nikakor! Če je ne daste Vi, je ne maram!“ Žane je govoril s čudovito iskrenostjo. V njegovem glasu je bilo nekaj mehkega, prosečega. Vanda je posegla po najlepši vrtnici in mu jo položila na mizo.

Nato je sedel in povabil Vando, da tudi sede. Žane si je pričel sam natakati konjak, pil je čašico za čašico, prižigal vedno nove cigarete, z lic mu je izginila bledoba, oči so mu čimdalje bolj žarele, govoril je drhteče, šepetaje. Vanda se ga je zopet skoro bala. Nekaterekrat je odšla po vode in vračala se je z nekim strahom, ki ga ni umevala.

Žane si je zopet natočil.

„Lepo Vas prosim, nikar več!“

Kakor otroku je ušla Vandi ta prošnja. Ustrašila se je izrečene besede.

Žane pa je izlil konjak na tla, razširil roke proti Vandi in vzdihnil:

„Vanda, ti si moj angel!“ In odhitel je iz sobe.

4.

„Haec est virgo sapiens . . .“ Z visokim glasom je povzel antifono samostanec in za njim se je oglasil zbor menihov. Zveneli so glasovi pod mogočnim svodom in se točili po kapelicaх pa se poizgubljali proti velikemu altarju, kjer je trepetala rdeča luč, kot bi jo vznemirjale peruti serafov, ki drgetajo pred Kraljem v skrivnostni hišici. In prihajali so glasovi drgetajoč pred altar in tam so kakor valovi onemeli in utonili v prahu pred Neskončnim.

Tri ženice so sedele v cerkvi tistega popoldneva. Vrglo jih je svetovno morje že davno iz sebe. Bile so zanj razbite šajke, ki morajo na breg pod sekiro preziranja, se morajo umakniti vitkim, s svilenim baldahinom pokritim gondolam. Izvrglo jih je svetovno morje, a na obrežju jih je sprejelo usmiljeno zavetje, odkoder se edino varno preplave Aheron.

Drobne stopinje so se začule po cerkvi. Ob stranskem zidu je hitela skozi mračni zrak, ki je dišal po kadilu, vitka postava. Trikrat so jo zadeli solnčni žarki skozi barvana okna in vselej je pospešila korake, kakor bi se bala, da je ne izdajo motni žarki, da ne proderó skozi njene nemirne prsi in odkrijejo tam silni vihar, ki divja in jo muči na smrt.

Vanda je hitela v kapelico za altarjem. Mesec dni je poteklo, odkar je bila zadnjič tukaj. Tedaj je prihajala skoro vsak dan, ne za dolgo, samo za časek, za nekaj minut. Prihajala je kakor otrok v materino sobo, kakor otrok, ki nikdar ne praša, ali smem, ki nikoli ne potrka, ki upa k materi, naj čuje ali spi. Takrat je bila ona tu doma, čutila je, da ima neko pravico do tihe kapele, čutila v sebi tudi dolžnost, da ne sme miniti dan, da ne bi prišla v vas semkaj.

Mesec dni je ni bilo — in šele na pragu tihe hišice se je zavedla, kako grozno se je v kratkem mesecu izpremenila. Nič več ni bila otrok, tisti dobri in naivni otrok, ki gre k materi samozavestno, poln trdnega upa, ki ga vsak krik na ulici, vsaka nezgoda, vsaka trda beseda prižene k materi.

Na pragu je obstala. Iz pod stropom visečih treh srebrnih src so se dvignili visoko čez steklo trije rdeči zublji. Radovedno so se dvignili in pogledali njo, katero so ožarjali še pred kratkim vsak dan, a so jo sedaj že pogrešali tako dolgo.

Vandi je zastal korak, srce se ji je vzburilo, počasi počasi je stopila skozi vrata, varno, po prstih; njene velike oči so se vprle v Madono in plaho prašale: Ali smem?

Klecnilo ji je koleno in zdrsnila je na pisani tlak pred podobo Tiste, kateri je nekdanj toliko zaupala, kateri je toliko potožila, in katera ji je napajala vselej dušo z nedolžnim blaženstvom. Iz njene roke je prejemale njeno srce kelih, iz katerega je pilo čisto, v svetu nikdar umevano roso, ki poji in krepča samo limbarje.

Objel jo je mističen duh skrivnostnega svetišča, razblinil se je hrupni svet, odpadel je od nje umazani prah z ulice, duša se je razstala s telesom, roke so se sklenile in se kakor nedolžna molitev dvignile proti Madoni. V trenutku ji je bilo vse jasno. Zunaj v šumu je bilo gluho njeno srce za tiste tajne glasove, ki kakor rahli timbani pozvanjajo v človeku in ga vodijo ob mračnih prepadih; njeno oko je oslepelo, vse ji je bila ravna pot, nič ledu, nič sklizkih stranpotic. In zdaj ji je bilo vse jasno. Zatrepetala je, začutila je strašni nemir, zaumela praznino v duši in tisto grozno žejo, ki jo trpi človeška boljša narava tedaj, ko je izpila strast zadnjo rosno kapljo iz keliha čistega limbarja. Iztrenila se je od tiste omotice, s katero so jo opijanile one oči, katerih se je izprva tako bala; dà, te oči, ti pogledi so prodrli skozi nedolžni sneg njenih grudi v svetišče njenega srca in tam so palili in žgali to, kar ji je doslej bilo svetega. Spomnila se je rože med smetmi, strah ji je pretresel mozg, in tiha tolažba jo je objela, ko je z mirnim srcem lahko govorila, da ni še pohojena roža, da se je je samo oprijel cestni prah, v katerem je živela in izgubljala vonjavo zadnje dni . . .

Obmolknili so glasovi na koru, stopinje menihov so Vando predramile. Še enkrat je uprla proseče rosne oči v altar, še enkrat

so se dvignile višje njene bele roke, v duši je začutila tihi mir, rosa je padala na opraseno rožo in z varno stopinjo je Vanda šla iz svetišča . . .

Pod stopnjicami jo je srečal Žane. Odzdravila mu je komaj vidno. Bila je zamišljena in na njenem licu je trepetalo nekaj svetega, česar ne upa oskruniti najbolj frivolna roka.

Žane je postal in gledal začuden za njo. Toliko žensk je poznal, nudile so se mu, za njim so hodile, samo roke je iztezal po njih, pa jih zopet pehal od sebe, kakor mu je bilo pri volji. Vanda — Vanda ni ženska!

Mesec dni je žrtvoval ure in večere samo nji, opuščal je zabave zaradi nje, v kavarno ni zahajal, ker je ona prosila, — in vendar je Vanda tako neizmerno visoko nad njim, da jo gleda vedno še samo od daleč, kakor zvezdo, kakor nekaj komaj dosegljivega . . .

Ujezil se je in šel v gostilno. Pil je divje. V trenutku se je v njem zgenilo nekaj dobrega, blagega; on je pa to zatrl, strast je zmagovala. „Angel . . . haha, angel — Videli bomo! . . .“

V pozni noči se je Žane vračal domov in govoril sam s seboj.

(Dalje.)

IVO DANIČ:

NA MOJEM NEBU LUNE NI...

Na mojem nebu lune ni,
in zvezde so ugasnile,
kot solnce jesensko — ure sladké
so se zakásnile.

O fantje, meni je žalostno
in jaz sem bolan hudó:
orodje pripravi naj grobokop,
da grob mi kopal bo!

In kamen težak na tihi mi grob
naj kdo izmed vas zavalí,
da duša nemirna v polnočni čas
iz groba ne pohiti.

Ah, enkrat — sredi mladih dni —
jo že je zamoril svet —
O fantje, storite, storite vi,
da drugič ne vniči je spet! . . .

Na kamen vrzite velih rož,
pod nje napišite kaj —
te verze napišite, fantje vi,
na tihi grobni kraj:

— Ljubil je rodno zemljico
in v njej je našel smrt . . .
Življenje mu bilo je žalostno
in svet mu trnjev vrt — — —

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VIII.

Na prodaj.

5.

Žane je zjutraj vstal precej kasno. Bilo je prvega avgusta. Zunaj je ležala globoka rosa po vrteh, ki so jo pili s hlastnimi požirki, da se okrepcajo za vroč poletni dan. Dvigale so se rože, odpirale čaše cvetja, da ne bi zamudile ure, ko jim je bilo dano, da se skupljejo in umijejo ter pokrepé za poletni dan, ki jim bo trosil izpod neba žgočih žarkov in čez ograjo pouličnega prahu.

Žane je vstal. V njegovem srcu ni bilo rose, v njegovi duši so bile trudne misli, kakor zvene le rože. Poloblečen je šel k pisalni mizi, nad njo odtrgal list stenskega koledarja: debela številka 1 se je prikazala. Žane se je je ustrašil. Prvega! Na mizi polno dela: grmada kupčijskih pisem, nedokončani računi, zapričeta bilanca za mesec julij — vse je gledalo vanj z velikimi očmi, ki so klicale: Delo, delo, delo! Žane je čutil, kako ga tira k mizi dolžnost, poklic; jasno mu je bilo, da je pretekli mesec mnogo ur napravil; kes se je dvigal, v njem se je porajala moč, ki ga je silila, da kar sede in se loti nujnega posla. Hitro se je umil. Voda mu je bila pregorka. Šel je na hodnik in natočil druge. V rokah je čutil, kako trudna, kako vroča je njegova glava.

Sedel je k delu. Prelital je najnujnejše stvari ter jih položil predse, da drugo za drugo hitro reši. Delal je komaj eno uro. Toda že je začutil silno utrujenost. Posel mu ni šel od rok; v njem je vstajala neka grozna zdvojenost, misli so begale po glavi, v prstih je čutil nemir — moral je odložiti pero in nervozno je hodil po sobi!

Iskal je miru. Ni ga bilo. Po umu so mu bučale grde misli; snočni večer se je

oglasil z vsem hrupom. Zdelo se mu je, da vonja tisti vzduh, kjer je pred nekoliko urami še peval s prijatelji in polijal vino, kjer se je smejalo z divjim grohotom besedam in stvarim, ki zbeže pred belim dnem, ki iščejo polmračnih sob, polnočnih ur, ki prihajajo iz kipečih kozarcev in se zasedajo v človeško meso ter palijo in žgó v njem vulkane strasti, ki vse umažejo, česar se dotaknejo, vsakega zastrupé, kdor se pobrati z njimi.

In danes so že odplule — kot fantazmi — in poskrile so se, kakor bi se zavlekle v črne luknje pred jasnim solncem, katerega ne trpé. In Žane v svoji sobi — in njegovi tovariši — bogvekje po mestu razkropljeni — vsi želijo, da bi snočnega večera ne bilo; lažejo si, da so bile sanje, utajiti si ga hočejo. Ne morejo! Prilepil se je na njih pete, kakor umazana ilovica, ovil je njih dušo z bičem, kronal je njih srce s trnjem in v njem zapustil sledove, kakor vihar na poljani. Vse nerodno, vse razmetano in razmešano. Segel je na ustnice — bile so suhe. Zabrisal se je na njih iskreni smeh in začrtani sta bili v njih dve bridki izmučeni potezi, kakor dva madeža, črna in neizbrisna. Snočna strast je izsesala jasni ogenj iz oči, obsenčila jih s temno zaveso, strah je ugnala vanje, da so bile nemirne, da so plaho gledale v tla in se bale srečati čistih ognjev.

Žane je bil zle volje. Obstal je zopet ob mizi, delo mu je očitalo krivdo; jezen se je udaril ob čelo, segel po konjaku in strastno izpil nekaj čašic, potem pa zopet sedel in pričel delati.

Pijača ga je vsaj na videz umirila in mu dala moči, da je hitreje teklo nekaj časa pero in so se misli urejale in poglabljale v pisma. Ali vroče mu je bilo! Ozrl se je proti oknu in zapazil, da je zaprto. Hitro je odprl okno na stežaj. Še je bilo nekaj

jutranjega, svežega vzduha. Dobro mu je del čisti zrak in zopet se je vrnil k mizi.

Sredi začete številke mu je zastalo pero. Iz sosedovega vrta je zadonel čist in jasen smeh, kot bi zapeli srebrni kraguljčki.

„Vanda!“

Žane je odložil pero, naslonil se na stol in se globoko zamislil. Srce se mu je razburilo, po njem je vse drhtelo, in zopet pa zopet je priplul skozi okno Vandin smeh.

Pred kratkim, ko je hodil po sobi in je ječalo njegovo srce v bridkem kesu, je še proklinjal vse ženske, budil stud in zaničevanje do njih, proklel Vando hinavko, ki gre v cerkev, se vrača iz nje potuhnjeno, ga sreča in mu komaj odzdravi, samo da ga bolj draži, bolj mika in prelestneje zapeljuje. Sedaj je pa samo ta čisti glas, ta otroški smeh iz mirne duše, samo ta je zadostoval, da je odločno ugovarjal svoji lastni sodbi. Žane se je pokesal in v duhu je bil na kolenih pred Vando ter je prosil odpuščanja, da jo je sodil tako nizko, tako zločesto.

Kaj bi dal, da bi se mogel on tako zasmejati! ... In spomnil se je dni — pred malo leti — ko se je on tudi smejal; ko se je veselil jutra, želel solnca in rož, ko je vstajal vsak dan čilejši, vsak dan mlajši. In sedaj ni več teh dni. Koliko jutrov se je ustrašil samega sebe, kolikokrat se je gabil samemu sebi, poslušal očitke probujene vesti, sklepal in prisegal, da se vrne iz močvirja na trdno belo cesto. Toda vselej je prišla noč, ugasnilo je solnce, zažareli so ognji strasti, prilil jim je vina, poiskal tovarišev — in vnovič je padal in se pogrezal v blato. Drugo jutro je pa vnovič zdvajal ob svoji volji, zdvajal ob svoji moči. Počasi se je privadil blatju, ugodna mu je bila nesnaga in brodil je po lužah z neko slastjo, brez studa.

In vendar se ni še pogreznil čez glavo. Do vratu je tičal v močvirju. In danes je ta smeh, ta neizmerni kontrast dveh src in dveh duš vplival nanj mogočno. V njem se je zgenilo nekaj dobrega. Čutil je, da prihaja od nekod, iz daljnih krajev, da prihaja

polagoma in vzdržno, kakor iz puščave, iz tiste zavržene pustinje, kamor je prognal in proganjal dan za dnem — vero v krepost. Dà, vera v krepost, v močno voljo, vera v zmage, je prihajala k njemu; plula je na zvokih Vandinega smeha, vedno bliže in bliže: cinizem je bežal, nerad, z uporom. In prihajala je ta vera v krepost vedno bliže in bliže; Žanetu se je vžigalo v srcu tiho hrepenenje po tisti zapravljeni veri, njegovo srce se je odpiralo in koprnelo ...

Prišla je vanje vera v žensko krepost, prišla je v podobi Vande same, in tam je vpihala pod kupom pepela, kjer so gorele divje, grde strasti, še tlečo iskro in živo, sicer boječe, je prodrl skozi pogorišče gorak plamen ljubezni.

Žane tega čuvstva tako ni še nikoli spoznal. Ljubezen, močna, pa ne divja, ljubezen gorkega ognja, ki pa ni razdeval in požival, ki je grel in zidal, ta ljubezen je vstala v njegovem srcu.

Vrnil se je v one večere, med tiste ure, ko je sedel ob Vandini. Sedel je ob njej umazan, strasten, bil je hinavec, iskal je sebe, nje in njene sreče ni iskal. Vendar se je vračal od nje srečen, vračal se je kakor iz templja boginje, kjer se je vselej očistil nekaj peg, kjer se je nasrkal skrivnostnega vonja, ki ga je veselil drugo jutro, ki mu je bil sladak. In sedaj mu je očitalo spoznanje grozni greh, ko je hodil k temu svetišču kot morilec z dinamitom, da ga trešči v ta sveti tempelj ter poruši v njem, vse kar je svetega, krepostnega.

„Ne, nikdar! Vanda, jaz te ljubim, ljubim!“ Ustrašil se je, ko so se vrata odprla in je prišla mama k njemu.

„Žane, dva moža sta v prodajalni in prašata, zakaj nista prejela naročenega blaga. Ali se je pismo izgubilo? Morda si pa ti...“

Materino oko je zapazilo na sinovem licu nemir in zadrego. Prepričana je bila, da leži pismo na njegovi mizi še neodprto. Svarila bi ga, a ni upala. Samo njene rosne oči so bile glasni klicar.

„Gotovo se je izgubilo; ta vražja pošta! Sam grem do njiju in ju potolažim.“

Sin je šel mimo matere in vprl pogled v tla. Vedel je dobro, kako dalekozorne so materinske oči, zato se jih je bal in ni upal pogledati vanje.

V prodajalni je govoril kupcema na srce, jezil se na pošto, ukazal jima natehtati in zaračunal vsakemu vinar ceneje, da bi ju potolažil. Zakaj moža sta trdila, da ni mogoče, da bi se bilo pismo izgubilo, in trdila, da gresta poslej drugam, kjer dobé vsako pismo...

Žane se je vrnil v svojo pisarno, pogledal po pisem in kmalu dobil dotični list in z njim še par drugih — same naročitve — vse še zapečatene.

— Torej srce in dušo mi je že ubilo to življenje, a sedaj mi bo pa razdejal še hišo... Ne, dovolj je! Nazaj na belo cesto, in z mano bo hodila — Vanda!

6.

Štiri dni je presedel Žane ob pisalni mizi. Delal je v pozno noč in zjutraj je vstajal ob zori. Ko se je pošteno lotil, mu je šlo delo spretno izpod rok; a uvidel je, kako zelo je trgovske posle zanemaril. Bil je dosti bistrega duha, da mu je bilo jasno, kam pride, ako bo trgovino zanemarjal.

Štiri dni se ni genil iz hiše.

Ko je po kosilu počival, tedaj so pa misli vasovale pri Vandí. Vleklo ga je z vedno večjo silo do nje; k oknu je hodil, da bi jo videl. Če se je pa prikazala na vrtu, se je hitro skril za gardino. Sklenil je, da se popolnoma umiri in potem stopi pred njo z resno in pošteno besedo.

„Ekstra-soba“ pri Vandí je bila med tem časom slabše obiskana. Prihajalo je nekaj gostov, a se niso dolgo mudili. Imeli so svoje pomenke, in Vanda je čutila čedalje bolj, kako silno je pravzaprav ponižana, ko sedi v kotu in čaka, kdaj bo ta ali oni naročil zopet pijače. Njene iluzije o lepih in duhovitih družbah so se razblinile. Njeno srce je začutilo kakor še nikoli silno zapuščenost. Ob takih trenutkih je slonela pri oknu in v njenih prsih se je dvigalo hrepenenje po tistih očeh, katerih se je bala, radi

katerih je skesano molila v kapelici pred sliko Madone. Čutila je dobro, da se je v njej nekaj zgodilo, neki prevrat, da ji iz srca nekaj pronica z mogočno rastjo, česar doslej še ni poznala.

Dà, dekliško srce! Saj je vsako enako. Pod rahlo gredo je spalo lepo zlato zrno. Vsega je imelo dovolj: dovolj vlage — vroče srčne krvi, dovolj življenske sile v sebi, dovolj prostora v srcu. Samo nečesa je še nedostajalo. Samo solnca. Gorkih solnčnih žarkov je bilo treba vsuti na to gredico, gorkih in jasnih, ki bi prodrli skozi zrahljano prst srca, potrkali tam na zlato zrno in to bi se zbudilo, bi začelo kaliti, boječe bi pogledalo na površje in skoro ozelenelo ter hitro rastlo in širilo liste, tvorilo stebelce in kar čez noč bi razpočilo popje in bi se pokazali prvi rdeči listi mladega dehtečega cveta.

In prišlo je solnce. Morda marčevo, tisto prelestno, zapeljivo, po katerem hrepeni celo zimo skrita kal. Pokliče to solnce koprneče zrno, da vzklije, vzcvete — in tedaj se tako rado solnce skrije, mrazovi pridejo, in prezgodnji cvet leže v grob.

Prišlo je solnce za Vando. Žanetove oči so prodrle v tihe lehe njenega srca. Kleno, zlato zrno ljubezni je tam počivalo in ne bi se genilo morda še dve, tri zime in ostalo bi krepkejše, plodnejše.

Tako pa je prišlo kar ponevedoma. Njegove oči so trkale zapeljivo na zaprto ljubav, trkale so mesec dni, prodirale čedalje globlje in globlje, dokler se ni vzbudila ljubezen in pognala nežno, čisto kal.

Vanda je hodila poslej zopet slednji dan v temno kapelico. Pred kratkim je molila, da bi bila srečna v šoli, da bi ji uspela naloga, molila je za mater, večkrat molila nekako iz navade, iz neke potrebe, da gre povasovat v kapelico, kakor otrok pribeži k materi brez vzroka, oklene se njenega krila, pogleda ji v oko in zopet beži vesel na igrišče. Sedaj je hodila Vanda z boječimi koraki; nosila je seboj težko srce. Sama sebi se je dozdevala, da se je silno postarala, zmodrila. V kapelici se je čisto za-

gledala v oltar; njene ustnice so bile kakor okamenele. Le iz srca je puhtelo nekaj iskrenega kvišku, plapolalo je z lučkami vred, iztegalo nevidne roke in prosilo, naj doseže neki cilj, katerega si ni bila prav v svesti. Prosila je vselej za Žaneta. Pa vselej se je ustrašila te molitve. Skoro grešna se ji je zdela. In zato je skrbno molila samo za to, da bi bil priden, da bi bil dober in srečen... Odkar nista občevala, je ustvarila njena domišljija iz Žaneta vzor. Sama se je vračala očiščena iz svetišča, z njeno čistostjo je odsevala slika Žanetova v čarobni luči. Nič napak, nobenih dvoumnih besedi, nič zlobnega ni bilo več na Žanetu. V tihi noči je sanjala o njem, kako mu trga rože, kako ji on pripoveduje lepe stvari, kako mu streže, ker ga boli glava. Njeno deviško srce je zaljubilo to ustvarjeno sliko svojelastne razvnete domišljije, zaljubilo jo je z mogočnim in čistim plamenom...

7.

Težka sopara je tiščala na mesto. Po cestah so konji bredli prah. Ljudi ni bilo skoro nič na ulici. Še tisti, kateri so imeli opravka in so morali na vzduh, so hodili leno, z razpetimi solnčniki in razoglati s potnim čelom. Vandina mama je v ohlapni bluzi sedela za mizo in dremala. Muhe so brenčale pod stropom, v tolpah sedale po mizi in srkale kapljice, ki so se sušile tuintam od razlite pijače.

Nekoliko prihuljeno, prav tihotapski pride v sobo krojačka. Njene majhne oči so bliskoma pregledale vsak kotiček v veži in sobi. Ko je videla, da je brez skrbi, je sedla prav tikoma gostilničarke in jo zbudila s komolcem.

„Mica, kako je?“

„Zadušila bi se kmalu, taka žiga je. Pa — uh —“

„Kako je, to mi povej?“

Mežiknila je in pokazala na trgovca sosedu in na duri Vandine sobe.

„Kaj vem? S takim otrokom ni nič. Gosti so redki, ker se ne zna vesti. Danes sem jo že do dobra oštela.“

„E, drugi naj bodo, kjer jim drago. Žaneta se drži!“

„Prav tega ni bilo že teden dni. Ne bo nič!“

„Oh, Mica, škoda, da imaš oči in ušesa! Jaz pa vse drugače vem. Koliko ti imam povedati!“

Mica se je oživila, njene oči so se razširile, premaknila se je ob mizi in radoželjno gledala v krojačko.

„Viš, danes...“

„Čakaj, kako sem pozabila! En kozarček, jeli?“

„Mica nikar, saj nisem potrebna!“

Krojačka se je branila, pa Mica je le hacala — z litrom po vina. Ko je izginila v klet, se je zasvetilo lice krojački in polslišno je rekla:

„Le prinesi ga, le! Misliš, da bom zastonj pošte prenašala za tvojo punco. Uh, kako pa!“

„Viš, danes dopoldne sem šla po eno cikorjo, ker sem videla, da je Žane v prodajnici. Saj je bilo več ljudi, zato sem čakala, da je bil Žane prost in da je moral on postreči. Ko mi je dajal cikorjo, sem ga pogledala naravnost v oči in ga tiho poprašala: kako je bilo zadnjič pri ‚beli lisici‘.“

Ali so ga izpreletavale barve!

Koga, kako? kje? tako je nekaj balandral. Pa sem mu hitro zaprla sapo, ko sem imenovala par prav posebno nedolžnih babnic. Le čak me, Žane, sem rekla, jaz bom pa vse Vandi povedala!

Povem ti, da nisem mislila, da je tako neumen! Celo pest bonbonov je pograbil iz škatle in mi jih porinil v cekarček: „Kati, tiho bodite!“

Rdeč je bil pa naenkrat kakor ogenj in kar iz rok mu je vse letelo, tako je bil neroden.

Nato sem odšla s cikorjo in bonboni — pa nad staro, nad mater.

Ne zamerite, sem rekla, če Vas pobaram, kdaj boste ravnali svatbo!

Ta me je začujeno gledala.

I, no, saj celo predmestje sv. Pavla govori — še farovška Katerca —, da vaš Žane Vando vzame!

Vando! Prvič slišim! Ah, veste, Kati, naj jo le! Sicer je sila mlado dekle, a je pridno in hišico bo imelo. Toda naj bo katerasibodi, da se le oženi. Mene fant silno skrbi. Ta peklenska družba in ponočevanje ga bo gotovo pripravila ob vse. — Torej zares menite, da Vando!

Nič ne menim, saj vem. Tako sta druga za drugo, kakor ustvarjena. Boljše pa tudi ne dobi, tako Vam povem. Poštena kakor zlata vaga, pridna kot mravlja, lepa pa tudi kot svetnica v tronu. Pa nikar ne zamerite, z Bogom!

Stara je še za mano stopila in mi naročala, naj ji le še kaj povem, pa da ne bo zastoj. Cel štok sladkorja mi je obljubila, kaj, Mica? Cel štok, premisli!“

Mici je lice žarelo. Bila je v skrbi samo za Žaneta. Vanda bi morala ubogati; nje še ne bi prašala ne.

„Povem ti pa tudi, če ti ne vidiš in ne veš, da je tudi Vanda že vsa njegova.“

„Rees?“

„Ali je ne slišiš, kako poje, kadar je sama? Ko taka-le dekleta začno tako-le popevati, potem je srce že zapetljano. Parkrat sem jo srečala, ko je šla mimo Žanetove prodajalne. Kako je kradla z očmi okna in nekoga iskala. Koga neki? Stare menda ne? Torej, Mica, Bog daj srečo!“

Pili sta navdušeno, pili več kot sicer. Starici sta se glasno smejali in celo predmetje je moralo mimo njunih jezikov — kakor skozi šibe ...

* * *

Pod večer tistega dne je sedela Vanda v sobi pred odprto knjigo. Brala je Ketteja; njene misli so obvisle na drobni pesmici:

No časi so minoli,
zbežali na potok boječ
— — — — nikoli
midva se ne vidiva več ...

Zdela se ji je pesem, kakor bi čitala pismo Žanetovo: „Nikoli midva se ne vidiva več!“ Ali ne bo morda kar v kratkem dobila bel listič, in tam bo Žane citiral tole pesem ...

Vanda je bila nesrečna. Začutila je dobro, kaj se pravi vzbuditi in vzdramiti v srcu tisto čustvo, ki je doslej počivalo in spalo mirno in tiho, pa je bilo naenkrat vzdramljeno, ter je pričelo vstajati in rasti kvišku, vedno više in više, ter se bočiti in širiti po srcu, dokler ga ni čisto napolnilo. Sedaj bi bila rada vdušila ta čut, rada bi bila majčkena šolarica, ki še pestuje punčke in s tinto umazanimi prstki s silnim trudom spišuje prve naloge. Podprla je lepo glavo, po kateri so se vsipali bujni lasje, kakor bi sence legale na doslej tako jasno čelo ...

V veži so se oglasili moški koraki. Vanda se je zgenila. Srce je vztrepetal, zaželela je in se zbala hkrati. Če je on, če vstopi? Z lic ji bo bral, da je bila pri njem, da je nanj mislila. Ne, tega ne sme vedeti. Zato-pila se je v knjigo, podprla glavo z obema rokama in čutila je, kako ji vtripljejo žile na sencih. Vročina ji je plula v lica.

Vrata se odpró. — Žane je stal sredi sobe.

„Prosim, kaj želite?“

Malomarno je zastavila vprašanje, kot praša točajka kateregakoli gosta.

„Četrtnko vina!“

Tudi Žane je vojeval vojsko, da je takisto malomarno odgovoril. Sedel je k mizi, vzel časnik in brez zanimanja listal po njem.

Vanda je sedla k drugi mizi in navidezno čitala dalje Ketteja.

Molk nekaj trenutkov.

„Kaj berete, če dovolite, da prašam?“

„Ketteja. — Ali ste ga Vi že brali?“

„Deloma. Soneti so zelo lepi.“

Zopet molk.

Žane je bil razočaran. Tudi njegova domišljija si je naslikala Vando še popolnejšo, kakor je bila, in prepričala ga je ta domišljija, da bo Vanda razkrilila roki in se zjo-kala na njegovem srcu, ker ga tako dolgo ni bilo. In sedaj ta mraz, ta ledena zima.

V duši se mu je dvigalo zaničevanje do ženstva, vera v krepost je bežala plašna od njega. Sedaj naj se odloči.

„Vanda!“

Mehek je bil ta glas in tresoč.

„Vanda, ali Vam je bilo kaj dolgčas po meni?“

„Nič!“

Vanda je vprla od knjige pogled v Žaneta, in to je njemu očitno dokazalo, da Vanda laže. Žane je vstal in se ji približal. Rahlo je prijel njeno mehko roko, pogledal ji v oko in iskreno zaprosil:

„Vanda, lepo te prosim, nikar me ne muči! Ali res nisi mislila nič name?“

„Vsak dan sem molila za Vas!“

Molila! Tako mu še ni govorila nobena ženska. Molila! V njem se je zgodilo nekaj nerazumljivega. Zdelo se mu je, da je Vanda obdana z gloriolo, odmaknil je svojo roko od njene, kakor bi se bal, da ne omadežuje čistega snega tega limbarja. Drhtel je — pa to ni bila strast, to je bil sveti ogenj ljubezni.

„Vanda, jaz te ljubim, bodi moja, vedno moja!“

Skoro jecljaje je izgovoril te proseče besede. Vandine oči so zaplavale v solzah, njena lepa glavica se je sklonila na njegove prsi...

8.

Čez dan je deževalo. Zvečer se je izlilo; vendar so bili na nebu vsepovsod težki, črni oblaki. Po tlaku so stale lužice, na cesti je brizgalo blato izpod koles. Proti cerkvi sv. Pavla je hitela moška postava. Pregibala se je s počasnimi, trudnimi koraki. Senca, katero je slikala električna žarnica na steno, je kazala upognjeno glavo. Klobuk je bil pomaknjen daleč doli na čelo.

Pri železnih, mrežastih vratih, ki vodijo v predvorje cerkve sv. Pavla, je postava obstala. Ozrl se je človek na desno in levo, nameril korak skozi vrata — in tako za časek obstal. Treba je bilo še nekaj boja, da je zmagal in zavil v predvorje. S tihimi, plašnimi stopinjami je izginil skozi velika vrata — v mračno cerkev.

Na kamenitem tlaku je zahreščal pod podplati pesek, ki ga je nanosilo ljudstvo z ulice v cerkev. Po obširnem prostoru je zašuštelo in se izgubljalo proti kupoli.

Večerni obiskovavec cerkve se je zgenil in oprezno obstal zadaj za vrati. Ni stopil do kropilnika, da bi pomočil prst vanj in se pokropil. Tuje, tako strašno tuje in neugodno mu je bilo v cerkvi. Mrak, ena sama svetilka v mogočnem prostoru. Z oltarjev so gledali svetniki v poltemi. Njih roke v različnih gestah so delale dolge, zbrisane sence. Sedaj je počila neka klop. Zabobnelo je pod svodom. Možu je bilo čedalje bolj neugodno. Bežati je hotel iz cerkve. Ah, tu v tem mračnem, in dotihem prostoru, kjer se čuje lastno dihanje, te grozne sence, dvignjene roke svetnikov, kot bi mu kazale: Vun, vun — beži odtod, ti nisi za ta prostor! Blato se drži tvojih peta, tvoje ustnice so umazane; beži, ne skruni svetišča! Poglej ona zlata vratca, pomisli, kdo je za njimi — kdo? Beži, poberi se!

Možu je plulo srce. Strah, da, neki strah je bil v srcu. A hkrati se strah izprevrže, moško srce zmaguje. Zazdel se je sam sebi silno smešen. Igra, komedija! Ne, ne, jaz grem odtod! Jutri se ji zlažem... Kaj to, mala laž... Ženske, seveda, ženske naj le bodo pobožne; dobro je za nje, in za nas je prav — A mi, ne — ne! Komedijske ne igram...

Stopil je korak nazaj proti vratom. Zopet je zahreščal pesek pod podplati. Vse podobno, vsi svetniki so ga čuli, in kakor bi se ozrli nanj, so vnovič dvigali roke s čudnimi gestami, prosili ga, žugali mu — gonili ga vun...

Še en korak proti vratom.

Njegovo oko je bilo trudno v poltemi. Zopet je prihajal strah; odmikal je pogled od oltarjev — in glej tam na steni je obtičalo njegovo oko. Kdo je ta? V polumraku se sveti njegovo golo telo... Glavo ima nekoliko nagnjeno; prav proti njemu gleda. Svetilka mu motno razsvetljuje lice. Polno bolesti je. Vse trudno in zmučeno. A vendar, ta ga ne goni iz svetišča, roke krili, v svoj gorki objem ga vabi... zdi se mu, da so se zgenile ustnice, da so po cerkvi prišepetale besede iz teh bledih ustnic: Pridite k meni vsi, ki ste obteženi...

V srcu se je pričelo tajati nekaj mrzlega, ledenega. Gorkota mu je plula v dušo. Vleklo ga je s tisoči vezmi, ki niso bile grenke, vleklo ga je vedno bliže in bliže...

Pogum mu je rastle, srce je vskipovalo, v duši se je vžigala nepoznana luč, ki je z ostrim svitom posijala v vse kote, v vse tajne skrivnosti... In on je gledal svojo dušo, gledal v nji svoje življenje... Koliko blata, koliko gnusa v tej duši! Dà, in ta duša je njegova!

Ne — ne morem več nazaj, ne smem! Vun, vun iz cerkve, vun nazaj v blato, katerega sem se navadil; njej se pa zlažem...

Še enkrat je pogledal na lice Onega, ki ga je vabil s križa... Sedaj je videl On mojo dušo, sedaj v tej strašni luči jo je videl in jo zasovražil. Oh, roko bo snel iz žreblja, posegel bo za kronano glavo in tam bo prijel za bič, s katerim so njega

tepli in pregnal me bo iz svetišča, kot njega dni trgovce iz templja...

Ne! On se ne gane. Vedno še razprostira roke, vedno šepeta še iste besede...

Koleno je klecnilo, kes je upognil dušo. Ustnice so drgetaje govorile: „Confiteor...“ Izza majhne linice je pa odgovarjal glas, kakor bi prišel od Kronanega s križa: „Tvoji grehi so ti odpuščeni“

Tisti večer je pil Žane ob svoji nevesti prvič v življenju iz čaše, v katero je natočen mir, ki ga ni v svetu. Poljubljal je roki svoje neveste, poljubljal iz hvaležnosti; in dvoje duš se je spajalo z nepopisno sladkimi vezmi...

Minulo je pirovanje...

Prišle so ure, dnevi in tedni mladega zakona. Bile so odmev izgubljenega raja.

(Konec.)

CVETKO SLAVIN:

NA DOMAČIH TLEH.

Ciklamni so vsi dehteli,
smehljale se sinje goré,
le smreke temne nagnile
so mirne, težke vrhe.

— Popotnik, kam speješ radosten
med sencami naših vej?
Mar rekel smehlaj ti je vdani
na licih ljubih: Naprej?

Mar v bajke večerne planine
nocoj zvabile so te —
mar pesmi vesele doline
v mir sladki zvodile so te? —

In dvignile vrhe so smreke
in vsnivale mehki večer,
tam v nebu modrem meglice
hitele so v gorski mir. —

Ciklamni so vsi dehteli,
smehljale se sinje gore,
in mene vodil smehlaj je
črez drage domače steze..

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

VII.

Na prodaj.

8.

z gostilne je odmevalo bučno življenje. Po megleni ulici, katero je medlo razsvetljeval kolobar drhteče svetilke, so doneli hitri koraki. Glasni so bili, da je odmevalo. Ulice so bile prazne, mraz je zapiral ljudi v gorka stanovanja.

Pred gostilno so onemeli koraki. V havelok zavita postava je prisluškala pod oknom...

Ganila se je, šla nekaj stopinj naprej, postala in se počasno vračala mimo oken proti vratom. Nočni prišlec je pogledal na uro. Prižgati je moral užigalico, tako temačno je bilo. Še enkrat se je vrnil pod okno. Pokimal je z glavo. Spoznaval je glasove. Zapele so citre, zabrenkala je kitara. Aha, oni dve sta tudi!...

Še en kratek boj. Žane je prestopil prag v veži. Vrata so zakrulila in šlo mu je skozi mozg, šlo do srca, da se mu je zdelo, kot bi se odprla vrata ječe in bi ga objeli čudni duhovi ter mu vrgli mrežo za vrat.

Nazaj bi bil šel... Ni mogel. Že so se odprla vrata v gostilniško sobo. Med gosti je stala natararica razpaljenega lica in lokavih oči, krog ustnic tista znana, frivolna poteza.

„Dober večer!“

Pozdravila je in vprla oči v prišleca. Z lic je bilo brati, da vsakdo ne bi bil drag gost. Njegova navzočnost bi lahko zelo motila hrupno družbo.

Žane ni odzdravil. Stopil je par korakov proti vratom. Svetloba luči mu je posijala v lice — natararica ga je spoznala.

„Žane! Žane!“

Z rokami je tlesknila in hitela pred njim v sobo. Družba je prekinila zapričeto pesem,

vse je planilo s stolov; hrup, vrišč, pozdravi, slabi dovtipi, zbadanje, vse je hkrati objelo Žaneta. Krog njega so vrveli stari prijatelji, stiskali mu roko, nekateri — že vinski — so ga objemali in poljubljali, drugi so mu slačili havelok in stregli po klobuku in palici.

„Na prvo mesto! Mici, stol prinesite!“

Tako je veleval mlad mož, visoke rasti. Obličje bi lahko imenovali inteligentno, da ni bilo na njem tako čudnih, žalostnih znakov, katere zaseka in pušča — alkohol.

Žane je bil čisto trezen, vsa družba pa kolikor toliko že omamljena in razgreta od pijače.

Trije meseci so pretekli v najlepši sreči, ki je plavala nad njegovim mladim zakonom in trosila blagoslova na ljubko domače ognjišče. Žane je popolnoma opustil slabe družbe, odrekel se je popivanju in hrupnemu ponočevanju. V njegovem srcu je vladal najslajši mir, njegova glava je bila jasna in krepko je snovala lepe načrte za bodočnost. Bil je podjeten in razumen trgovec. Stregel je sam ljudem, vsakemu je bil prijazen, vsako naročilo je bilo izvršeno točno — in reka ljudi, ki se je stekala v njegovo trgovino, je rastla. Hodil je sam do velikih trgovin in skladišč, naročal najboljše blago, pretehtaval, kako in kje bi se dobilo — četudi le za vinar — ceneje. Vedel je, da za vinar pri blagu ljudje ne štedijo korakov.

Mati je srečna in zadovoljna gledala sina, ki se je izpremenil kakor čez noč. Vsled tega je iskreno ljubila Vando, ki takisto ni nikdar počivala in skrbela v prvi vrsti, da razvedri kar najljubkejšo Žaneta, kadar se je vrnil truden in spehan od skrbi in poslov.

Toda prišlo je — kakor bi bušknilo iz zemlje — prišlo je nenadoma in obsedlo Žaneta s silnim hrepenenjem.

Kar mu je bilo pred kratkim najslajša uteha, zlata ura oddiha ob strani ljubeče Vande, vse to mu je bilo naenkrat dolgočasno, vsakdanje — pusto. Z mogočnim naskokom je prišla izkušnja in ga vabila nazaj v svet, v tisti megleni in blatni svet, ki ga je nekdanj omamljal in osvajal. Vse je priplulo predenj, vse v zlatih lučkah, in v srebrnih skledicah so mu slastne misli nastavljale pred usta opojnih užitkov ter ga vabile z vročimi pogledi. Žane, pij, uživaj — ne bodi mlad starec, ne robari svoji ženi! Pridi! Glej, čakamo te, dolgočasujemo brez tebe! Pridi! Razvedri se med nami! Z razprostrtimi rokami te čakamo, pritisnemo te k sebi in te ogrejemo in razigramo!

Žane je postal zamišljen. Vojskoval je vojsko. Vanda je brala z njegovih lic, gledala mu je skozi oči v dušo in zbiral je vse sile in moči, oklepala se ga je z najsrčnejšo ljubeznijo in iskala želj v njegovem srcu, da bi vse, prav vse izpolnila.

Zastonj! Na Žanetovo čelo je legla senca. Ni je mogla izbrisati mehka roka vdane žene, niso je odplaknili poljubi, katerih vsak je bil ognjena priča, da žrtvuje Vanda vse zanj, vse za njegovo srečo.

Žane je bil redkobeseden. Včasih se je zvečer zamislil — da ni čul treh, štirih vprašanj svoje mlade žene, ki je naposled umolknila in kradoma pogledavala v lice svojega moža.

„Žane, lepo te prosim, povej mi, kaj te teži? Ali si bolan? Ali imaš preveč skrbi? Ne delaj toliko! Vidiš, kako imaš vročo glavo. Še zbolíš mi!“ ...

Položila je desnico na njegovo čelo. On je pa rahlo prijel njeno roko in jo odmaknil z glave.

„Skrbi! Truden sem! Razvedriti se moram!“

„Da, da! Pojdi, razvedri se!“

„In ti?“ Pogledal jo je preplašeno, vprašujoče.

„Jaz? Zame je dosti razvedrila, da si ti vesel. Pojdi v družbo, pojdi zvečer v gostilno, kot gredo drugi, porazgovorite se; nikdar ne bom silila s teboj, ker vem, da se

možje med seboj najlože pomenite. Pojdi, nikar ne misli, da mi ni prav! Saj vem, da ne moreš biti vedno doma!“

„Grem, Vanda, še nocoj grem!“

„Nocoj je pozno!“

„Ne bom zaspal, če ostanem doma!“

„Torej pojdi!“

Žane se je hlastno oblačil; čutil je, da skoro drgeta po životu; tudi Vanda je začutila pri slovesu, da mu ustnice drhte in sodila je, kako je revček nervozen. Kar trese se.

„Dolgo ne boš ostal, kaj ne?“

„Kmalu se vrnem!“

Hitro je odšel po stopnjicah, Vanda je obstala na hodniku, dokler se niso zaprla večna vrata. Nato je šla hitro v sobo, tiho odprla oknice in gledala za Žanetom, ki je kmalu izginil v megli. Njegovi spešni koraki so odmevali v mrzlo noč.

Vanda je pomaknila mizico k peči, odprla knjigo in brala. Sklenila je, da ga počaka. Zatopila se je v branje in hitro sta zbežali dve uri.

Tedaj je zaprla knjigo in pogledala na uro. Blizo polnoči! In še ga ni. Dobro se ima. Gotovo je dobil primerno družbo in vrnil se bo vesel in umirjen. Da, tako je prav. Vsak teden parkrat mora v družbo, sicer bo vsled dela čedalje bolj nervozen; to pa lahko ubije tako lepo srečo.

Vanda se je naslonila ob gorko peč; oči, ki so bile precej trudne od branja, so se zaklopile; zamislila se je v to in ono, in počasi so postale misli begajoč sen. Zadremala je.

Četrtnke so bežale, polnoč je že davno odbila po mestnih stolpih, mrtva megla in gluha tema sta objemali celo mesto.

Vanda se prebudi. Stenska ura je s sonornim glasom bila poldveh.

Poldveh! In njega še ni! Vando je pretreslo, hipoma je bila predramljena; v njenem srcu se je rodil silni nepoko. Šla je k oknu, odprla je linico. Mrzla sapa je silila v stanovanje. Vanda je drgetala po vsem životu. Vendar je prisluškala dolgo — dolgo. Nobenega koraka, nikogar na ulici, vse

mrtvo, vse pokopano v meglo. Zdaj — da, stopinje se glasé. Počasne so in težke. Tako ne hodi Žane. Pa vendar je on, mora biti. Kdo bi sicer prihajal? Počasi so se bližale stopinje, pa se niso ustavile pred hišo. Enakomerno kot so prihajali, so se oddaljevali udarci težkih črevljev ob tlak. Stražnik je korakal mirno po ulici.

Vanda je zaprla okno. Zelo jo je mrazilo. Hitela je k peči, a tudi tam se ni segrela. Morala je v posteljo. Svetilko je privila, da je od čipkastega zelenkastega zastorčka plula poltemna luč po sobi.

Pokopala se je pod mehko odejo. Toda spanca ni bilo. Čula je vsak glas: če je v veži škrtnil zabo, ko je zdrknila ura, če je malo počila sobna oprava — vselej se je zganila, vselej dvignila glavo, trdno se nadejaje, da pride. Toda ure so ginevale —; od daleč nekod se je čul glas drobnega zvona . . . Vstala je zopet.

Tedaj so zahreščala vrata. Trdi koraki so se oglasili po stopnjicah; skozi vrata je stopil Žane.

„Zakaj pa ne spiš?“

Jezik se mu je zatikal, besede so bile trde, neljubeznive.

Vanda je videla, kako se opoteka, ko slači havelok.

Mehko in ljubeznivo je rekla:

„Kako dolgo te ni bilo!“

V tem je bila že pri njem in mu pomagala odlagati obleko. Toda slabo je nalletela s svojo postrežljivostjo!

„Kaj tebi mar! Pusti me! Saj nisem otrok!“

Odrinil je neljubeznivo od sebe skrbno ženo.

Vanda je začutila iz njegovih ust zoprni duh po raznih pijačah. Strašen stud do moža se ji je vzbudil. Pustila ga je, šla zopet leč — in iz oči so ji pritekale — prvič v zakonu — bridke solze. Ah, ali je res tako kratka vsa zemeljska sreča? . . .

Žane je z negotovimi koraki prišel do postelje, legel mrmrajoč nekaj kakor kletvine — in takoj na to zaspal.

Vanda je pa bedela do ranega jutra — in trpela . . .

9.

Pri „beli lisici“ je sedel in zajtrkoval zelo papriciran guljaž mlad mož, visoke rasti in dosti inteligentnega, pa izpitega lica — pisac Korel Riba. Ob njem je sedela črnolasa citrašica.

„Korel, izvrstno si napravil snoči!“

„Kaj ne! Znati se mora!“

„Prepričana sem, da bi bil Žane snoči ušel o polnoči, da nisi imel ti tiste imenitne govorce!“

„Ljuba duša, če hočemo dobro živeti, moramo lagati in slepariti ljudi, da bomo sami sebi verjeli. Kaj sem že govoril? Saj še danes nisem trezen!“

„No, da mora biti Žane mestni odbornik in poslanec in . . .“

„Že vem, že vem! Čast, čast, ta ga je zmagala. Kaj bodo doktorji in duhovni! Mar je tem za nas! Žep in čast, to je njih načelo. Zato morajo biti meščani in trgovci naši zastopniki.“

„Pa Žane ne bo!“

„Ne bodi no! Kaj meni mar zato. Nam gre za to, da ga imamo med sabo in da plača za pijačo — in, no, pa da tebi kaj lepega kupi; jaz ti ne morem, saj veš, kako sem ‚bogat‘. Zato je potreba, da ga spravimo od tiste mlade ženice, od tiste blede šolarice zopet med se. Ona je danes gotovo huda; z grdim se pa pri Žanetu nič ne opravi — in zvečer zopet pride, stavim dva šefana na kredo. Ti, hudiček črni, pa le glej, da boš dosti sladek . . . Hahaha!“

Citrašica ga je rahlo udarila z roko po licu in zbežala ven k natararici.

Riba je pa zadovoljen zajtrkoval in praznil vrč za vrčem na zdravje Žanetovo — — — — —

Pri Žanetu je bil danes prvi dan zakona, ki je bil oblačen, pust in meglen — gorji od vremena na ulici. Ko se je Žane prebudil, se je dvignil v njem z vso silo kes. Kaj imam od tega? Nič — še manj ko nič. — Domislil si je, koliko je zapravil, spomnil, da je moral ostati celo dolžan, ker ni imel toliko denarja s seboj. Loteval se ga je sram;

misli je, da vsak človek ve, v kaki družbi je popival. Celo dopoldne ni šel v prodajalno.

Vanda mu je stregla — nemo. Kadarkoli ga je pogledala, vselej jo je silno zbolelo in v njenem srcu je poganjala kal strupena rastlina, ki redno razjé zakonsko srečo — porajala se je ljubosumnost. Morila je to grozno misel. Čimbolj jo je zatirala, gorje ji je bilo.

Pri obedu so vsi molčali. Žanetova mati je trpela z Vando. Več je imela izkušenj kakor Vanda, bolje je poznala sina — in zato je bila njena skrb se večja. Komaj se je bil Žane iztrgal iz mrež — in zopet mu preti gorji propad. Rekla je Vandi, naj mu prav milo in rahlo omeni, naj se pa varuje vsake pikre opazke. Ta da Žaneta silno vzlovolji, posebno take dni.

Mama je po kosilu hitro odšla; bila sta Vanda in Žane sama.

„Ljubček, greš malo zadremat? Tako si izmučen!“

„Ne, grem v kavarno!“

„Nikar ne hodi! Doma ti napravim kave, potem leži in odleglo ti bo!“

„Doma, doma, samo doma! Sploh ne vem, zakaj bi barantal za to, kdaj in kam smem iti. Zapomni, da sem jaz gospodar — jaz — jaz — ženske me ne boste vodile!“

Žane je vstal od mize, vzel zatok za cigarete, natlačil ga polno in se pripravljaj za odhod. Čutil je dobro, da je zelo razburjen; čutil je celo, da Vandi dela krivico. Prav zato je hotel proč, proč od nje, da se pomiri in da pozabi snočni večer. Sklenil je dopoldne, da ne gre več v ono družbo, da gre v kavarno in od tam pošlje postrežčeka z denarjem v gostilno, da poravná snočni račun. To je bil Žanetov resni sklep.

Vanda ni ničesar odgovorila na trde besede. Zadele so jo tako, da se je zazibalo v njenem srcu, in nekaj lepega, idealnega se je podrlo v njem. Naslonila se je na mizo in prebridko zaihtela.

Žaneta so bolele te solze, ki jih je po krivici izžemal svoji nedolžni ženi. A bil je pretrmast, prerazburjen, da bi odložil klo-

buk, sedel k njej, in stebrovje sreče, ki se je tako hipoma začelo rušiti — oprl in podprl. Ne — Žaneta je tiral zli duh naprej; ni ga pustil nazaj.

Med vrati se je ozrl na ženo in ji za slovo jezno rekel:

„Jezik in jok — to ste ženske! Ne boste me!“

Vanda je onemela. Solze so prenehale, ustnice so se krčevito stisnile. Bilo ji je, kakor bi nekdo dvignil zagrinjalo, ki je doslej senčilo vse bridkosti življenja in zakona, in zahrepenela je prvič, da bi mogla vreči daleč zlati obroček, ki je oklepal s trdno vezjo njen drobní prstek in njo priklepaj na človeka, ki jo je pričel tako strašno mučiti. Da bi imela vsaj nekoga, kjer bi se izjokala, komur bi potožila.

Dà, saj ga ima — saj ima mater!

Mati? Ali ni ona pretrda, ali ni ona brez srca?

Tako je mislila Vanda. Pa danes jo je vendar vleklo preko ceste do matere; danes je morala do nje, da ji potoži . . .

Pri materi je sedela Kati — krojačka. Komaj je zagledala blede obraz Vande in od solz pordele oči, spreletel je Katino lice neki žarek, kakor blisk na nebu, kjer se potuhnjeno kuha nevihta. Vandi je bilo žal, da ni bila mati sama. Kati ni mogla trpeti. Zato je sedla malomarno za mizo in govorila vsakdanje stvari. Kati je dolgo iztegala tipalnice, kako bi kaj izvedela od Vande. Ker se Vanda ni hotela izdati in se je celo šalila ter smejala, jezilo je to silno krojačko. Zato se je hotela maščevati.

„No, gospa, ali je Žane dobre volje prišel danes zjutraj domov?“

„Kdo pravi, da je prišel zjutraj?“

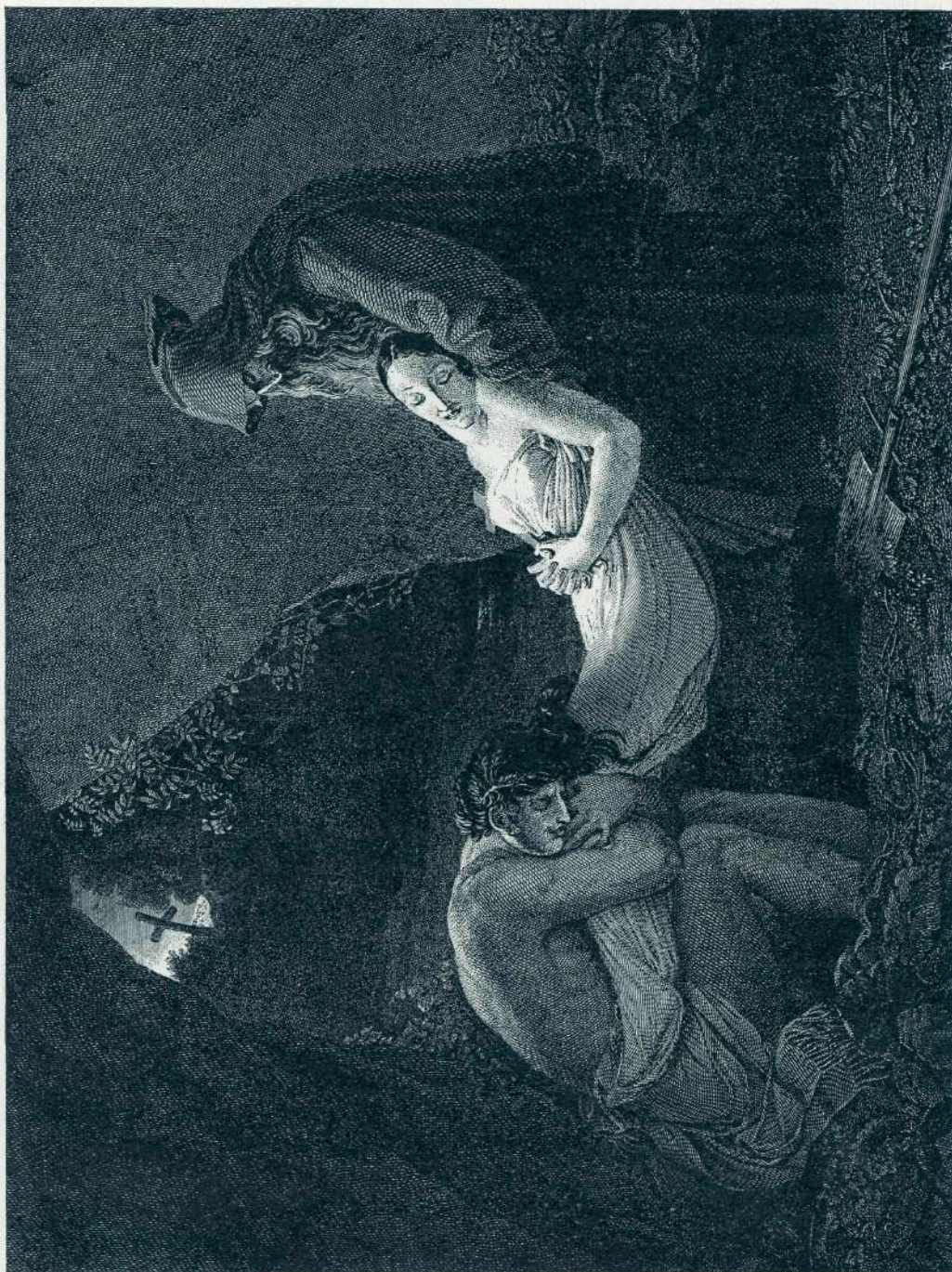
„No, no, ne zjutraj, tako pozno zvečer in po glavi so mu pele citre ali pa lepa citrašica . . .“

„Obrekljivka! Sram Vas bodi!“

Vanda je jezno zaloputnila vrata in ogorčena odšla. Kati je pa zločesto hihitala in omenila Mici: „Šele ,dobro jutro‘! Kaj še bo? Preveč in prehitro se je poboljšal — hi hi hi!“

Vanda je šla preko ceste; nikogar ni videla, nikogar ne bi bila spoznala. Zdelo se ji je, da se svet maje; kolena so se ji

V sobi je padla na divan, njeno telo se je stresalo in drgetalo, krčevito je stiskala drobne roke, kakor bi hotela zdrobiti nekoga

A. F. GIRODET-TRIOSON.

RENE POKOPUJE ATALO.

šibila, z roko se je tiščala na prsi, kjer je hotelo razburjeno srce utoniti v valovih vzburke krvi.

v solnčni prah. Dolgo ni mogla jokati. V grlu jo je stiščalo in dušilo . . . Bila je strta, vničena . . .

Po dolgi muki je vzkliknila bolestno: „Zakaj sem tako nesrečna!“ Solze so se vtile po licih in plakala je — dolgo popoldne.

Žane je imel sklep, da ne gre več v družbo, ki ga je že nekoč skoro utopila. Po mrzlih ulicah je šetal polagoma, zavil zamišljen iz mesta in skoval trden načrt, da v to družbo nikdar več.

Ko se je vračal, se je oziral po postrežčku, da mu dá denar, naj ga ponese k ‚beli lisici‘. Ali domislil si je, da bi morda kaj sumil, da postrežček lahko komu pove in omeni — in tako bi stvar prišla na dan. Ne, ne smem. Sam stopim tja, sedaj še ni nikogar, izpijem vrč in grem — grem za vselej.

Šel je in vesel je bil samega sebe.

Pri ‚beli lisici‘ je bilo res prazno — nobenega gosta.

Toda pri peči je dremala — lepa citrašica. Žane se je je ustrašil, kot bi srečal zlega samega. Kot Judež nekda v tempelj — tako bi bil najrajši vrgel on denar v sobo in zbežal daleč — daleč proč, ter si zatiskal ušesa in pokrival oči, da ne bi videl in ne čul te strašne ženske.

Pa citrašica ga je prehitela. Stala je pred njim z ogljenimi očmi, ki so palile Žanetove sklepe ter jih uničevale in njega zasušnjevale. Še vedno je glasno klical Žane v srcu samemu sebi: Grem, grem! Moram! Proč od tod! Samo za časek, za kozarec vina, potem pa proč — — — — —

In prišel je kozarec, za njim drugi in tretji, in iz njih se je dvigal tron strasti, in na njem je sedela citrašica s črnim diademom, z ogljenimi očmi... Žane je omahoval...

Še en mogočen krik v srcu: Žane, beži — beži...

A Žane ni bežal! Zmagan je padel na blatno poljano. —

10.

— — — — —
In šlo je dalje, zdržema.

Omamilo ga je, obsenčila ga je hrupna kri, gradove mu je zidala čast —: v nizki sobici, nasičeni pivniškega polnočnega vzduha,

je bil poslanec in mestni odbornik. Toda tajno — samo v izbrani družbi, ki je iskala samo ugodne prilike, da zagrmí na glas, da odpre okna na stežaj in zakliče na ulico: Žane je naš poslanec...

Žane se je opijanil bodoče časti, opijanil se je s hrupom, opijanil s strastjo.

V njegov dom se je naselil dolgčas.

Dolgčas, pust in neznosen je legel na njegova pisma, dolgčas je sedel v prodajalni za blagajno. Dolgčas je obedoval z njim, dolgčas je objemal — Vando...

Vanda! Vanda ni bila njegova žena. Vanda tako šibka; njeni prstki so bili prosojni, na njenem licu ni bilo ognja, njene oči so bile velike in otožne...

Tako solzivo ga je gledala. Brez solza je vedno jokala, vedno ga prosila, na kolenuh je klečala pred njim in dvigala tiste prosojne drobne roke... Vanda — vtelesen dolgčas...

Tuintam se mu je zjutraj zbudila vest, ko je na postelji podpiral težko glavo. Kakor zimski solnčni žarek so pogledali naenkrat skozi okno lepi spomini. Žane se jih je ustrašil. Niso ga pridobili, odbijali so ga... In hitro, kakor žarek skozi meglo, so zopet odpluli, in Žanetu je bilo še gorje. Moral je ven, že zjutraj je moral v gostilno. Objelo ga je z vso silo, zrušilo vso voljo, utopilo vse kesanje, in Žane je brodil v omotici po blatni poljani. — — — — —

Vanda je trpela. Samo enkrat si je drznila, da mu omeni besedico. Videla je, kako propada trgovina, videla je šope neodprtih listov; prodajalnica se je praznila, odjemalci so ginili.

Nered je vladal pri uslužbencih, z neredom tudi nezvestoba. Nihče jih ni nadziral; nihče jih ni smel. Žane je tako velel.

Z grozo je Vanda začutila, kako se pogrezajo. Na prsih tašče je jokala. A ona je ni mogla utolažiti. Otopela je — in smrti si je želela Žanetova mati.

In tedaj je Vanda varno in rahlo poprosila svojega moža:

„Lepo te prosim, Žane, vsaj eno uro bodi doma v trgovini — sicer bomo izgubljeni.“

„Ne boš mi gospodarila!“

Zaloputnil je vrata in prišel drugo jutro — izmučen in pijan. — — — —

Madona v mali kapelici je gledala često pred seboj bel kip, ki ni vzdihoval, ki ni govoril dolgih molitev. Samo srce je mrlo, srce prodano in mučeno do smrti. In Madona je šepetala temu kipu edino tolažbo, podala ji je s slike roko, kakor bi jo dala sestri in ji rekla: Tudi jaz sem — Mater Dolorosa . . . — — — — —

Volitve so minule, Žane je bil razočaran, ubit. Spoznal je varalice.

Enajst je bila ura v stolpu sv. Pavla, ko je Žane v potni obleki, z malim kovčekom šel mimo cerkve. Skozi okno je žarela rdeča lisa. Žanetu se je zdela krvava, polna srčne ljubezni. Kakor meč se mu je zdela ta podolgosta rdeča luč, ki hoče zastaviti njemu pot, obrniti ga nazaj, dati mu tisti mir, ki mu ga je dala nekoč, pa ga mu je svet oropal in uničil . . .

Koleno se mu je treslo. Nazaj, nazaj! Vrni se, k Vandí se vrni, hodi ob njej po beli cesti . . .

Obstal je, pogledal še enkrat luč. Začutil je pot na čelu — na ulici je začul drobne korake . . .

Naprej!

Ženska postava se je prišla njegove roke in izginila sta v noč . . .

* * *

Drugo jutro je bila trgovina Žanetova zapečatená.

Po predmestju je vrelo. Vse je skimalo z glavami in bliskoma se je širila novica: Žane v konkurzu — Žane goljufal — Žane izginil s citrašico čez morje . . .

Vanda je ob tej vesti vzdihnila, potem pa onemela. Izjokala je vse solze, vso srčno kri je izčrpala; na licih je obležal sled joku, trpljenja in prevare. Pospravila je svoje stvari in šla k nekemu stricu. — — — —

Sedla je za blagajničarski pult . . . Njen smeh je donel po kavarni, njene velike oči so čarale . . . A v smehu se je skrival jok, v očeh so bili sledovi solza. Prihajali so častilci in zopet odhajali, kakor prihaja tat k modnemu omrežju, poizkuša, natega in — zmagan odhaja. Vanda se je obračala z zaničevanjem od njih in od vsega sveta. Oni in ves svet ji ni mogel odvzeti njenega trpljenja. Odjemala ga ji je v tihih urah samo Madona v skriti kapelici . . .

TARAS VAZILJEV:

SNEŽEC PAL BO . . .

Snežec pal bo na lesove,
oj lesove črne,
da jih v mirno, smrtno spanje
zimski dan zagrne.

Pal na vele bo grobove,
kjer presladko spijo
trupla onih, ki so prišli
v rajsko domačijo.

Pal na srce bo čuteče,
na mladost veselo,
in pogrnil nad mladostjo
bo odejo belo . . .

